

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Första kammaren.

Nr 31.

Lördagen den 11 maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 4 och den 7 innevarande månad.

Herr *Bergman* väckte en motion, nr 190, om meddelande av ändrade bestämmelser beträffande lärares vid allmänt läroverk skyldighet att underkasta sig förflyttning till annan läroanstalt.

Motionen hänvisades till statsutskottet.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att lektor *J. F. Nyström* på grund av luftrörskatarr med ned-satta krafter tillsvidare är oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet, intygas.

Stockholm den 10. V. 18.

Erik Tengstrand,
leg. lakare.

Anmäldes och bordlades jordbruksutskottets memorial nr 79, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående minimipris å brödsäd m. m.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran sammansatta lag- och jordbruksutskottets utlåtanden nr 1 och 2, jordbruksutskottets utlåtanden nr 76 och 77 samt första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 17 och 18.

Herr *t a l m a n n e n*, som yttrade: Med avseende å riksdagsarbetet närmast före och närmast efter pingst ber jag få meddela kammaren, att den 18 maj, således pingstaftonen, diskussionsplenum kommer att i vanlig ordning hållas kl. 11 f. m. Däremot kommer jag icke att ifrågasätta något aftonplenum den dagen. Tisdagen den 21

kommer bordläggning i vanlig ordning att äga rum kl. 3. ~~Onsdagen~~ den 22 komma gemensamma voteringar att äga rum vid början av plenum, som begynner kl. 2, och får kammaren vara beredd på att då även företaga diskussion och eventuellt att få fortsätta med diskussionsplenium på kvällen.

Man hoppas, att utskotten skola arbeta såväl på tisdagen den 21 som på onsdagen före det plenum, då de gemensamma omröstningarna äga rum.

Jag vill nämligen tillkännagiva för kammaren, att enligt den utredning, som i går verkställdes i talmanskonferensen, det fordras mycket och intensivt arbete, om det skall finnas *någon* möjlighet och utsikt till att riksdagsarbetet faktiskt skall kunna sluta före *mid*-sommar.

Om villkor för
erhållande av
rätt att driva
handel med
vissa begagnade
föremål
m. m.

Föredrogs ånyo lagutskottets memorial nr 55, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lagutskottets utlåtande nr 51 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående handel med vissa begagnade föremål m. m.

Förevarande memorial hade följande lydelse:

»I utlåtande nr 51 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående handel med vissa begagnade föremål m. m. hemställde lagutskottet, att riksdagen måtte, beträffande det riksdagen för yttrande underställda förslaget till förordning angående handel med vissa begagnade föremål m. m., i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen under punkt 1, varom nu är fråga, ansett, att såsom villkor för förvärvande av rätt till drivande av sådan rörelse, som i 1 § 1 mom. omförmäles, borde stadgas tillstånd, meddelat av Konungens befallningshavande.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag har andra kammaren bifallit utskottets hemställan i förevarande avseende, var emot första kammaren bifallit en vid ifrågavarande punkt i utlåtandet fogad reservation av herr Rogberg, däri denne förklarar sig anse, att omförmälda punkt av utskottets hemställan borde få det innehåll, att såsom villkor för förvärvande av rätt till drivande av sådan rörelse, som i 1 § 1 mom. omförmäles, borde stadgas, jämte svenskt medborgarskap, tillstånd, meddelat av Konungens befallningshavande.

Med anledning av vad sålunda förekommit, har utskottet till behandling förehaft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som alltså förefinnes mellan kamrarnas beslut.

Utskottet har därvid funnit nämnda beslut icke kunna sammanjämkas, vilket utskottet härmed för riksdagen anmäler.»

Reservation hade avgivits av herr *Rogberg*, vilken likväl ej antytt sin mening.

Herr B o m a n: Det var med förvåning jag tog del av utskottets föreliggande memorial vari utskottet förklarar, att det funnit de skiljaktiga beslut, som kamrarna fattat i föreliggande fråga, enligt utskottets förmenande voro av sådan natur, att de icke kunde sammanjämkas. Enligt min uppfattning erbjuder ett sådant fall som detta en jämförelsevis lätt möjlighet till en ganska naturlig sammanjämkning. Första kammaren har i sitt beslut uttalat, att utlänning skulle vägras rätt att driva ifrågasatt handel. Andra kammaren har beslutat, att utlänning, som äger rätt till handel, även skulle få tillträde till denna handel i samma utsträckning som svenska undersåtar. En sammanjämkning synes då alldeles osökt erbjuda sig i den form, att rätt att idka denna handel tillerkännes även utlänning, men med vissa restriktioner, lindrigare eller strängare. Anledning till sådan sammanjämkning synes mig så mycket mer finnas, då såvitt jag kunnat finna av redogörelsen, den danska lagen just innehåller en sådan bestämmelse.

Nu har det sagts, att man i utskottet hyste den uppfattningen, att en sådan bestämmelse som den ifrågasatta angående utlänningarna skulle möta hinder i gällande traktater. Jag föreställer mig, att så knappt kan vara fallet, ty då hade vi nog, när kammaren fattade beslut i ärendet, från statsrådsbanken fått upplysning härom. Den föredragande departementschefen var här närvarande och talade mot vad som sedermera blev denna kammars beslut. Men om ock så skulle vara fallet torde det icke vara farligt, då det här icke gäller en lagstiftningsfråga, vari riksdagen fattar beslut, utan ett uttalande om en förordning, som skulle utfärdas av Kungl. Maj:t. Men vill man vara mycket försiktig, skulle riksdagen kunna fatta sitt beslut så, att det sker under förutsättning att gällande traktater icke utgöra hinder för den föreslagna bestämmelsen. På detta sätt skulle riksdagen kunna göra det uttalande, som jag nu ifrågasätter.

På grund av vad jag anfört får jag, herr talman, värdsamt hemställa, att kammaren måtte besluta att återremittera föreliggande ärende.

Greve S p e n s: Herr greve och talman, mina herrar! I anledning av herr Bomans yttrande anhåller jag att i korthet få redogöra för utskottets ståndpunkt i denna fråga.

Först och främst ber jag få framhålla, att det här endast gäller att sammanjämka kamrarnas olika beslut i fråga om ett av Kungl. Maj:t begärt yttrande över ett förslag till en administrativ förordning, som Kungl. Maj:t således har rätt att utfärda utan riksdagens hörande. När kamrarna i fråga om ett dylikt yttrande stannat i olika beslut, har en vacklande praxis varit rådande inom riksdagen. Om utskottet kunnat ena sig om en linje för sammanjämkningen, har utskottet föreslagit en sådan, men eljest torde man i allmänhet hava stannat vid en anmälan för kamrarna, att utskottet funnit de skiljaktiga besluten icke kunna sammanjämkas. Och så har antingen icke något yttrande kommit till stånd, eller också har Kungl. Maj:t i en skrivelse underrättats om de skiljaktiga besluten. Då såsom

*Om villkor för
erhållande av
rätt att driva
handel med
vissa begagnade föremål
m. m.
(Forts.)*

Om villkor för
erhållande av
rätt att driva
handel med
vissa begagnade
föremål
m. m.

(Forts.)

här är fallet skiljaktigheten endast avser en del av det ämne, varom yttrande begärts, har Kungl. Maj:t i skrivelse underrättats om de samstämmande delarne av kamrarnas beslut, och vanligen har därjämte, åtminstone på sista tiden, även lämnats meddelande om kamrarnas olika beslut i de övriga delarna. På sådant sätt förfors det nyligen under denna riksdag, då kamrarna stannade i olika beslut i en fråga, där Kungl. Maj:t begärt yttrande angående en sådan ändring i näringsfrihetsförordningen, att god frejd icke längre skulle behövas för rätten att idka handel. Lagutskottet har vid nu ifrågasvarande anmälan tänkt sig, att det skulle förfaras på samma sätt nu. Utskottet har emellertid gjort ett försök till sammanjämkning i detta ärende, men icke kunnat enas om någon linje för en sådan. Om nu denna kammare skulle återremittera ärendet, skulle, då andra kammaren säkerligen godtager utskottets anmälan, följden endast bliva den, att utskottet anmodade första kammaren att fatta beslut, och så skulle vi återigen stå på alldeles samma punkt som nu.

Jag skall även med anledning av herr Bomans yttrande om detta ärendes förhållande till handelstraktaterna be att få meddela, att i den nu gällande handelstraktaten med Tyskland i art. I stadgas följande: »Undersåtar, tillhörande endera av de traktatslutande parterna, skola, så framt icke genom denna traktat undantag göras, inom den andra partens område i avseende å handel, sjöfart och andra näringar åtnjuta samma privilegier, befrielser och förmåner av alla slag, vilka tillkomma eller framdeles tillerkännas landets egna undersåtar». Kammarens förra beslut synes näppeligen stå i god överensstämmelse med denna traktat. Här är emellertid ju endast fråga om ett yttrande, och då kamrarna stannat i olika beslut, har Kungl. Maj:t fullkomligt fria händer.

Jag hemställer, herr greve och talman, att kammaren måtte godkänna utskottets anmälan.

Herr N e e s s: I likhet med den förste talaren anser jag för min del, att det vore lyckligast, om en sammanjämkning komme till stånd. och att därför ärendet borde återremitteras till utskottet. Utskottet har visserligen redan haft frågan under behandling och yttrat, att det funnit, att besluten icke kunna sammanjämkas. Det synes dock, som om det förslag till sammanjämkning, som den förste talaren framförde, verkligen skulle lämna tillfälle till sammanjämkning. Och vidare anser jag, att det skulle vara av stor vikt och betydelse att få villkoren för utlänning att driva denna speciella handel här i landet mera skärpta, än ett antagande av den föreslagna förordningen innebär. Det bästa skulle otvivelaktigt vara, om man kunde kräva medborgarrätt för utövande av yrket. Men i alla fall, om sådan bestämmelse skulle införas, att utlänning skulle hava vistats tre år i riket, vore det bättre tillfälle för myndigheterna att pröva och undersöka deras karaktär och kvalifikationer, än de om de nyligen kommit hit och myndigheterna icke känna något om dem.

Greve S p e n s: Endast ett par ord! Jag ber att ytterligare

få meddela, att utskottet gjort försök att sammanjämka de skiljaktiga besluten just på den linje, som herrar Boman och Neess förordat, men det visade sig, att meningarna inom utskottet icke kunde enas.

*Om villkor för
erhållande av
rätt att driva
handel med
vissa begagnade föremål
m. m.*

(Forts.)

Herr R o g b e r g: Det får medgivas, att utskottet gjort försök i den riktning, som den föregående talaren antydde, men det är icke säkert, att om utskottet allvarligt arbetat på sammanjämningsförsöket, detta skulle hava misslyckats. Det gäller ju en grannliga affärsverksamhet på ett område, inom vilket man med skäl har anledning att antaga, att den utländska verksamheten i tilltagsenhet överträffar den inhemska. Och om kammaren tidigare fattat beslut i den riktning, att svenska medborgare på detta område skulle åtnjuta ett visst skydd i förhållande till utländska, torde det nu icke vara någon anledning för kammaren att frånträda den uppfattningen, utan att tvärtom söka få densamma fram.

Jag tillåter mig därför instämma i yrkandet på återremiss.

Herr A l e x a n d e r s o n: Herr talmannen erinrade nyss om att det kräves mycket och intensivt arbete, om vi skola kunna vara färdiga med riksdagsarbetet till midsommar. Jag hemställer, om det då är skäl att nedlägga någon del av arbetet på sådant, om vilket man redan nu kan bestämt förutse, att det skall vara fullständigt resultatlöst, eller att om något resultat av detsamma skulle kunna vinnas, detta resultat skulle låta sig vinnas, likaväl utan att man nedlade ytterligare arbete på saken. I och med det att det icke är en lagfråga, utan en administrativ stadgefråga det här gäller, har Kungl. Maj:t, såsom greve Spens erinrat, tillfälle att taga hänsyn till de olika uppfattningar i denna speciella fråga, som givit sig tillkänna inom båda kamrarna. Och i den skrivelse, som lagutskottet kommer att föreslå riksdagen att avlåta till Kungl. Maj:t, kommer, enligt vad greve Spens erinrat, meddelande att lämnas Kungl. Maj:t om de olika ståndpunkter, som framträtt i denna fråga. Lagutskottet skall för övrigt tydligen icke komma till något sammanjämningsresultat redan av det skälet, att utskottet med anledning av medkammarens säkerligen redan fattade beslut icke har annat att göra än att återigen anmäla för första kammaren, att det för kammaren endast återstår att intaga slutlig ståndpunkt i ärendet. Jag kan förstå, att man icke låter sig påverkas av det beslut, som medkammaren kommer att fatta eller redan fattat i en dylik fråga, därest det är någon möjlighet att genom fasthållande av den egna ståndpunkten uppnå något som helst i någon riktning. Men den möjligheten föreligger icke här, och det är fullkomligt överflödigt, som sagt, eftersom precis samma resultat som det man eftersträvar, ändå kan vinnas. Förr var det ju också allmän praxis, att man över huvud taget icke använde sammanjämkning, när det gällde sådana frågor som den här föreliggande.

Jag ber att få instämma med greve Spens i hans yrkande.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt

*Om villkor för
erhållande av
rätt att driva
handel med
vissa begagnade
föremål*
m. m.

(Forts.)

därunder framkomna yrkanden propositioner, först därpå att förevarande memorial skulle läggas till handlingarna samt vidare på memorialets återförvisning till utskottet; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anläggning av ny docka vid flottans station i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 22 februari 1918 dagtecknad, till riksdagen avlåten proposition nr 102, vilken hänvisats till förberedande behandling av statsutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över sjöförsvärens ärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels — under förutsättning att Stockholms stadsfullmäktige genom beslut, som vunne laga kraft, före den 1 juli 1918 godkände i statsrådsprotokollet omförmälda tre avtal av den 7 april 1916 med tillägg den 7 maj 1917, den 12 mars 1917 och den 19 januari 1918 — för sin del gilla berörda avtal;

dels medgiva, att för anläggning av ny docka jämte verkstad m. m. finge tagas i anspråk mark å Beckholmen till den omfattning, som funnes angiven i ett i statsrådsprotokollet förordat förslag;

dels föreskriva, att på det sätt och för det ändamål, som i statsrådsprotokollet angäves, skulle bildas en fond, benämnd Stockholms varvs byggnadsfond;

dels ock medgiva, att Kungl. Maj:t finge för utförande av arbeten, som inginge i förutnämnda förslag, disponera ej mindre de av 1914, 1915 och 1916 års riksdagar till ny docka jämte verkstad avsatta medel, 1,400,000 kronor, än även det belopp av 100,000 kronor, varmed försäljningssumman för i statsrådsprotokollet angivna två områden vid Kaknäs överstege köpeskillingen för i samma protokoll omförmält område i Djurgårdsstaden och för Beckholmen, med rätt för Kungl. Maj:t att låta påbörja arbetena redan under innevarande år.

Vidare hade i tre särskilda, med anledning av förevarande proposition inom andra kammaren av herr *K. A. Tengdahl* väckta motioner hemställtts,

i motion nr 331, att riksdagen måtte besluta, att vid bifall till kungl. proposition nr 102 den i Bil. B föreslagna överenskommelsen med Stockholms stad skulle anses godtagen endast med uteslutande av punkt 7:o);

i motion nr 332, att riksdagen måtte besluta, att vid bifall till kungl. propositionen nr 102 i överenskommelsen Bil. C punkt 5:o) skulle anses godtagen med följande ändrade lydelse: »— — — — — marken får av staden disponeras endast för fortsatt utvidgning av

Stockholms stads hamnanläggningar och därmed sammanhängande eller annat stadens eget ändamål»; samt

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.
(Forts.)*

i motion nr 333, att riksdagen måtte besluta, att vid bifall till kungl. propositionen nr 102 den däri föreslagna docka å Beckholmen skulle utföras enligt i Bil. E till propositionen angivet Alternativ II.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på andragna grunder hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av förevarande proposition ävensom herr Tengdahls i ämnet väckta motioner nr 332 och 333 samt med avslag å herr Tengdahls ovanberörda motion nr 331,

a) under förutsättning att Stockholms stadsfullmäktige genom beslut, som vunne laga kraft, före den 1 juli 1918 godkände i statsrådsprotokollet över sjöförvarsärenden den 22 februari 1918 omförmälda tre avtal av den 7 april 1916 med tillägg den 7 maj 1917, den 12 mars 1917 och den 19 januari 1918 med de ändringar, som i utskottets utlåtande angivits; — för sin del gilla berörda förslag;

b) medgiva, att för anläggning av ny docka jämte verkstad m. m. finge tagas i anspråk mark å Beckholmen till den omfattning, som funnes angiven i ett i statsrådsprotokollet förordat förslag;

c) föreskriva, att på det sätt och för det ändamål, som i statsrådsprotokollet angäves, skulle bildas en fond, benämnd Stockholms varvs byggnadsfond;

d) medgiva, att Kungl. Maj:t finge för utförande av arbeten, som inginge i förutnämnda förslag, disponera ej mindre de av 1914, 1915 och 1916 års riksdagar till ny docka jämte verkstad avsatta medel, 1,400,000 kronor, än även det belopp av 100,000 kronor, varmed försäljningssumman för i statsrådsprotokollet angivna två områden vid Kaknäs överstege köpeskillingen för i samma protokoll omförmäلت område i Djurgårdsstaden och för Beckholmen, med rätt för Kungl. Maj:t att låta påbörja arbetena redan under innevarande år.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *P. A. Hansson* i Stockholm på anförda skäl hemställt,

1) att riksdagen måtte besluta, att — under förutsättning att Stockholms stadsfullmäktige genom beslut, som vunne laga kraft, före den 1 juli 1918 godkände i statsrådsprotokollet omförmälda tre avtal av den 7 april 1916 med tillägg den 7 maj 1917, den 12 mars 1917 och den 19 januari 1918 — för sin del godkänna berörda avtal, med de ändringar som av statsutskottet i förevarande utlåtande föreslagits, och

2) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition i övrigt icke måtte bifallas.

Herr *Ericson, Hans*: Jag anhåller att få ansluta mig till den framställning, som av utskottet här blivit gjord. Det synes mig nämligen vara av alldeles särskild vikt för flottan och dess krigsberedskap, att en stor docka kommer till utförande, en docka, vartill medel funnits tillgängliga i snart fyra år.

Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.
(Forts.)

Departementschefen har i sin motivering omnämnt den storartade utveckling, som handelssjöfarten på Stockholm under senare år tagit, och han påvisar även, att man kan räkna med ett ytterligare uppsving av denna sjöfart. Han har vidare framhållit betydelsen av dockan för handelssjöfarten på Sveriges ostkust, och skall jag med anledning därav be att få yttra några ord.

Det är givet, att den nya dockan i första hand kommer att stå till flottans förfogande, såsom alldeles riktigt är. Det kommer således att bliva ett slags hälftenbruk mellan flottan och handelssjöfarten, ett hälftenbruk med förmånsrätt för den ena parten. Jag föreställer mig, att dockans användning för handelssjöfarten kommer att inskränkas i ganska väsentlig mån, därför att bestämmelserna angående dockans användning måste gå ut på att den skall vara tillgänglig för örlogsflottans fartyg, när så kan behövas. Följden blir efter mitt förmenande den, att om dockan är tagen i bruk för handelsfartyg och örlogsflottan behöver den, den måste skyndsamt utrymmas. Således kommer det att bliva en viss osäkerhet beträffande handelsflottans användande av den nya dockan.

Den stora betydelsen för handelssjöfarten av att dockor här i Stockholm finnas tillgängliga, särskilt i fråga om stora fartyg, är ännu mera påtaglig på grund av de stora anläggningar för djuphamnen och frihamnen, som äro beslutade. Under sådant förhållande hade det varit önskligt, att det initiativ, som tagits på privat väg, att i Stockholm erhålla en stor docka, avsedd uteslutande för handelssjöfarten vartill även bidrag av statsmedel ifrågasatts, även komme under omprövning. Det är mig också bekant, att åtskilliga av de korporationer, till vilka detta ärende varit remitterat för yttrande, också varmt förordat detsamma. Och min hemställen är nu, att Kungl. Maj:t ville taga detta ärende under välvillig omprövning och så fort som möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en undersökning kan föranleda.

Herr W r a n g e l: Kungl. Maj:ts proposition angående anläggande av en ny docka vid flottans station i Stockholm har såsom synes blivit av statsutskottet tillstyrkt med endast den ändringen, att dockan skulle givas större dimensioner med anledning av herr Tengdahls motion, och att jämkning skulle ske i vissa villkor i det preliminära avtal som träffats mellan Stockholms stad och kronan. Från denna kammare finnes icke någon reservant i frågan, men det oaktat skall jag be att med några ord få belysa den och framlägga min ståndpunkt i densamma.

Här gäller det icke endast att anlägga en ny docka jämte verkstäder, utan frågan omfattar även markförvärf och markbyte, så att det hela rör sig om en summa av omkring elva miljoner kronor. Dels på grund av denna omfattning och dels också därför att man från flera håll vill göra gällande att, om den föreliggande propositionen skulle av riksdagen antagas, det skulle för en lång framtid vara fastslaget, att flottstationen komme att bliva kvar på den plats den nu är. Jag har för min del hyst stora betänkligheter mot förslaget. Jag har

nämligen den bestämda uppfattningen, att flottstationen icke bör vara förlagd på den nuvarande platsen, och skälen härtill ber jag att i största korthet få anföra, därför att jag önskar hava dem antecknade i kammarens protokoll.

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.*

(Forts.)

För mig synes det alldeles klart, att de militära skälen alldeles avgjort tala för att flottstationen icke bör ligga i huvudstaden, man skulle nästan kunna säga i huvudstadens centrum. Jag kan därför knappast förstå den motsatta uppfattningen. Men då den är företrädd av vissa myndigheter, av vissa sjöofficerare och även av ledamöter i denna kammare, skall jag be att med några få ord få framlägga skälen för min uppfattning.

Det nu pågående världskriget liksom många andra föregående krig ha påvisat, vad som för övrigt ligger i sakens natur, att örlogsstationer alltid äro mycket begärliga anfallsföremål, och så lär det nog komma att bliva även i framtiden. Men då denna örlogsstation ligger mitt i en huvudstad, omgiven av dyrbara kulturvärden, är det alldeles klart, att dessa kulturvärden också komma att äventyras, i all synnerhet när man tänker på att anfall på en flottstation, vare sig från luften eller från avlägset uppställt artilleri, icke äger synnerligen stor träffsäkerhet, utan man kan befara, att projektiler och brandbomber träffa helt andra föremål än som varit avsedda att träffas. Det är också klart, att om flottstationen ligger på annat håll, denna fara måste i viss mån minskas. Att den helt och hållet kan avlägsnas, vill jag icke påstå, men att den måste minskas, synes vara tydligt och klart.

Rörande de varvstekniska synpunkterna kan jag icke förstå annat, än att det är högst olämpligt att hava stationen splittrad och till och med genomfluten av en allmän farled. För att kunna på ett tillfredsställande sätt ordna det hela bör stationen ligga på en udde. Då kan man få det centrala i mitten, d. v. s. varvschefen, omgiven av alla sina varvsdepartement, och i periferien fartygen. Här i Stockholm är förhållandet alldeles motsatt. Därtill kommer också, att det är mycket svårt, att icke säga omöjligt, att anordna järnvägsförbindelse till den nuvarande stationen, och det är ett ytterligare skäl till att den icke bör ligga där den nu ligger. Det är ganska egendomligt, att i alla de förslag, som framkommit om flottstationens förläggande på andra ställen, man alltid haft uppmärksamheten riktad på att få järnvägsförbindelse till stånd, men här i Stockholm tyckes man kunna undvara sådan för stationen. Här skulle man kunna nöja sig med att taga vagnarna på en ångfärja; det kan man göra på andra håll.

Ser jag på den ekonomiska sidan av saken, förefaller det mig verkligen märkvärdigt, att man skulle vilja hava stationen liggande på den mest dyrbara mark. Värdet av den nuvarande stationen med Kastellholmen. Skeppsholmen och Galärvarvet är av 1917 års flottstationskommitté uppskattat till omkring 24 miljoner kronor och här till komma 7 miljoner för ytterligare erforderlig mark, således tillhoppa 31 miljoner. Det är väl en bra dyrbar mark för en sådan station. Jag tror icke, att det skulle falla någon enskild in att för verkstäder och dylikt begagna sig av så dyrbar mark.

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.*

(Forts.)

En annan synpunkt, som för mig är av stor betydelse är den disciplinära synpunkten. Det är icke möjligt, såvitt jag kan se, att avstänga stationsområdet i sådan omfattning, som borde ske och som på andra ställen med stor lätthet låter sig göra.

Så kommer jag slutligen till den estetiska synpunkten. Om den kan man ju icke disputerar, men jag kan såsom infödd stockholmare och förutvarande ledamot av stadsfullmäktige icke underlåta att framhålla min åsikt i frågan. Om man ser på Skeppsholmen från staden mellan broarna eller från Kungsträdgården, så ter den sig sommartiden mycket vacker. Från andra sidan, från Strandvägen och Djurgården, är intrycket nästan motsatt. Skulle det icke vara tilltalande för alla stockholmare eller för dem, som komma till Stockholm, om det vore lika vackert från båda sidor, om träd kantade stränderna utefter Galärvarvsområdet och man finge bibehålla Skeppsholmens lummiga lunder och kanske där också finge för statens centrala ämbetsverk ett svenskt Akropolis? Emellertid är ju frågan nu sådan den är.

Man skulle kunna säga, att när man hyser en sådan bestämd uppfattning om det olämpliga i att flottstationen ligger på den nuvarande platsen, man såsom en konsekvens därav borde hava avstyrkt det nu föreliggande förslaget. Att jag icke gjort detta, beror dels därpå, att jag liksom utskottet anser, att anläggandet av den år 1914 beslutade nya dockan för Stockholms flottstation icke längre kan utan avsevärda olägenheter uppskjutas, dels också därpå att utskottet så starkt understrukt departementschefens uttalande, att tidpunkten icke vore lämplig för framläggande av förslag i flottstationsfrågan. Utskottet har nämligen velat bestämt framhålla, att ett bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag icke får anses innebära ett ståndpunkttagande i fråga om flottstationens slutliga förläggande. Den frågan måste fortfarande anses öppen och oavgjord.

Mitt instämmande i utskottets hemställan beror emellertid vidare därpå, att jag liksom utskottet finner, att om det framdeles skulle visa sig lämpligt, att flottstationen förflyttades från Stockholm, det område, som staten genom berörda avtal förvärvar, otvivelaktigt skulle på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt kunna komma till användning för annat statens ändamål eller också kunna försälas. Vad som framför allt gjort, att mina betänkligheter kunnat falla, är dock övertygelsen om att den tiden icke är avlägsen, då alldeles bestämda krav komma att framställas från Stockholms stads sida på användande av ifrågavarande område.

På grund av dessa skäl har jag ansett mig böra biträda det nu föreliggande förslaget, och jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Clason: Det torde vara lämpligt, att någon röst även utanför statsutskottet här uttalar sig därom, att den enda förutsättningen, under vilken jag och en mängd liktänkande — tv jag är viss, om att jag har många med mig — kunna ansluta oss till föreliggande förslag är den, som uttryckes i statsutskottets utlåtande

sid 9, då utskottet uttalar, »att ett bifall till Kungl. Maj:ts ifrågasvarande förslag icke får anses innebära ett ståndpunktstagande till frågan rörande flottstationens sluliga förläggning». Jag hyser den uppfattningen så bestämt, att jag i själva verket med mycket stor tvekan är med om det markutbyte, som här föreslås utöver vad som är nödvändigt för själva dockanläggningen. Jag har icke kunnat finna att det markutbytet i övrigt är för staten oundgängligen nödvändigt, och jag är icke viss om, att det är för staten fördelaktigt. Denna markutbytesfråga får, menar jag, icke alls avgöras så, att man därmed skulle anses ha givit det allra minsta lilla finger åt tanken på att flottans station skall hållas kvar på Skeppsholmen och au-gränsande områden för att där vidare utvidgas.

Jag hyser denna uppfattning icke blott med hänsyn till stationsfrågan, betraktad för flottans skull, sådan den av den siste talarren närmare utvecklats, utan även med hänsyn till andra värden, och icke minst på grund av kravet, att staten för andra ändamål måste bereda sig tillgång på centralt belägna platser i huvudstaden. Staten lider nämligen för närvarande stor brist på sådana, och den måste hyra in sina ämbetsverk för dryga penningar än här och än där. Ständigt uppkomma nya dylika frågor. Exempelvis det verk, vars målsman jag har äran att vara, står mycket snart inför ett oavvisligt behov av nybyggnad, belägen på central plats. Det vore under sådana förhållanden ytterst olämpligt av staten att vidtaga några åtgärder, som ginge ut på att i huvudstadens mitt fastläsa en sådan verkstadsanläggning, som en flottstation delvis är.

Och då jag således anser det särskilt nödvändigt att redan vid frågan om markutbytet göra front emot denna tanke, beror detta slutligen också därpå, att jag har ett mycket livligt minne från de första år jag hade tillfälle att taga närmare kännedom om riksdagens förhandlingar — det var för trettio år sedan, och jag var då tjänsteman i riksdagen — huru en annan fråga, vilken började som en markbytesfråga sedan drog med sig en i många hänseenden så otillfredsställande lösning av en central byggnadsfråga, som byggandet på otjänlig plats av detta allt annat än idealiska riksdags-hus, i vilket vi nu befinna oss. Staten har icke råd att använda sina centrala platser i Stockholm så, att den utsätter sig för flera sådana olyckliga, men för all framtid bestående resultat.

Jag har, herr talman, icke annat yrkande att göra än om bifall till statsutskottets hemställan, men jag har velat uttala denna bestämda gensaga mot att flottstationsfrågan skall anses på något sätt prejudicerad genom det beslut kammaren nu går att fatta.

Herr Ström: Jag har begärt ordet för att yrka bifall till den av herr Hansson i Stockholm vid betänkandet fogade reservationen. och jag skall bedja att med några ord få motivera min ståndpunkt.

Såvitt jag kan finna, är det här otvivelaktigt ett steg, som tages för lösandet av hela flottstationsfrågan. Det må sägas i utskottets betänkande, att lösningen icke prejudiceras, men jag är övertygad, att den så gör, och att det i framtiden kommer att åberopas såsom

(Om anläggning av ny docka vid flottans station i Stockholm m. m.)

(Forts.)

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.*

(Forts.)

en viktig omständighet, att man tarit detta steg. Jag anser, att det icke bör tagas, icke blott på grund av de skäl, som från föregående talares sida anförts, nämligen att det skulle vara skadligt ur flottans m. fl. synpunkter, utan även av andra skäl. Jag kan icke finna det lämpligt, att under nuvarande förhållanden, när statens finanser ansträngas så hårt, som nu är fallet, och då stora och viktiga utgifter på andra områden förestå, man skulle taga ett första steg till denna frågas lösning, som skulle draga med sig så ofantligt ökade bördor. Det är så mycket mindre lämpligt, att detta nu sker. som världskrigets lärdomar i intet avseende ännu föreligga, icke ens för dem, som äro principiella anhängare av militärväsendet; och för dem, som hoppas i en snar framtid kunna vara befriade från de stora bördor, som militarismen medför, är det ett bjudande skäl att nu icke taga något steg, vare sig i ena eller andra avseendet, som kan binda oss för framtiden.

Jag finner det ganska egendomligt, att detta förslag, som giver ett så gott handtag till militarismen, framburits, då vi ha en socialdemokratisk minister på denna post, och finner det ännu mera egendomligt, när man, såsom fallet är, idag ser, att tidningen Socialdemokraten står bestämt emot sjöministern i denna fråga och säger att det icke finnes några skäl, som tala för det framlagda förslaget, som utskottet godkänt. Det är vid sådant förhållande även egendomligt att finna endast en enda socialdemokratisk reservant i utskottet.

Det har av föregående talare anförts, att om flottstationen får stanna på den plats, där den för närvarande ligger, detta innebär en stor fara för de kulturvärden, som finnas i stadens centrum särskilt för Nationalmusei konstskatter, och detta påstående torde icke kunna gendrivras. Ännu större tror jag dock faran är för att alldeles förstöra Stockholms vackra natur, om flottstationen skulle utvidgas på den plats, där den nu ligger. Jag kan icke finna annat, än att detta kommer att innebära, om icke genast, så dock i framtiden, helt enkelt ett dråpslag mot Stockholmsnaturen. När jag vidare hörde herr Hans Ericson försäkra, att handeln icke skulle ha stor nytta av den nya dockan, alldenstund handeln finge träda tillbaka för örlogssynpunkten och örlogsintressena, så synes icke heller detta skäl, som förut åberopats, kunna godkännas, och då jag för min del icke kan finna, att några starka skäl för övrigt tala för detta förslag, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Hansson vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Kvarnzelius: Då jag under åtskilliga år haft åtskilligt att göra med denna fråga, anhåller jag att få säga några ord i anledning av vad som förekommit under debatten.

De tre första talarna hava visserligen icke gjort annat yrkande än om bifall till statsutskottets hemställan, men då jag i åtskilliga punkter har annan uppfattning än den de gjorde gällande, anser jag att deras uttalanden icke böra stå alldeles oemotsagda.

För min del får jag säga, att jag anser det förslag, Kungl. Maj:it

framlagt, under för handen varande förhållanden vara det bästa förslag, som över huvud taget kan tänkas möjligt att genomföra, och det löser delvis en fråga, som förr eller senare måste få en fullständigare lösning, ty att låta förhållandena vara, såsom de för närvarande äro, på Galärvarvet eller över huvud taget vid flottans station i Stockholm går helt enkelt icke an för statens eget ekonomiska intresses skull. Det måste bli ändring i de förhållanden, som äro rådande där, och sådana anordningar måste träffas, att staten någorlunda tillfredsställande kan utnyttja den arbetskraft, som där finnes anställd. Jag fäster herrarnas uppmärksamhet på att det är mer än nihundra man, som äro sysselsatta vid flottans varv här i Stockholm, och av vilken betydelse det är att hava goda mekaniska och andra anordningar för ett rationellt utnyttjande av denna arbetskraft inses utan vidare. Trots de dåliga förhållanden, som äro rådande, har det visat sig, att det är ekonomiskt betydligt fördelaktigare att utföra arbetet vid statens egna anläggningar, än att överlämna dess utförande till privata verkstäder. I många fall belöpa sig besparingarna ända till halva kostnaden genom arbetets utförande vid flottans egna verkstäder. Jag kan sålunda icke erkänna riktigheten av herr Ströms påstående att vad Kungl. Maj:t föreslagit skulle vara ett handtag åt militarismen. Det är tvärtom ett handtag åt en praktisk verksamhet av sådan beskaffenhet, att det vore oförläpigt från statens sida sett att, sedan uppmärksamheten blivit fäst på dessa förhållanden, låta det gå, såsom det hittills gått.

Ur dessa synpunkter är det nödvändigt att det steg riksdagen nu står i begrepp att taga, följes av vidare åtgärder för införande av praktiska och förbättrade mekaniska anordningar för varvsdriften i sin helhet. Den strid, som under en följd av år förts angående flottstationens förläggning, har kostat staten mycket pengar, emedan alla förbättringar av varvsdriften under tiden undanskjutits, och det är på tid, att ändring i detta hänseende äger rum. Hur man än bedömer det pågående världskriget, så måste vi dock alla vara ense om, att Sverige under åtskilliga år framåt måste hava ett sjöförsvär — i vilken omfattning eller av vad slag, kan i närvarande stund icke sägas. Att vi måste ha ett sjöförsvär, få vi vara beredda på, och då staten har egna verkstäder för utförande av den materiel som erfordras för sjöförsvaret, synes det mig självklart att det endast kan vara till gagn att dessa verkstäder vidmakthållas och förses med modern utrustning.

Det har anmärkts, att den nuvarande platsen skulle vara ur militär synpunkt olämplig. Den ärade talaren, general Wrangel, torde för närvarande vara ganska ensam om den uppfattningen. Såvida flottstationen skall vara belägen i Stockholms skärgård, torde det vara fördelaktigare, ju längre in i skärgården den kan komma. Därigenom blir stationen mera skyddad, och arbetet därstädes kan utföras under lugnare förhållanden, än om verkstäderna skulle ligga längre ut i skärgården närmare stridslinjen. De militära myndigheterna ha i sina utlåtanden, vilka tyvärr äro av hemlig natur, enstämmigt givit stöd åt den av mig anförda uppfattningen.

*Om anläggning
av ny docka-
rid-flottans
station i Stock-
holm m. m.
(Forts.)*

Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.
(Forts.)

Det har vidare sagts, att det vore ekonomiskt opraktiskt att använda den dyrbara marken inom Stockholms område för detta ändamål. Det kan jag under vissa förutsättningar hålla med om, men det kan vara ekonomiskt fördelaktigare att låta de anläggningar, som finnas, utnyttjas tills vidare, till dess man får bättre användning för marken. Jag har den uppfattningen, att staten icke bör avhända sig det område, som utgöres av Skepps- och Kastellholmarna samt Galärvarvet. Det bör bibehållas i statens hand, och så länge någon annan användning icke finnes för denna mark, böra därvarande anläggningar få vara kvar. Marken stiger stadigt i värde år för år, och finnes den i kronans ägo, kan den en dag användas för andra statensändamål, och säkert är, att man på detta sätt bäst tillgodoser statens ekonomiska intresse.

Jag kan icke dela general Wrangels uppfattning, att det vore fördelaktigare att på de ifrågavarande områdena anlägga parken och sålunda tillgodose de estetiska intressen, som han i sitt anförande gjorde sig till målsman för. Därtill äro dessa markområden allt för dyrbara. För övrigt, vad dessa estetiska intressen beträffar, kan det icke gärna bliva sämre än vad förhållandet nu är. Jag skulle vilja att herrarna toge kännedom om huru Beckholmen med omgivningar för närvarande ser ut, något estetiskt tilltalande intryck blir det icke. Det kan jag försäkra. Jag tror, att det även ur estetisk synpunkt är bättre att staten får hand om Beckholmen, där bringar ordning och snyggar upp de industriella anläggningarna. Jag tror, att man kan finna skönhet även däruti, att praktiskt arbete organiseras på ändamålsenligt sätt, såsom säkerligen kommer att bliva fallet, om staten här får lämna sin medverkan. Kanske kan man våga säga att estetiska värden komma till sin rätt även när arbetet därute kommer att utföras under fördelaktiga och goda förhållanden.

Nu kan man säga, att det markutbyte, som skulle äga rum, icke nödvändigt påkallas av de åtgärder, som måste vidtagas i avseende å Skepps- och Kastellholmarna samt Beckholmen. Det skulle icke vara nödvändigt, att för detta ändamål till Stockholms stad upplåta så stor del av Kaknäsområdet. Man skulle lika väl kunna genom expropriation förvärva Beckholmen och den del av Djurgårdsstaden, som för ändamålet vore erforderlig. Men detta skulle ju medföra ökade direkta kontanta utgifter för statsverket, som man nu undgår. Vidare tillkommer den omständigheten att Stockholms stad givetvis måste anses vara i behov av strandområdena vid Kaknäs, och man kan icke rimligen begära, att då Stockholms stad behöver ökat område för sina hamnar, staten skulle få expropriera en del av det hamnområde, som staden för närvarande disponerar, utan att lämna något annat i vederlag. När man genom denna överenskommelse om markutbyte på samma gång kan tillgodose statsintresset och även laga så, att Stockholms stads intressen bli tillfredsställda — och det göra de enligt min uppfattning på ett mycket gott och fördelaktigt sätt, då staden får Kaknäsområdet, som för en lång tid framåt tillgodoser dess behov av djuphamnsområde — så är ju detta endast bra. Att

frågan kan avgöras i samråd och under samförstånd med landets mest betydande kommun, bör av staten icke lämnas utan beaktande.

Det skulle vara mycket att säga i denna fråga i anledning av den diskussion och den strid, som företrädesvis i pressen under senaste år pågått i fråga om flottstationens förläggning och därmed sammanhängande frågor, varvid säkerligen icke alltid statsintresset varit det bärande motivet, utan i mycket hög grad enskilda intressen, men jag vill icke förlänga debatten med att ingå på detta, utan inskränker mig till att på grund av vad jag anfört yrka bifall till statsutskottets hemställan.

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.
(Forts.)*

Herr Wrangel: Herr greve och talman, mina herrar! Den senaste ärade talarens anförande har egentligen format sig till ett försvar för att flottans station skall bli kvar på den plats, där den ligger. Jag skall inte ingå i något bemötande av de synpunkterna. Jag har förut framhållit mina, och jag kan inte finna, att han på något sätt vederlagt dem. Endast i ett avseende önskar jag att inlägga en gensaga mot hans uttalande. Han trodde, att jag stod mycket ensam i den uppfattningen, att det avgjort är en större fara för huvudstaden, om stationen ligger där den nu ligger, än om den ligger på annat håll. Jag är förvissad, att jag ej står ensam om min åsikt; jag tror för min del, att jag har de flesta med mig, om än icke de flesta inom flottan. Att flottstationens läge icke spelar någon roll ur säkerhetssynpunkt för vår huvudstad, kan jag också gå med på, men absolut vidhåller jag, att en flottstation i alla krig är ett för fienden mycket begärligt operationsföremål. Kan fienden komma åt och oskadliggöra verkstäder, dockor och anläggningar, har han därmed i mycket hög grad förlamat flottans verksamhet. Ligger denna station mitt i centrum av huvudstaden, så är det uppenbart, att staden skall lida större risk, än om den ligger på annat håll. Jag kan för min del icke förstå, att man kan ha någon annan uppfattning i den saken. Jag skall emellertid icke förlänga debatten, utan vidhåller de synpunkter jag förut uttalat.

Herr Kvarnzelius: Ja, jag vill endast med anledning av general Wrangels yttrande säga, att det är klart, att en flottstation alltid kommer att vara ett för en fiende begärligt föremål, men huvudstaden i ett land torde vara ett ännu begärligare föremål. Och det är alldeles säkert att huvudstadens besättande med fientliga trupper, skulle göra ett, moraliskt sett, oerhört mycket djupare intryck på landets befolkning än om flottstationen bleve intagen av en fientlig makt. Huvudstaden kommer därför alltid att vara utsatt för faran att utgöra föremål för en fiendes angrepp i lika hög grad, oberoende av om flottans station finnes där förlagd eller icke. Om flottans station på ostkusten kommer att befinna sig inom Stockholms skärgårds rayon, så är det utan betydelse, med den skottvidd nutida kanoner äga, om flottans station ligger invid Stockholm eller annorstädes inom Stockholms skärgård, såsom vid Torsbyfjärd eller på annan plats. Det spelar på sin höjd endast en roll på några

*Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holma m. m.*

(Forts.)

timmar, därest fienden kommer i besittning av den ena innan även den andra blir intagen. Och att sålunda försvaret av huvudstaden från landssidan och försvaret av huvudstationen måste bliva ett och detsamma. Det kommer, enligt vad framstående militära auktoriteter i sina skrivelser utvecklat, icke att verka förryckande på försvarsdispositionerna, vare sig flottans station ligger kvar i Stockholm eller den kommer att ligga på Lidingön eller vid Torsbyfjärd. Möjligen, säga de, skulle det vara till nackdel för lantförsvaret, om den ligger vid Torsbyfjärd, ty då måste arméledningen även detachera trupper dit för att försvara det området, medan försvaret, om flottstationen låge kvar i Stockholm, kunde helt koncentreras till huvudstaden.

Herr Clason: Med anledning av den siste ärade talarens försvarspolitiska anförande skall jag endast tillåta mig att påpeka, att han, såvitt jag förstod, alldeles förbigick en omständighet, som man på åtskilliga håll tryckt mycket på, nämligen faran för flyganfall i huvudstadens centrum.

Jag begärde emellertid icke ordet för att säga något om detta, utan därför att han i sitt första anförande talade något förklenande om de estetiska intressen, som anförts mot planen på fasthållande av flottans station i Stockholm. Jag tror, att man icke skall tala så förklenande om dessa estetiska intressen redan för deras egen skull, men dessutom ber jag att få påpeka, att om man strävar för, att det mitt i rikets huvustad skall finnas öppna platser och parker, skall finnas lungor, fulla av luft och sol och friska vindar, så är det icke bara s. k. »estetiska» intressen, som man då särskilt gör sig till målsman för, utan intressen, som stå i det närmaste samband med och på ett mycket betydelsefullt sätt främja folkhälsa och folkglädje. Det är därför, som jag för min del anser det vara så ytterst olämpligt att belamra platser med så stora skönhetsvärden, som det här gäller, med mekaniska verkstadsanläggningar.

Herr Wrangel: Jag skall icke upptaga diskussionen om militära värden, men det är ett uttalande av herr Kvarnzelius, som jag icke kan lämna oemotsagt. Det rör den fråga, som herr Clason särskilt strök under.

Är det fråga om ett luftbombardemang, så är det alldeles tydligt, att risken måste vara större, om flottstationen ligger inom huvudstadens hank och stör, än om den låge några kilometer eller mil därifrån, då det väl kunde hända, att huvudstaden i stor omfattning skulle gå fri från ett sådant bombardemang, ty då vände fienden sig nog icke i första rummet mot själva huvudstaden. Jag har icke talat om faran för att huvudstaden bleve intagen av fienden. Jag har icke alls givit mig in på frågan om intagandet av huvudstaden, men att faran för huvudstaden måste vara ökad, om flottstationen ligger inom densamma, synes mig vara alldeles uppenbart.

Herr Kvarnzelius: Jag måste be om ursäkt, att jag be-

svärar kammaren ännu en gång. Men herr Clason har alldeles missuppfattat mig, om han tror, att jag ringaktar de estetiska synpunkterna. Jag har endast sökt göra klart, att det finns olika slag av estetiska synpunkter. Och det är väl ingen, som tror, att om flottans station flyttas från nuvarande plats, denna dyrbara mark kommer att användas för parkändamål. Det lär för övrigt vara ganska friskt på Galärvarvet. Vill man gå ut för att få frisk luft, är man ute vid Galärvarvet icke så instängd som t. ex. i Humlegården, och tjärlukten som är oskiljaktig från varvsdrift ansågs åtminstone under gamla tider såsom något särskilt uppfriskande. Bara man talar om den, känner man sig lik-om uppfriskad därav.

Vad luftbombardemanget beträffar, som general Wrangel talade om, så äro vi väl överens om att luftanfallen mot flottans station med största sannolikhet skola komma från sjösidan. Om då våra egna flygare skola göra något för att förhindra ett luftbombardemang, så är det tydligt, att de få något mera tid på sig för att stiga upp och möta angriparen, därest stationen ligger längre in i skärgården, än om den ligger i havsbandet. Med hänsyn härtill är det, såvitt jag kan förstå, ingen ökad fara för flottstationen såsom sådan, om den ligger längre in. Vad beträffar faran för luftanfall mot huvudstaden, är det tydligt, att sådant ej uteblir, vare sig flottan ligger, där den nu ligger, eller på någon annan plats. I den mån fast stående luftkanoner komma till användning vid försvaret, är det tydligt, att det är till fördel, om föremålen, som det gäller att försvara, äro samlade på en punkt och man sålunda kan koncentrera försvaret till samma område. Även ur luftanfallssynpunkt är det alltså endast till fördel, om flottans station och huvudstaden äro så nära varandra som möjligt.

Herr Lindley: Herr talman! De allra flesta äro väl av den uppfattningen, att flottstationen av estetiska och strategiska skäl bör förflyttas från Stockholm, men det kan icke hjälpas, att jag har den uppfattningen, att om dockan nu kommer till utförande, förflyttningen säkerligen icke kommer att ske. Ty omkring dockan komma att växa upp alla de verkstäder, som behövas, och om sedan flottstationen flyttas till någon avlägsen plats, skall personal flyttas därifrån varje gång arbete skall utföras i dockan. Det betyder ju, att personal skall transporteras till dockan, ty annars, om personalen skulle vara på bägge ställena, kan den icke ha den samlade verkan, som om den är samlad. Följaktligen kommer mycket snart att från maritimt håll framväxa yrkande på att få en ny docka i samband med den nya flottstationen. Då måste man bygga en ny även där. Sålunda blir det i realiteten en dubbel utgift, som man måste kosta på sig. Nu kan man säga, att det är möjligt att få den gamla dockan avyttrad till privata personer eller företag, men säkerligen kommer staten att nödgas sälja den för slumppris. Även om man skulle tänka sig, att markvärdet skulle stiga i pris, och att det en gång i tiden skulle stiga till ett så högt pris, att det till och med skulle löna sig att fylla igen dockan, såsom herr Wrangel sade

Om anläggning
av ny docka
vid flottans
station i Stock-
holm m. m.
(Forts.)

mera privat, anser jag, att det är en fråga, som vi ej här skola i närvarande stund reflektera på. Att det nu behöves en stor docka för handelssjöfartens vidkommande, är en sak för sig, men jag må säga, att det är ett privat företag, som den själv bör få realisera. Såsom saken nu ligger, kan jag icke skänka min röst åt förslaget, och följaktligen nödgas jag yrka bifall till herr Albin Hanssons reservation.

Herr statsrådet friherre Palmstierna: Herr greve och talman! Jag skall endast förlänga denna debatt med ett par ord. Jag ber få framhålla, att det varit två synnerligen vägande skäl, som gjorts, att Kungl. Maj:t icke kunnat framkomma med förslag angående förläggande av flottans huvudstation. — Debatten har tyvärr till väsentlig del rört sig om flottans *huvudstation*, men såsom ärendet framlagts i propositionen, har Kungl. Maj:t tagit avstånd från att nu komma med ett sådan förslag. Och det av två skäl. Det ena är, att man näppeligen kan fixera platsen för flottans huvudstation under en tid, då de strategiska förhållandena äro så variabla som de nuvarande. En viss stabilitet är nödvändig, innan man kan träffa valet för en sådan plats. Det andra skälet är givetvis den finansnöd — vi kunna använda det uttrycket — som nu är rådande. Den förflyttning, som påyrkats av den siste talaren, kommer ovillkorligen att medföra utgifter en tio år framåt på lägst 60 och uppåt 70 miljoner kronor.

Emellertid, även om man icke kan vidtaga en så omfattande åtgärd nu av nämnda skäl, kan jag icke vara med om, att situationen får bli i samma försumpade skick, som den för närvarande är. Herr Kvarnzelius har redan talat om, huru fullständigt oekonomiskt Stockholms varv är. Vi kunna icke låta varvet arbeta under nuvarande förhållanden. Det är ett av huvudmotiven för framläggandet av detta förslag. Det andra motivet är, att dockan är nödvändig för handeln, som utvecklats synnerligen snabbt på Ryssland och Amerika. Det finnes en statistik angiven i den kungl. propositionen. Riksdagen vill främja handeln på allt sätt. Dockan är behöflig i samband med den stora frihamnsanläggningen i huvudstaden. För handels skull måste vi åstadkomma, att när kriget nalkas sitt slut, samtliga dessa anläggningar och dockan stå färdiga att möta den ökade omsättningen. Dessutom är det bekant, att de stora pansarbåtarna, varav den ena nu är färdig och de andra äro under byggnad, måste ha någon plats att docka. Karlskrona är den närmaste platsen eljest, och den är alldeles för långt avlägsen. Jag vill säga, att det är från den syupunkten den kungl. propositionen framkommit och varit nödvändig.

Emellertid, såsom det framgår av propositionen, och jag ber att få uttrycka, att jag gillar den uppfattning, som framkommit i statsutskottets betänkande: ett är klart och det är, att den stora frågan fortfarande bör hållas alldeles öppen. Men jag vill säga, att skulle man gå på den bog som här är förslagen av två talare, nämligen att lämna bifall till herr Hanssons reservation, då håller man faktiskt icke den stora frågan öppen. Då pekar man givetvis på, att det

måste under alla förhållanden ske en förflyttning från Stockholm. *Om anläggning av ny docka vid flottans station i Stockholm m. m.*
 Nu vill jag emellertid fästa uppmärksamheten på, att herr Hanssons reservation icke innebär ett avslag på Kungl. Maj:ts proposition, utan den innebär det egendomliga förslaget, att det skulle bli ett markbyte, där kronan skulle tillbyta sig mark, som kronan sedan icke skulle ha direkt användning för, endast för att Stockholms stad nu behöver viss mark borta vid Kaknäs. Det vore egendomligt, om riksdagen på detta sätt skulle göra ett markbyte. Från kronans synpunkt skulle eljest den naturliga situationen vara: vill staden ha den marken, så får staden köpa den, och staten får då pengar i sin kassa. Jag för min del vill säga alldeles bestämt ifrån, att denna reservation är olämplig i sin avfattning, och dessutom innebär den inga direktiv för användningen av de 1,400,000 kronor, som riksdagen avsatt. Det lämnas i reservationen ingen anvisning om huru de skola användas.

(Forts.)

Jag vill alltså sluta med att säga, att jag helt och hållet instämmer i statsutskottets utlåtande, att den stora flottstationsfrågan må hållas öppen, men att det är nödvändigt att modernisera varvet och gå till den åtgärd, som tarvas, om flottans eget behov skall kunna fyllas, och samtidigt även handelsns behov av en större docka kunna i någon mån tillgodoses.

Herr Lindley: Jag ber att få bestrida möjligheten av att kunna åstadkomma en god varvsdrift genom det här föreslagna arrangemanget. Om man tänker sig, att det skall byggas en docka på Skeppsholmen, och man likväl skall ha en stor del av driften förlagd till Galärvarvet, så ligga dessa platser så långt ifrån varandra, att det icke finnes någon möjlighet att kunna åstadkomma en verkligt god varvsdrift med det arrangemanget. Och det förefaller mig, att man icke tittat djupare in i spörsmålet, då man vill besluta att sätta i gång en sådan här historia, som skulle åstadkomma något, som varken vore hackat eller malet. Det är möjligt, att herr Hanssons reservation icke är fullt tillfredsställande, och jag skulle helst vilja yrka avslag, men jag har trott, att man genom att yrka bifall till reservationen skulle kunna hejda själva dockbyggandet i närvarande stund, och det är det allra viktigaste. Och därför ber jag att fortfarande få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på bifall till den av herr P. A. Hansson vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övertvägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till vissa ändringar i gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor; och

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 22 § 1 mom. i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Herr statsrådet friherre *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts nädiga propositioner:

nr 409, angående reglering av avlöningsförhållanden m. m. för personal vid statens hospital och asyler; samt

nr 423, angående anordnande av avloppsledningar från militäretablissemangen å Järvafältet.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 på aftonen.

Ordet lämnades på begäran till herr vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag ber att få hemställa, att kammaren behagade för sin del besluta, att första särskilda utskottet skall behandla jämväl den nu avlämnade kungl. propositionen angående regleringen av avlöningsförhållanden m. m. för personal vid statens hospital och asyler ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor, samt att i händelse kammaren fattar beslut i överensstämmelse med mitt förslag, andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Denna hemställan bifölls.

Protokollsutdrag härom justerades och avsändes till andra kammaren.

Ang. vissa inskränkningar i fråga om utminuterung av spritdrycker.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 38, i anledning av väckt motion angående ändring i 34 och 48 §§ av förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker.

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 98, hade herr *Petrén*, *Alfred*, och herr *Ljunggren*,

Elof, hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 34 och 48 §§ i förordningen angående försäljning av rusdrycker den 14 juni 1917, att rusdrycker icke finge utminuterat till den, som icke fyllt 25 år, och att spritdrycker ej finge till någon utminuterat i större myckenhet än en liter i kalendermånaden.

Ang. vissa inskränkningar i fråga om utminuterat av spritdrycker.

(Fors.)

Utskottet hade i nu föredragna betänkande på återopade grunder hemställt, att förevarande motion, I: 98, av herr *Petrén*, *Alfred*, och herr *Ljunggren*, *Elof*, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1:o) av herr *Wijk* mot vissa delar av utskottets motivering;

2:o) av herrar *Jacob Larsson*, *Källman*, *Månsson* i Hagaström, *Jonsson* i Hökhult, *Bergman*, *Johannes Åkesson*, *Johansson* i Kullersta, *Olsson* i Ramsta, *Uddenberg* och *Jönsson* i Fridhill, som ansett, att bevillningsutskottets yttrande bort hava viss angiven lydelse och att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till förevarande, av herr *Petrén*, *Alfred*, och herr *Ljunggren*, *Elof*, väckta motion, I: 98, måtte för sin del antaga följande

Förslag

till förordning angående ändrad lydelse av 34 och 48 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker.

Härigenom förordnas, att 34 och 48 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker skola erhålla följande ändrade lydelse:

34 §.

Rusdrycker må icke utminuterat till

1) den, som icke fyllt 25 år,

2) den, som

_____ efter förd klagan upphävt.

48 §.

Spritdrycker må icke till någon utminuterat i större myckenhet än en liter i kalendermånaden.

Efter därom _____ sålunda stadgats.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1919.

3:o) av herrar *Bäckström* och *Berg* i Staby, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av förevarande, av herr *Petrén*, *Alfred*, och herr *Ljunggren*, *Elof*, väckta motion, I: 98, måtte för sin del antaga följande

Förslag

Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuterung
av spritdryc-
ker.

(Forts.)

till förordning angående ändrad lydelse av 34 och 48 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker.

Härigenom förordnas, att 34 och 48 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker skola erhålla följande ändrade lydelse:

34 §.

Rusdrycker må icke utminuterats till

1) den, som icke fyllt 25 år,

2) den, som —————
————— efter förd klagan upphävt.

48 §.

Spritdrycker må icke till någon utminuterats i större myckenhet än två liter i kalendermånaden.

Efter därom ————— sålunda stadgats.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari, 1919.

Herr L a r s s o n, J a c o b: Herr talman! Det nu föredragna betänkandet företer en viss egendomlighet i det hänseendet, att vad som här framlägges såsom utskottets hemställan och utskottets motivering i själva verket står i rak strid mot vad utskottets majoritet velat. Den motion, som förevarit till utskottets behandling, avser ändring dels i 34 § och dels i 48 § av förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker. Som kammarens ledamöter behagade se, hava av utskottets 20 ledamöter 10 helt tillstyrkt motionärernas förslag, 2 hava lika med de 10 helt tillstyrkt motionärernas förslag om ändring i 34 §, och beträffande 48 § velat möta motionärernas framställning på halva vägen. Bakom vad som här föreligger såsom utskottets betänkande och hemställan stå således endast 8 av utskottets 20 ledamöter.

Det förnämsta skälet för utskottets avstyrkande av motionärernas hemställan, vad först angår ändring i 48 §, d. v. s. den paragraf, som fastställer maximigränsen för utminuterung av rusdrycker, är att den bestämmelsen ännu ej hunnit bli i praktiken prövad. Ja, det skulle ju kunna låta säga sig, men förhållandet är, att denna bestämmelse alldeles icke behöver prövas i praktiken, för att dess olämplighet skall ligga i öppen dag. Utskottet har i vederbörlig ordning från kontrollstyrelsen inhämtat upplysningar, vilka tillhandahållits utskottet i form av de fyra tabeller, vilka såsom bilagor fogats vid utskottets betänkande. På fjärde sidan i betänkandet, d. v. s. andra sidan i reservationen, har gjorts en sammanställning av siffrorna i tab. 1, och om herrarna vilja komplettera denna sammanställ-

ning med en motsvarande sammanställning av siffrorna i tab. 2, som visa medelinköp i liter per bevisinnehavare, skola herrarna lätt kunna finna, att icke inom någon enda utav de i sammanställningen på sid. 4 upptagna 6 inkomstgrupper medelinköpet per liter och bevisinnehavare uppgår till den myckenhet, som genom riksdagens beslut i fjol fastslogs såsom maximum. Sammanjämningsvis beslutade riksdagen att sätta maximum till 4 liter i kalendermånaden d. v. s. 48 liter om året. En sådan sammanställning av siffrorna i tab. 2, som jag nyss nämnde, visar, att för inkomstgruppen under 800 kronor medeltalet inköpta liter per person uppgår till $36\frac{3}{4}$ liter, inom inkomstgruppen mellan 800 och 1,000 kronor till $42\frac{1}{2}$ liter, inom tredje gruppen mellan 1,000 och 2,000 kronor till $44\frac{4}{5}$ liter, inom inkomstgruppen mellan 2,000 och 3,000 kronor till $42\frac{2}{3}$ liter, inom inkomstgruppen mellan 3,000 och 4,000 kronor till $41\frac{2}{3}$ liter och inom den högsta inkomstgruppen, 4,000 kronor och däröver, till $45\frac{2}{5}$ liter. Det är av dessa siffror alldeles uppenbart, att den bestämmelse, som antogs i fjol om 4 liter i kalendermånaden såsom maximum, icke råder ringaste bot på det förhållande, som hittills ägt rum. Den kommer icke att få något resultat, icke att på något sätt minska konsumtionen av spritdrycker. Det behöves således icke någon tillämpning av bestämmelsen i praktiken, då det av det anförda är alldeles uppenbart, att den ej kommer att ha någon verkan i praktiken till förbättring i stort sett av de nuvarande förhållandena.

Men vilket är då det nuvarande förhållandet? Ja, det synes bäst om man litet närmare granskar vad som ligger bakom siffrorna i kontrollstyrelsens tabeller, och jag skall be att få understrika tre moment, som av reservanterna framhållits på sid. 5. Det ena är, att antalet köpare med under 2,000 kronors inkomst utgör mer än $\frac{3}{4}$ av hela antalet bevisinnehavare. Det andra är, att av hela sammanlagda köpebeloppet $\frac{2}{3}$ belöpa på köpare med under 2,000 kronors inkomst, och det tredje är, att den ekonomiska belastningen av rusdrycksinköp drabba dessa lägre inkomsttagare i en ojämförligt tyngre grad än de högre. Reservanterna erinra i detta hänseende om att för en köpare med en inkomst mellan 1,000 och 2,000 kronor belastningen utgör sex gånger så mycket som för en köpare med 4,000 kronors inkomst eller däröver. Man kan ytterligare fullfölja denna jämförelse, om man gör några enkla beräkningar, som visa, att inom den allra lägsta inkomstgruppen, d. v. s. personer med inkomst under 1,000 kronor. $11\frac{1}{2}$ % av medelårsinkomsten användas till inköp av rusdrycker. Inom inkomstgruppen mellan 3,000 och 4,000 kronor åtgår endast 1,2 % av inkomsten till inköp av rusdrycker, och inom den högsta inkomstgruppen, med 4,000 kronors inkomst och däröver, användes icke mer än 0,8 % av medelinkomsten till inköp av rusdrycker. Dessa siffror synas mig vara så pass talande, att det motiv, som i utskottsbetänkandet är anført mot ett bifall till motionen, förefaller mycket, mycket ohållbart. Här behöves ingen prövning i praktiken av denna bestämmelse, då det är alldeles uppenbart, att den maximigräns, som är satt i förordningen, lämnar full frihet att fortsätta ett sådant tillstånd, som dessa siffror visa. Det

Ang. vissa inskränkingar i fråga om utminuterung av spritdrycker.

(Forts.)

Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuter-
ing av spritdryc-
ker.

(Forts.)

förvånar mig därför ej, att dessa upplysningar, som på vederbörlig väg och till följd av utskottets beslut infordrats från kontrollstyrelsen, blivit av den skenbara majoriteten inom utskottet bortjusterade ur utskottets betänkande, ty dessa siffror nassa uppenbarligen icke i stycke med det resultat, vartill utskottet kommit.

Reservanterna ha lagt tyngdpunkten på den ekonomiska sidan av saken, den ekonomiskt förödande verkan, som alkoholmissbruket medför för de små inkomsttagarna, men bakom den helhetsbild, som framgår ur tabellerna, ligger ett *socialt* elände av den allra mest samhällsfarliga beskaffenhet. Det är nu många år sedan jag för min personliga del bragtes att taga ståndpunkt till alkoholspörmålet, och det, som förde mig till den intagna ståndpunkten, vilken jag ännu bibehåller, var en fast övertygelse därom, att det svåraste hindret för arbetarklassens ekonomiska och sociala emancipation var att finna just i alkoholbruket, och denna min uppfattning har på ett särskilt markant sätt visat sig vara riktig genom de siffror, som kontrollstyrelsen tillhandahållit. De visa nämligen, att inom de lägsta inkomstklasserna, där vi ha att söka proletariatets botten — och dit äro att räkna lantarbetarna och industriens reservarmé — alkoholbruket härjar ekonomiskt och följaktligen också socialt på ett rent av ohyggligt sätt. Det, som bör vara syftemålet för vår socialpolitik, den välfärdspolitik, som vi äro skyldiga att föra, är just att söka upprätta de lägsta samhällslagren, bereda dem en med övriga samhällsklasser jämförlig ekonomisk och social ställning, skapa vakna och medvetna medborgare av hela stora samhällslager, som för närvarande härjas av rusdryckerna. Men arbetet för en sådan välfärdspolitik ter sig ju rent av förtvivlat. Det är ju som att ösa med danaidernas säll, om det ej lyckas att täppa till de bottenhål, varigenom all den förbättring i ekonomiskt hänseende, som kan beredas dessa ekonomiskt lägst ställda, rinner ut!

Detta är för mig det mest avgörande motivet för att här måste ske en ändring i den bestämmelse, som antogs i fjol, och den ändringen anser jag icke bör vara någon annan än den motionärerna ha föreslagit, nämligen att maximigränsen sättes så lågt, som är begärt, d. v. s. till en liter i kalendermånaden. Det komme ej att på något sätt inverka störande på vanorna hos den samhällsklass, som till äventyrs kan ha behov att använda mer, ty författningen öppnar möjlighet att för vissa fall medgiva större inköpsrätt, men det skulle utgöra en räddning för hela den till antalet stora folkklass, som lider, även då den mången gång själv ej vare sig ser eller vill erkänna det, under de nuvarande förhållandena.

Beträffande vidare utskottets skäl, att man ej för kommande normala tider bör binda spritförsäljningen vid restriktioner, vilkas nuvarande tillfälliga förutsättningar då ej längre äro för handen, förefaller det skälet litet egendomligt, då vi ju här alldeles icke ha att röra oss med några *tillfälliga* förutsättningar. Det rör sig här om en konstant företeelse. De tabeller, som vi fått från kontrollstyrelsen, och som avse en tidsperiod vilken omfattar endast en och en halv månad efter införandet av en restriktion till högst två liter i ka-

lendermånaden tyda alldeles icke på, att utredningsresultatet skulle stå i närmare beroende av de exceptionella krisförhållandena. Förbrukningen är så stor, som den över huvud taget kan vara för de lägre inkomstklasserna med hänsyn till deras möjlighet att leva. Dessutom äsyftas ju här icke ett bindande vid de nuvarande restriktionerna utan att man skulle gå ett steg längre. De nuvarande restriktionerna sätta en maximigräns av två liter, medan reservanterna här påyrka en maximigräns av en liter.

Detta beträffande den yrkade ändringen i 48 §. Beträffande 34 §, i fråga om vilken det påyrkats den ändring av åldersgränsen, att den skulle höjas till 25 år, kunna vi ju naturligtvis ej hänvisa till en så beskaffad utredning, som föreligger i den andra frågan, men det är alldeles uppenbart, att bland de stora skaror, som hårdast drabbas av den ekonomiska belastningen av spritdryckerna, just ingår en mycket hög procent ungdomar under 25 år, och redan detta skäl borde vara alldeles tillräckligt talande för att åldersgränsen också bör höjas. Det kan ej finnas något slags behov att i lagstiftningen släppa lös denna trafik för ungdomar under 25 år.

På grund av vad jag nu anfört, herr talman, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av mig med flera vid betänkandet fogade reservation.

Herr B e r g m a n: Herr talman, mina herrar! I det varmhjärtade och sakrika anförande, som den föregående ärade talaren nu hållit, kan jag i flera väsentliga punkter instämma, men det är med tanke på den formella behandlingen av den här motionen, som jag har begärt ordet. Som bekant har denna kammare snart att taga ställning till vissa framställningar, som kunna få betydelse för det nu föredragna ärendet, nämligen motionerna om tillfälligt förbud, vilket yrkande som bekant redan med stor majoritet har bifallits av andra kammaren. Under sådana förhållanden synes det vara den logiskt och praktiskt riktiga ordningen, att man först behandlar det mera vittgående kravet, och därest det eventuellt ej kunnat bifallas, då först de mindre långt gående restriktionsyrkandena. Skulle nämligen förbudet bifallas, så sakna ju dessa yrkanden betydelse, och innan själva förbudsfrågan är avgjord, förefaller det alltså föga lämpligt att besluta i fråga om de nu föreliggande utlåtandena. Jag hemställer därför om återremiss av detta ärende i avvaktan på kammararens snart väntade behandling av förbudsmotionerna, vid vilket tillfälle i varje fall den stora debatten i alkoholfrågan är mest på sin plats. Även de delade meningar inom bevillningsutskottet, som den föregående talaren berörde, synes hava varit av den beskaffenhet, att det även på den grund kan vara lämpligt att yrka återremiss på frågan.

Jag tillåter mig alltså, herr talman, att yrka återremiss.

Herr H a m m a r s t r ö m: Herr greve och talman, mina herrar! Den förste ärade talaren gjorde sig mycken möda att bevisa, att den skenbara majoritet, som dikterat utskottets betänkande, egentligen

*Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuterung
av spritdryc-
ker.*

(Forts.)

Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuterung
av spritdryc-
ker.

(Forts.)

är en minoritet. Jag vill därtill endast göra den erinran, att det finnes de, som anse, att majoriteten ej alltid har rätt, och jag hoppas, att i denna fråga riksdagen eller åtminstone denna kammare skall behjerta denna sanning.

När denna fråga först upptogs till behandling inom utskottet, påyrkades det från vissa ledamöters sida, att den statistiska utredning, som återfinnes sammanfattad i bilagor vid betänkandet, skulle från kontrollstyrelsen infordras. Man ansåg ej på något håll inom utskottet, att man borde motsätta sig en sådan önskan, men de, som nu stå bakom utskottets betänkande, voro säkerligen redan då på det klara med, att denna utredning icke för deras vidkommande kunde komma att påverka ställningstagandet till frågan. För oss ha de bestämmande synpunkterna varit helt andra. När riksdagen så nyligen som förra året äntligen kommit till ett beslut i den mycket och länge omdebatterade nykterhetsfrågan, och när detta beslut ännu icke ens hunnit att träda i tillämpning, så förefaller det oss fullkomligt oformligt, att redan nu utan tvingande skäl besluta ändring i de bestämmelser, som i fjol antogos. Hänsyn till sunna lagstiftningsprinciper torde väl kräva att man fasthåller vid en sådan uppfattning. Det har icke påvisats, att förhållandena ligga annorlunda i år, än de gjorde förra året. Vidare är det ju också välbekant, att det var först efter mycket jämkande och kompromissande, som förra årets lagstiftningsresultat kom till stånd. Man fick å omse sidor giva efter för att få ett positivt resultat, om vars önskvärdhet alla för övrigt voro överens, och från andra kammarens sida fick man i den detaljfråga, som nu är före, sina önskningsmål så väl tillgodosedda, att maximikvantiteten för utminuterung, som andra kammaren tidigare velat begränsa till 52 liter om året, nu blev ytterligare nedsatt till 48 liter. Det förefaller väl då ganska oväntat, att man innan de nya bestämmelserna ens trätt i kraft, skulle ifrågasätta en ytterligare reduktion. Det måste väl dock även i denna fråga, i nykterhetsfrågan, anses nödvändigt, att riksdagen respekterar överenskommelser kamrarna emellan, som slutits, för att komma till ett positivt lagstiftningsresultat. Det må ju vara sant, att det fanns de, som icke voro tillfreds med det beslut, som riksdagen förra året fattade, och ingen kan förmena dem att fortfarande söka göra sina särskilda önskemål gällande, men det torde vara tillåtet att hoppas, att riksdagen såsom sådan skall känna sig bunden av vad som inträffade förra året.

Herr Jacob Larsson förmenade att utskottsmajoriteten icke velat i betänkandet hänvisa till den statistiska utredningen, därför att de slutsatser, som kunde hämtas från denna, icke skulle stå väl tillsammans med det resultat, vartill utskottets majoritet kommit. Det torde dock framgå av vad jag nu anfört, att en sådan tanke varit utskottets majoritet ganska främmande. Anledningen till, att vi icke befattat oss med den införskaffade statistiken, har varit endast och allenast, att vi ansett, det för frågans bedömande alldeles onödigt att söka draga några slutsatser av denna statistik. Det torde nämligen förhålla sig så, att de slutsatser, som reservanterna framkon-

struerat ur denna, icke innehålla något nytt eller överraskande. Undersökningens resultat är ej annat än vad som bör stå tydligt och klart för vem som helst även utan några utredningar, nämligen att rusdryckskonsumtionen belastar de små inkomsttagarna mer än de större. Det ligger i sakens natur, och förhållandet gäller för övrigt ej endast om rusdryckskonsumtionen, utan om konsumtionen av över huvud vilken artikel som helst, som ingår i den dagliga förbrukningen. Det kan också anmärkas, att denna statistik icke är synnerligen omfattande. Den avser endast tre städer, och därjämte visar den ej, om och i vad mån missbruk av rusdrycker förekommit på den ena eller andra platsen eller inom den ena eller andra inkomstgruppen. Den visar endast, att de mindre bemedlade använt en större procent av sina inkomster på spritdrycker, men det finnes så mycket annat, som också kan hänföras till onödigt förbrukning och i avseende å vilket det föreligger samma förhållande. Jag torde endast behöva hänvisa till biografbesöken i städerna, cigarrettrökningen och dylikt. Jag tror, att lagstiftningen skulle uppstålla för sig mål alldeles omöjliga att realisera ifall den skulle på detta område söka begränsa individernas handlingsfrihet. Det är nog något, som man gör klokast i att avstå ifrån.

Den förste ärade talaren vände sig också mot utskottets erinran om behövligheten av att i praktiken pröva de förra året antagna bestämmelserna, innan dessa ändrades och fann detta icke vara hållbart, ty enligt hans förmenande behövde de icke prövas i praktiken dessa bestämmelser, för att man skulle kunna inse det olämpliga i dem. Jag finner, att han därmed uttalat ett rätt anmärkningsvärt omdöme över andra kammarens ställning till denna fråga. Det har ju varit så, att första kammaren vid upprepade tillfällen, 1914, 1915, 1916 och 1917, velat avfatta en bestämmelse i ämnet så, att icke något maximum för utminuterung skulle fastslås i författningen, utan att det skulle få bero på individuell prövning i varje särskilt fall. Andra kammaren har däremot vid alla dessa tillfällen hållit på, att en viss maximikvantitet skulle, i överensstämmelse med nykterhetskommitténs förslag fixeras och andra kammaren har också, likaledes i överensstämmelse med nykterhetskommitténs förslag, vid dessa tillfällen ända till 1917 års riksdag velat fastslå denna kvantitet till 52 liter om året i stället för 48, som till slut sammanjämningsvis bestämdes. Jag kan då ej förstå annat än att den ärade talaren i och med det att han förklarade, att den nuvarande bestämmelsens olämplighet är så uppenbar, att den ei behöver prövas i praktiken, också eftertryckligt underkände andra kammarens ståndpunkt.

Det kunde för övrigt vara rätt mycket att säga om samme talares långa anförande, men jag tror ej, att, sedan jag klargjort de skäl, som varit bestämmande för majoritetens ställning, det kan vara nödvändigt att upptaga det till vidare granskning.

Med avseende å den närmast föregående talarens yrkande på återremiss vill jag säga, att jag ej tror, att något så intimt samband föreligger mellan förbudsfrågan och den fråga, som här är före till kamrarnes bedömande, att en återremiss kan anses erforderlig. Jag

*Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuterung
av spritdryc-
ker.*

(Forts.)

Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuter-
ing av spritdryc-
ker.

anser tvärtom, att en återremiss vore synnerligen olämplig, då bevillningsutskottet ju har en mängd andra frågor att behandla, som tränga till att få plats på utskottets föredragningslistor.

Jag tillåter mig således, herr talman, på grund av vad jag an-
fört, att yrka bifall till utskottets hemställan.

(Forts.)

Herr Bäckström: Herr talman! De senaste åren har andra kammaren upprepade gånger bifallit ett förslag till försäljningslagstiftning, för vilket även en minoritet i första kammaren, däribland jag, röstat, i vilket förslag den maximalkvantitet, som skulle få försäljas, upptogs till 2 liter i kalendermånaden. Vid bevillningsutskottets sammanjämkning sattes denna maximalkvantitet till 4 liter i kalendermånaden, men jag tror, att utgångspunkten hos dem, som då påyrkade denna höjning till 4 liter var den, att man ville gå fram med nödig varsamhet. Man ville, att det skulle bli en övergång innan man komme ned till de 2 liter, som väl de flesta då ansågo vore det riktiga. Nu hava vi emellertid på ett mycket hårdhänt sätt fått en övergångstid i den ransonering med 2 liter i *kvartalet* som nu gäller, och denna ransonering komma vi sannolikt att få behålla för ganska lång tid framåt. Det föreligger därför icke längre något behov av *mildare* övergångsbestämmelser till de ursprungligen avsedda 2 liter i månaden, utan tvärtom kommer det i alla händelser att bli en betydlig ökning i jämförelse med nuvarande 2 liter i kvartalet. Därför finnes det all anledning att taga upp till prövning, huruvida man icke redan nu borde kunna övergiva bestämmelsen om 4 liter i månaden, och jag för min del är beredd att nu i försäljningsförordningen införa den siffra, som man förut inom nykterhetsintresserade kretsar ville ha, nämligen 2 liter i månaden. Att nu gå *längre*, till 1 liter i månaden synes mig icke riktigt.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som vid detta betänkande är avgiven av mig och herr Berg i Staby.

Herr Petré, Alfred: Utskottets ärade ordförande har i det anförande han nyss hållit liksom utskottet i sitt betänkande lagt tyngdpunkten av sitt försvar på den punkten, att de bestämmelser, i vilka motionärerna åsyfta ändring, ännu icke trätt i kraft, och att det därför vore för tidigt att företaga någon ändring av desamma.

Ifråga om kravet på minskning av maximikvantiteten vid hemköp av spritdrycker har utskottet sålunda anfört följande: »Med hänsyn till att ifrågasvarande bestämmelse ännu icke hunnit bliva i praktiken prövad, vore det, enligt utskottets förmenande, olämpligt att, såsom motionärernas ena yrkande avser, redan nu underkasta densamma någon förändring». Ja, rent bokstavligt taget är det riktigt, att denna bestämmelse icke blivit prövad. Men, mina herrar, en annan bestämmelse om maximikvantitet är prövad, som går ännu längre än den bestämmelse härom, som ingår i den vid föregående riksdag antagna rusdryckförordningen. Ty det är ju så, att i de kristidsförordningar, som av Kungl. Maj:t blivit utfärdade, har före-

skrivits, att maximikvantiteten skall begränsas till två liter i kvartalet, d. v. s. till ännu mindre kvantitet än vi motionärer föreslagit. Alltså är i själva verket en vida strängare bestämmelse prövad än den, som den ännu icke i kraft trädde rusdrycksförordningen innehåller. Det är just erfarenheten om det goda resultat, denna kristidsbestämmelse haft till följd, som föranlett motionen. Jag är övertygad om, att en var som i likhet med undertecknad varit verksam inom nykterhetsnämnd uti en större stad skall hava gjort den erfarenheten, att dessa kristidsbestämmelser haft en mycket gynnsam inverkan på nykterhetstillståndet. Därom vittnar också den betydliga nedgång i fylleriförseelserna, som under denna tid inträtt. Utan tvivel förhåller det sig så som i motionen säges, att det är fara värt, att om efter kristidsbestämmelsernas upphörande spritdrycker skulle få försäljas till sexdubbla kvantiteten mot vad nu är fallet, — och så blir ju förhållandet, då den nya rusdrycksförordningen träder i kraft — skulle detta få till följd, att det nuvarande i varje fall relativt goda nykterhetstillståndet icke komme att fortfa ra utan att en sänkning av den allmänna nykterhetsnivån skulle inträffa. Det synes mig, som om detta verkligen borde vara ett skäl för att man nu skulle gå med på en minskning av den kvantitet spritdrycker, som enligt den nya rusdrycksförordningen får hemköpas. Emellertid säger utskottet, att man icke bör »för kommande normala tider binda spritförsäljningen vid restriktioner, vilkas nuvarande tillfälliga förutsättningar då ej längre äro för handen». Ja de tillfälliga förutsättningar, som gjort, att dessa kristidsbestämmelser utfärdades, har ju närmast varit varuknappheten. Man utgick nämligen ifrån, att man då folket gick emot svältgränsen icke borde använda varor som behövdes för folkets näring för tillverkning av rusdrycker. Men då man nu funnit, att detta haft så god nykterhetseffekt till följd, borde det väl vara en anledning att taga i övervägande, huruvida man icke bör definitivt minska den kvantitet spritdrycker, som får hemköpas, då det dock under alla förhållanden är önskvärt, att man har ett gott nykterhetstillstånd. Som skäl till en minskning av maximikvantiteten vid hemköp av spritdrycker kunna också de uppgifter anföras, som nu tack vare reservanterna kommit till vår kännedom, rörande kontrollstyrelsens undersökningar angående mängden av försålda spritdrycker inom åtskilliga yrkesgrupper i några större städer, vilka uppgifter blivit framlagda i vid reservanternas yttrande fogade tabeller. Utskottets ärade ordförande nämnde, att den utredningen innehåller intet överraskande. För min del får jag säga, att detta yttrande i stället var synnerligen överraskande, ty icke hade jag för min del kunnat tänka mig, att bland de lägre inkomsttagarna i större städer verkligen använts en så kolossalt stor del av årsinkomsten för endast hemköp av spritdrycker, som dessa tabeller utvisa. Det framgår nämligen av dessa tabeller, att ända till 10—15 % av inkomsten inom yrkesgrupper, vilka tillhöra de lägsta inkomstgraderna, använts blott till hemköp av spritdrycker. När så härtill komma utgifter för spritdrycker, erhållna genom utskänkning, och ytterligare utgifter för öl, som vi väl kunna antaga, att dessa perso-

*Aug. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utvinstering
av spritdryc-
ker.*

(Forts.)

Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utmätning
av spritdryc-
ker.

(Forts.)

ner också använda, inses lätt, vilken betydelse rusdrycksbruket har för skapandet av fattigdom. Det var därför egendomligt, att få höra att man icke skulle låta denna utredning påverka ställningstagandet till den föreliggande frågan. Får man sådana upplysningar, som de, vilka lämnats i den av reservanterna åberopade utredningen, synes det mig tvärtom naturligt om ens uppfattning i frågan påverkades, ty man bör väl dock vid nykterhetslagstiftning även taga hänsyn till, i vad mån man kan genom lagstiftningsåtgärder motarbota den fattigdom, som rusdryckerna förorsaka.

Jag skall emellertid icke uppehålla mig längre vid denna synpunkt, då den utförligt berördes av den förste ärade talaren. I stället skall jag nämna några ord om det andra yrkandet, vi i motionen framställt, nämligen att hemköpsrätten av spritdrycker icke skulle få inträda förrän efter fyllda 25 år. Vad utskottet i den punkten anfört, är, även rent bokstavligt sett, mindre riktigt, ty då i betänkandet säges, att denna bestämmelse icke blivit tillämpad, så förhåller det sig likväl icke så, då den ju faktiskt ingått i de nuvarande kristidsförordningarna, enligt vilka ingen före 25 års ålder får hemköpa spritdrycker.

För min del hade jag verkligen hoppats, att utskottet åtminstone skulle tillstyrkt detta yrkande, då ingen väl kan förneka den stora betydelsen av att icke ungdomen för tidigt får alkoholvanor. Jag vill härvid erinra om vad i motionen är omnämnt, nämligen att den kommitté, som av svenska läkaresällskapet på sin tid blev tillsatt för att uppgöra förslag till bekämpande av alkoholmissbruket, föreslog, att rätten att inköpa spritdrycker skulle inträda först vid 25 års ålder och detta förslag var grundat på de erfarenheter, som kommitterade gjort under förarbetena till sitt betänkande. Vid detta var fogat en ganska utförlig kasuistik, en mängd levnadshistorier rörande alkoholmissbruket, och av dessa levnadshistorier framgick det hur ytterligt vanligt det är, att personer som bli hemfallna åt dryckenskap, börjat använda spritdrycker redan vid mycket tidig ålder. Vi kommitterade fingo vid våra studier för detta arbete ett synnerligen starkt intryck av huru viktigt det är att söka hindra att alkoholvanor allt för tidigt förvärfvas, då tidigt förvärfvande av alkoholvanor ofta för till alkoholmissbruk.

För min egen del anser jag därför, att frågan om höjd ålder för rätt till hemköp av spritdrycker är synnerligen viktig. Det kan väl icke vara något tvivel om, att båda de ändringar i rusdrycksförordningen, som i motionen föreslagits, skulle ha en icke ringa profylaktisk betydelse, i betydande utsträckning skulle kunna förekomma alkoholmissbruk, och då *förekommandet av alkoholmissbruk* ju dock är all nykterhetslagstiftnings yttersta uppgift, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herrar Jacob Larsson m. fl. vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Wijk: Då jag antecknat min reservation mot vissa delar av utskottets motivering, ber jag att med några ord få klargöra min ställning.

Den punkt i motiveringen, jag särskilt vänt mig mot är den passus där utskottet säger: »Med hänsyn till att ifrågavarande bestämmelse ännu icke hunnit bliva i praktiken prövad, vore det, enligt utskottets förmenande, olämpligt att, såsom motionärernas ena yrkande avser, redan nu underkasta densamma någon förändring.» Jag är fullt redo att medgiva, att en sådan ståndpunkt i allmänhet är riktig. Det är i allmänhet olämpligt att ändra särskilt ett på kompromissvägen fattat beslut redan innan detsamma kommit i tillämpning. Men vi måste också göra klart för oss, att förhållandena här äro osedvanliga. Då den nya försäljningsförordningen förra året antogs, hade visserligen av krigsförhållandena framkallade restriktioner redan börjat tillämpas, men de ha sedan dess i hög grad skärpts, och man kan nu motse att de komma att få en ganska lång varaktighet. De förutsättningar under vilka försäljningsförordningen antogs äro därmed betydligt förändrade. Det är ju ändå så att spritförbrukningen är en vanesak och den normala maximiförbrukning, som fått sitt uttryck i försäljningsförordningen, vilar på samma grund. Den kan icke gärna uppfattas efter några absoluta mått, utan är i stort sett grundad på vaneförhållanden, vilka man försöker på bästa sätt modifiera. Man kan emellertid icke komma ifrån, att våra vanor i denna del under de restriktionstider, som gått, blivit i ganska hög grad förändrade, och att detta verkligen kan motivera en förändring av den maximikvantitet, vilken lagligen bör bliva gällande efter restriktionstidens slut. Det vore således efter min mening på intet sätt lyckligt, om man genast skulle återgå till de av försäljningsförordningen stadgade maximikvantiteterna efter nu gällande restriktionstids slut. Och kanske vore det icke lyckligt om man över huvud skulle göra det.

Det finns dock icke någon större fara för, att så skall komma att ske. De exceptionella förhållanden som äro rådande och som föranlett restriktionerna, komma säkert att sträcka sig många år framåt. Även efter krigets avslutande, komma vi icke på lång tid in i sådana förhållanden att icke Kungl. Maj:t kommer att bibehålla gällande restriktioner i högre eller lägre grad. Då så är menar jag, att vi hava god tid på oss att taga upp till mera allsidig prövning de punkter av nu gällande rusdryckslagstiftning, som kunna visa sig i behov av omarbetning.

Det som föranlett mig att icke gå med på motionen är, att jag anser den kvantitet som är föreslagen, vara för låg för de normala förhållanden vilka komma att en gång inträda. Att jag icke anslutit mig till övriga reservanternas förslag om fastställande av ett maximum av två liter beror icke på någon bestämd mening om att detta förslag i och för sig är olämpligt. Men, som jag nyss framhållit, tror jag inte denna fråga är mer brådskande, än att den bättre kan tagas upp i samband med en mera allsidig och grundlig behandling av hithörande problem, vilka av tidsförhållandena framkallats.

På grund av dessa skäl har jag, herr talman, förenat mig med utskottet i dess avstyrkande hemställan.

Ang. vissa inskränkningar i fråga om utnämning av spritrycker.

(Forts.)

Ang. vissa inskränkningar i fråga om utminuterung av spritdrycker.

(Forts.)

Herr von Mentzer: Jag kan icke underlåta att med ett par ord uppehålla mig vid herr Hammarströms framställning av hans intagna ståndpunkt, då han ville såsom stöd för den åberopa den väl för länge sedan utnötta satsen, att på detta område måste man se till, att man icke för mycket begränsar individens handlingsfrihet. Det är alldeles ofattligt, huru man kan vilja hämta stöd för sin mening ur en sådan grundsats, då hela vår rusdryckslagstiftning särskilt sedan år 1855 varit grundad på att man just på detta område är berättigad och skyldig att begränsa individens handlingsfrihet. Då sedermera utskottets ärade ordförande skulle närmare utveckla de skäl, bevillningsutskottet anfört, stannade han icke vid att till en början, såsom utskottet yttrar, framhålla, att det är olämpligt att underkasta en lag, som så nyligen blivit beslutad och ännu icke i praktiken prövad, en förändring. Han stannade, säger jag, icke vid detta utan gick ett steg längre och yttrade, att det gällde att här respektera en träffad överenskommelse. Givet är ju, att en träffad överenskommelse måste respekteras. Det gäller för var man att så göra. Men då får man också se till, av vilken art överenskommelsen är. Har överenskommelsen för ett år sedan i detta fall gått ut på, att man skulle för en viss tid framåt utan inskränkningar behålla en viss lagstiftning? Nej, överenskommelsen innehöll endast, såvitt jag kan förstå, att man då skulle stanna vid en viss lagstiftning. Den innebar, såsom utskottet sagt, att vid det tillfället beslöto vi den då föreliggande lagen. Och i fråga om den ståndpunkten säger jag i likhet med den siste ärade talaren, att det är nog riktigt, att man i allmänhet icke bör ändra lagar, som blivit beslutade men som icke blivit prövade, förrän man sett, huru de verka i praktiken. Det är alldeles givet, att i allmänhet är en sådan regel, som jag nämnde, värd att iakttagas, men regeln har en förutsättning, och den är, såvitt jag förstår, att man också icke skall av erfarenheten vara övertygad om att den lag, man vid ett visst tillfälle stannat för, men som ännu icke prövats, i och för sig icke är sämre än en annan lag, som man kan få. Jag menar, att i föreliggande fall visa just förhållandena och bestyrker erfarenheten, att den lag, som nu bjudes, är i sig själv bättre än den, som vi för ett år sedan stiftade och vilken vi alltså icke behöva underställa någon prövning. Ty på grund av hittillsvarande erfarenheter veta vi, hur den lagen kommer att verka. Jag vågar påstå, att vi veta detta, därför att på nykterhetslagstiftningens område har ovillkorligen med all rätt en mycket enkel sanning gjort sig gällande och visat sig vara hållfast i fråga om åtkomst av spritdrycker, och det är helt enkelt den sanningen, att tillfället gör tjuven. Ju större tillfällena äro att få spritdrycker, desto fler bringas i fördärv. Denna sanning bestyrkes kraftigt i den motion, som ligger till grund för nästa utlåtande på dagens föredragningslista. Där har framhållits, att restriktionerna i Stockholm och Göteborg verkat sålunda, att under år 1917 förekom det mindre än hälften av antalet fylleriförseelser mot under år 1916, därför att restriktionerna 1917 blivit strängare.

Strängare restriktioner verka alltid så, och det är väl huvudsaken, att vi få en lag, som medför mindre olyckor än de redan bestående.

Om jag icke lyckats säga vad jag menar, står det för mig en liten bild, som jag tycker i detta fall är rätt talande. Vi tänka oss, att det var någon, som hade att tillhandahålla bräder eller plankor för personer, som skulle över ett livsfarligt vattendrag. Bräderna voro av olika tjocklek, och ju tjockare de voro, desto säkrare voro de. Efter en viss tids användning hade han kommit underfund med att ett visst slags smala bräder voro synnerligen olycksbringande. Så länge de användes, var det en hel mängd personer, som föllo ned i det dödsbringande vattnet. Men så hade han haft tillfälle att få en något bättre sorts bräder. Denna sort visade sig visserligen vid användningen vara bättre än den förra, men alltjämt gick ett stort antal förlorade. Så hade han vid ett tillfälle gjort upp med en person att nästa år få ett slags ännu tjockare plankor, så att faran bleve än mindre. Ja, då kunde han ju göra ett avtal om att erhålla denna sorts plankor. Men så kommer ett erbjudande om en ännu tjockare, ännu mera tillförlitlig sorts plankor. Vore det då klokt att säga: Nej, jag skall ovillkorligen först ha den sämre sorten, därför tager jag icke den bättre. Det skulle väl näppligen kunna råda olika meningar i den saken. Jag tror, att den bästa utvägen är att taga den tjockaste sorts bräder, som man kan få.

I fråga om utskottets andra stöd för sin ställning, nämligen att restriktionerna skulle vara beroende på vissa tillfälliga förutsättningar, så vill jag säga, att detta, enligt min uppfattning, är en oriktig framställning. Restriktionerna hava icke några tillfälliga förutsättningar till grund utan ständigt bestående förutsättningar.

Sedan har här ytterligare framkommit ett yrkande på återremiss. Utan att nu på något sätt vilja uttala mig i själva den sak, som framlagts och angående motionen, så kan jag ändå icke underlåta att tycka detta icke vara omöjligt. Ifall motionen skulle gå igenom så är det ju bra avita att nu besluta något, som står i strid med motionen. Den borde väl först behandlas. Jag kan icke se, att detta skulle behöva föranleda utskottet något större arbete. Utskottet behöver endast i fråga om motioner om tillfälligt förbud säga, att detta vore bra eller, om utskottet icke biträder den, upprepa vad utskottet sagt. Därför är jag för min del villig att i första hand biträda yrkandet om återremiss och i andra hand biträda den av herr Jacob Larsson m. fl. framlagda reservationen.

Herr H a m m a r s t r ö m: Herr talman! Herr von Mentzer hade uppenbarligen missuppfattat vad jag yttrade, då han ville påbörda mig att hava sagt, att den individuella friheten icke borde få inskränkas av lagstiftningen på nu ifrågavarande område. En liten smula eftertanke borde väl dock kunnat säga herr von Mentzer, att detta icke var meningen. Det är uppenbart, som han själv påpekade, att hela vår nykterhetslagstiftning från äldre tider ända tills nu icke är något annat än en omfattande inskränkning av individens frihet och detta på grund av samhällets krav på denna punkt. Men vad jag

Ang. vissa in-
skränkningar
i fråga om
utminuter-
ing av spritdryc-
ker.

(Forts.)

påpekade var, att denna lagstiftning torde få inskränka sig till att befordra nykterheten. Det är väl enbart det målet, som man bör söka sträva till.

Den statistik, som av reservanterna åberopas, sysslar emellertid alldeles icke med huru den nuvarande spritkonsumtionen förhåller sig till nykterheten, utan med något helt annat, nämligen huru mycket olika individer av sina inkomster förlösa på rusdryckerna. Det var i det sammanhanget, jag tillät mig framhålla, att om nu ifrågavarande lagstiftning skulle uppställa såsom norm för sig att söka begränsa individens utgifter för spritvaror inom ett visst mått, konsekvensen fordrade, att den också försökte realisera något liknande på många andra områden, eller över huvud taget överallt, där fråga är om onödiga utgifter, och jag trodde att detta skulle bli en olöslig uppgift för lagstiftningen.

Alltså är det sannolikt, att herr von Mentzers och min åsikt i denna punkt icke divergera så mycket, som han tycktes föreställa sig. Däremot är det säkert, att döma av hans yttrande, att vi äro av helt olika mening ifråga om den förpliktande kraften av en sammanjämkning eller en kompromiss. Jag hoppas dock, att flertalet av riksdagens ledamöter hysa den uppfattningen, att, har man i föl varit med om en sammanjämkning, innebärande en kompromiss i denna punkt, så är det ur många synpunkter nödvändigt, att man nu står fast därvid samt låter den vinna tillämpning i praktiken och att man först, därest och sedan olägenheter vid denna tillämpning kunnat påvisas, framställer och antager ändringsförslag.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, yttrade, att i avseende på det under behandling varande betänkandet yrkats: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr Jacob Larsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen; 3:o) att det förslag skulle antagas, som innehölles i herrar Bäckströms och Bergs i Staby vid betänkandet fogade reservation; samt 4:o) att betänkandet skulle visas åter till utskottet.

Sedermera gjorde herr vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det under 2:o) här ovan upptagna yrkandet, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den av herr Jacob Larsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservation.

Ang. vissa inskränkningar i fråga om utminuterung av spritdrycker.

(Forts.)

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 35.

Herr statsrådet *Thorsson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 407, angående tillfälliga lönetillägg till tjänstemän i tullverket m. m.;

nr 415, angående vissa ändringar i gällande bestämmelser om understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk; samt

nr 426, angående försäljning till staden Eslöv av kronoegendomen Eslöv nr 15 och 17 i Malmöhus län.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 39, i anledning av väckta motioner med förslag till förordning angående inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker.

Lagförslag ang. inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker.

I två inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motioner, I: 50, av herr *Kvarnzelius*, och II: 58, av herr *Engberg*, hade motionärerna hemställt, att riksdagen för sin del måtte antaga följande

Förslag

till

förordning angående inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Tillverkning av brännvin, annat än i sammanhang med pressjästberedning eller vid bränneri, där brännvinet framställs av avfallsutslut från sulfitecellulosatillverkning, vare förbjuden.

Lagförslag
ang. inskränk-
ningar i fråga
om tillverk-
ning och för-
säljning av
rusdrycker.

(Forts.)

2 §.

Tillverkning av maldrycker, som innehålla mer än två och en fjärdedes volymprocent alkohol och äro inbryggda med en stamvört, vilkens extrakthalt överstiger sex procent, vare förbjuden.

3 §.

1. Spritdrycker må icke utminuterat till någon i större myckenhet än två liter i kalenderkvartalet. Härvid skall en liter sprit med en alkoholstyrka av sextio volymprocent eller däröver räknas som två liter spritdrycker av annat slag, varjämte en liter punsch må kunna räknas som två tredjedels liter spritdrycker av annat slag.

2. Spritdrycker må icke utminuterat till den, som icke fyllt 25 år; ej heller må rusdrycker utminuterat eller utskänkas till den, som veterligen åtnjuter understöd av allmänna medel eller brister i fullgörande av honom åliggande försörjningsplikt.

4 §.

Spritdrycker må utskänkas allenast åt gäst, som å utskänkingsstället intager eller omedelbart förut därstädes intagit verklig måltid, bestående av lagad mat till ett pris, då det gäller utskänkning av egentligt brännvin, av minst 75 öre och, då det gäller utskänkning av annat slag av spritdrycker, av minst en krona 50 öre.

Åt en och samma gäst må ej utskänkas mera än femton centiliter spritdrycker, därav högst fem centiliter egentligt brännvin; dock må åt gäst utskänkas högst en sjättedels liter punsch, vilken myckenhet skall anses motsvara sju och en halv centiliter spritdrycker av annat slag, när sådant vid samma besök förtäres.

5 §.

Spritdrycker må icke utminuterat och utskänkas till större myckenhet än sammanlagt 700,000 liter i månaden.

Det åligger kontrollstyrelsen att på olika, därtill berättigade försäljare fördela ifrågavarende myckenhet i förhållande till föregående förbrukning och de övriga omständigheter, till vilka hänsyn bör tagas för att åstadkomma en rättvis fördelning.

6 §.

1. Den, som överträder i 1 eller 2 § stadgat förbud, straffes såsom vore förbrytelsen begången mot vad i dylikt avseende är stadgat i förordningen angående tillverkning av brännvin respektive förordningen angående tillverkning och beskattning av maldrycker.

2. Den, som överträder föreskrifterna i 3 eller 4 §, straffes på sätt är stadgat i 79 § av förordningen angående försäljning av rusdrycker.

3. I fråga om upprepad förbrytelse och husbondes ansvarighet för förbrytelse, som begås av hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person, samt om förvandling och fördelning av böter, om rätt att anställa åtal, om övervakande av förordningens efterlevnad och om domstol, där överträdelse av densamma skola åtalas, lände i tillämpliga delar till efterrättelse vad i förordningen angående försäljningen av rusdrycker är stadgat.

*Lagförslag
ang. inskränk-
ningar i fråga
om tillverk-
ning och för-
säljning av
rusdrycker.
(Forts.)*

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1919 och gäller intill den 1 januari 1921. De bestämmelser i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, som strida mot vad i denna förordning är stadgat, skola under denna förordnings giltighetstid träda ur kraft.

Utskottet hade i förevarande betänkande av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 50, av herr Kvarnzelius, och II: 58, av herr Engberg, för sin del antaga motionärernas förslag till förordning angående inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker.

Vid betänkandet fanns fogad en reservation av herrar *Hammarström, Lyckholm, Östberg, Danström, Knaust, Forssman* och *Bökelund*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava viss i reservationen angiven lydelse och att utskottet bort hemställa, att motionerna I: 50, av herr Kvarnzelius, och II: 58, av herr Engberg, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade därjämte anförts av herrar *Bäckström, Wijk* och *Berg* i Staby, vilka instämt i herr Hammarströms m. fl:s yrkande.

Herr *Hammarström*: Herr greve och talman! Det förslag, som bevillningsutskottet här tillstyrkt riksdagen att antaga, har synts oss reservanter allt för betänkligt ur lagstiftningssynpunkt.

Detta förslag vilar ju egentligen på kristidsförhållandena såsom bärande grund. Det är dessa, som motiverat de inskränkningar i olika hänseenden, som man nu vill i lagstiftningsväg befästa. Det torde emellertid till att börja med vara helt naturligt, att det möter rätt stor svårighet att på förhand beräkna, huru länge dessa förhållanden komma att fortfares och följaktligen huru länge den ifrågasatta lagstiftningen skulle kunna behövas.

Men det är icke nog med detta, utan det bör också anmärkas, att här föreslås att med riksdagens medverkan lagfästa förhållanden, som hittills ordnats uteslutande på administrativ väg. Tag t. ex. förhållandet, som beröres i § 2, frågan om reduktion av maltdryckernas alkoholhalt. Den frågan är för närvarande ordnad — om jag icke misstager mig — blott och bart genom en överenskommelse mellan folkhushållningskommissionen och bryggerierna. Det är nämligen uteslutande bristen på råvaror inom landet, som föranlett tillkomsten av denna inskränkning, men alls icke några andra lagstift-

*Lagförslag
ang. inskränkn-
ingar i fråga
om tillverk-
ning och för-
säljning av
rusdrycker.*

(Forts.)

ningssynpunkter. Liknande är också förhållandet med förslaget 5 § d. v. s. den kontingentering av spritdrycker, som där föreslås. Den är genomförd genom kontrollstyrelsens försorg, enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande, och hänför sig också till den inskränkta tillgången på spritdrycker. Att nu för en längre tid framåt fastslå dylika inskränkningar genom lagstiftning, förefaller mig litet underligt. Exempelvis denna kontingenteringssiffran i § 5, 700,000 liter i månaden, den måste väl dock erkännas så där tämligen hänga i luften. Det beror ju på om fred inträder under den närmaste tiden och om införseln ifrån utlandet åter kommer i gång eller icke, huruvida och i vad mån den siffran och kontingenteringen över huvud kan motiveras.

Förhållandet är väl även mer eller mindre detsamma med avseende å de inskränkande bestämmelser beträffande rusdrycksförsäljningen, som på grund av 1915 års åt Kungl. Maj:t givna bemyndigande, sedermera blivit av Kungl. Maj:t utfärdade, ty även dessa hänföra sig till och motiveras av kristidsförhållandena; och det tonde ligga i sakens natur, att dessa förhållanden allt fortfarande böra få ordnas av administrativ myndighet, Kungl. Maj:t eller underlydande organ, allt efter som kristidsförhållandena det påkalla. Vi reser vanter hava åtminstone icke kunnat finna någon fördel utan tvärtom olägenhet av att söka genom mera bestående lagstiftning ordna förhållandena på detta område. Detta om förslaget betraktas ur den synpunkt, som ligger närmast till hands att tänka sig såsom bestämmande, nämligen med hänsyn till kristidsförhållandena.

Annorlunda kan emellertid frågan ställa sig, om man, såsom uppenbarligen varit motionärernas avsikt, vill begagna de nuvarande förhållandena till att främja ett ytterligare steg på den restriktiva lagstiftningsvägens väg hän emot förbudet. Men ur den synpunkten hava vi icke haft någon anledning att gå med på förslaget.

Av dessa skäl och på grund av vad som för övrigt blivit i reservationen anført, anhåller jag, herr greve och talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Kvarnzelius: Såsom de av kammarens ledamöter, vilka läst nu föredragna betänkande, behagade finna, så föreslår jag i den motion, som däri upptagits till behandling, att riksdagen skulle besluta att t. o. m. utgången av år 1920 utsträcka tillämpningen av de restriktiva bestämmelser, som för närvarande på grund av kristiden gälla ifråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker. Jag har nämligen den uppfattningen, att det icke vore lyckligt, därest ändrade förhållanden skulle inträda, så att vi återigen komme in i normala förhållanden, om kriget upphör och arbetslöshet icke är förhånden eller i övrigt sådana förhållanden föreligga, som berättiga Kungl. Maj:t att på administrativ väg föreskriva dessa restriktioner, om man på en gång skulle återgå till förhållandena sådana de voro före kristidsrestriktionernas utfärdande. Det förefaller mig, som, därest herrarna endast ville tänka sig in i den situationen att t. ex. i morgon dag alla restriktioner upphörde att gälla och så att säga alla slussar åter öppnades till vad förhållandet

var före kriget, så skulle säkerligen de flesta av eder som hava någon ansvarskänsla säga, att det vore en mycket äventyrlig åtgärd. Jag kan icke gilla den uppfattning, som, om jag läst reservationen rätt, där kommit till synes. Reservanternas synes nämligen utgå ifrån att Kungl. Maj:t har i sin hand att på administrativ väg vidtaga nödiga modifikationer vid återgång till normala förhållanden. Den rätt, som 1915 års riksdag gav Kungl. Maj:t att i detta fall vidtaga inskränkningar, är begränsad på så sätt, att det kan ske under förutsättning av att sådana åtgärder befinnas nödvändiga, då krig eller omedelbar krigsfara eller då arbetslöshet eller nöd i större omfattning är rådande. Om kriget i morgon dag skulle upphöra och ingen annan av för restriktionernas tillämpning stadgade förutsättningar längre vore för handen, skulle, så vitt jag förstår, desamma upphöra, men detta vore väl icke lämpligt. Jag tror, att myndigheterna skulle känna sig mycket oroliga inför en sådan situation. Det är visserligen sant, att det för närvarande finnes ganska litet av spirituosa inom landet, men det är även bekant, att det utom landets gränser finnes stora partier, som ligga under beslag, och som främmande länders regeringar förhindra att komma in här i landet, men som givetvis, i samma stund kriget tar slut eller omedelbart därefter, skulle komma att frigivas. Att sålunda på den vägen vänta en modifierad övergång låter sig icke göra.

Även om jag sålunda bortser ifrån det förhållandet, att här för närvarande pågår en utredning angående införande av rusdrycksförbud och endast ser på förhållandena sådana de i övrigt äro, så kan jag icke finna annat än att den övergångstid, som i min motion är föreslagen till år 1920, är mycket rimlig och icke alls av den stora omfattning, som man på grund av reservanternas motivering här, tycks anse den vara.

Vidare säga reservanternas i slutet av sin motivering, »att det, enligt utskottets mening saknas fog för att nu vidtaga några slags förberedande åtgärder för att jämna vägen för lösningen av en fråga, varom utredning ej ännu föreligger och vilken dessutom är föremål för så vitt skilda meningar».

Ja, det borde väl icke vara för reservanternas obekant, att riksdagens andra kammare med mycket stor majoritet har beslutat införande av rusdrycksförbud, trots det att ingen utredning föreligger och även, om reservanternas icke vilja tillmäta ett beslut av medkammaren allt för stor betydelse, så går det väl icke att alldeles ignorera den omständigheten, att den andra kammaren med så betydande majoritet har fattat ett sådant beslut.

Reservanternas synas även draga i tvivelsmål, huruvida detta krav uppbäres av någon vidare stark opinion i landet. Ja, det är beklagligt, ifall reservanternas hava så liten känning med vad som rör sig ibland folket, att ett sådant tvivel kunnat uppstå. Jag tror knappast, att det föreligger många frågor till riksdagens avgörande, där en sådan bestämd opinion på förhand manifesterat sig till förmån för ett krav, som i detta hänseende. Det kan visserligen, såsom den föregående talaren sade, vara så att de bestämmelser, som här före-

Lagförslag ang. inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker.

(Forts.)

Lagförslag
ang. inskränkn-
ingar i fråga
om tillverk-
ning och för-
säljning av
rusdrycker.

(Forts.)

slås, äro mycket godtyckligt valda. Jag medger, att siffran 700,000 liter i månaden naturligtvis är mycket godtycklig, men den är bestämd med utgångspunkt ifrån bestående förhållanden, och det var de enda, som man hade att hålla sig till. Man kunde ju hava tagit något mindre eller något 100,000-tal liter mera, men då skulle man hava varit tvungen att motivera detta. Varför denna siffra tagits till utgångspunkt, beror på att man velat låta de bestående förhållandena få tillämpning intill 1920 års utgång, varken mer eller mindre, och jag tror icke, att förhållandena, sådana de nu äro, skulle göra att den svenska nationen skulle lida mycket på att låta försäljningen fortgå på samma sätt som nu är förslaget under denna, enligt min uppfattning jämförelsevis korta tid.

Då jag, herr talman, emellertid icke yrkar bifall till utskottets förslag, så beror det på att, enligt vad jag blivit upplyst om, andra kammaren har beslutat att bordlägga behandlingen av detta ärende intill dagen efter den, då första kammaren har fattat beslut om de motioner, som för närvarande äro föremål för handläggning av ett kammarens tillfälliga utskott angående införande av rusdrycksförbud. Under sådana förhållanden synes mig det lyckligaste vara, att även denna kammare uppskjuter med att fatta beslut i frågan intill samma tidpunkt. Inom parentes sagt kan man ju förvåna sig över, att det dröjt så länge, innan detta tillfälliga utskott kunnat avgiva ett betänkande över motionerna. Delvis torde detta, efter vad som upplysts mig, bero därpå, att myndigheter, ifrån vilka yttranden blivit infordrade, hava dröjt med avgivandet av dessa yttranden, och däri får man ju söka anledningen till att ärendet ännu icke förelagts kammaren till avgörande. Men då, såvitt jag kan se, icke denna kammare förorsakar bevillningsutskottet något ökat besvär genom att låta ärendet återremitteras dit — detta lärer, enligt vad jag inhämtat av herr talmannen vara den enda form, under vilken denna kammare för närvarande skulle kunna förena sig i medkammarens åtgärd, att för närvarande icke fatta beslut i ärendet — så synes, att vanlig hänsyn till medkammaren borde kunna göra, att även denna kammare kunde medgiva att ärendet skulle komma till avgörande i samma ordning, som man i medkammaren önskar.

Det är onekligen så, som herr Bergman sade vid behandlingen av föregående ärende, att det är ologiskt att börja med detta mindre omfattande krav och sedan lägga fram till realbehandling ärenden, som gå betydligt längre. Har kammaren fattat ett sådant beslut som den gjorde angående tvålitersgränsen, och vidare beslutat avslå en utsträckning av de nuvarande förhållandena till år 1920, då är det väl ganska litet bevänt med, att på allvar taga upp en diskussion om längre gående krav, som skulle innebära införande och lagfästande av ett permanent rusdrycksförbud, visserligen under provisorisk täckmantel, men något annat är det väl icke, som detta förslag innebär.

Jag tillåter mig därför uttala den förhoppningen, att denna kammare skall medgiva den ordning för behandlingen av detta ärende, som blir en följd av att kammaren nu återremitterar detta ärende

till bevillningsutskottet, och jag anhåller, herr talman, att få göra detta yrkande.

Lagförslag ang. inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker.

(Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i fråga om nu föreliggande betänkande yrkats: 1:o) att detsamma skulle visas åter till utskottet; och 2:o), av herr *Hammarström*, att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan godkänna den av honom m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande betänkande hemställt samt vidare enligt berörda yrkanden; och förklarade herr talmannen sig finna propositionen på bifall till herr *Hammarströms* yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes i anledning varav och sedan till kontraproposition därvid antagits återremiss, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 39 och godkänner den av herr *Hammarström* m. fl. vid betänkandet avgivna reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, visas betänkandet åter till utskottet.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 43.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av 1917 års avkastning av statens hästavelsfond;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 22 i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställning om anslag för tillvaratagande och utveckling av sådana i Sverige förekommande s. k. lanthästar, som kunna innefattas under benämningen »innehemska häststammar» ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 70 i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 77 i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställning angående anslag till bestridande av kostnaderna för reglering av flottleder inom riket;

nr 71, i anledning av väckta motioner om anslag till beredande av förhöjda stipendier åt elever vid lägre lantbruksundervisningsanstalter; samt

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning i tiden för utfästelse av inköp för statens räkning av produkter framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri, ävensom en i ämnet väckt motion.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Om krigstids-
understöd åt
vissa präster.*

Föredrogs ånyo första särskilda utskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående krigstidsunderstöd åt präster i nyreglerade pastorat samt åt vissa extra ordinarie präster och innehavare av prästerliga emeritilöner.

I en till riksdagen den 22 mars 1918 avlåten proposition, nr 286, hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att *dels* antaga propositionen bilagt förslag till lag angående krigstidsunderstöd åt präster i nyreglerade pastorat samt åt vissa extra ordinarie präster och innehavare av prästerliga emeritilöner; *dels* ock för krigstidstilläggs och krigstidshjälps utgående till ifrågavarande präster för ecklesiastikåren 1917—1918 och 1918—1919 godkänna de allmänna grunder, som för sådant understöd av departementschefen i statsrådsprotokollet förordats.

Denna proposition hade för förberedande behandling överlämnats till första särskilda utskottet.

Det av Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget var av följande lydelse:

Förslag till

L a g

angående krigstidsunderstöd åt präster i nyreglerade pastorat samt åt vissa extra ordinarie präster och innehavare av prästerliga emeritilöner.

1 §.

Till kyrkoherdar och komministrar, för vilka löneroglering enligt lagen om reglering av prästerskapets avlöning den 9 december 1910 trätt i tillämpning, samt till extra ordinarie präster, med avseende å vilkas löneförmåner föreskrifterna i 12, 13 och 14 §§ samt 25 § första stycket samma lag skola lända till efterrättelse, må jämlikt av riksdag och kyrkomöte beslutade grunder samt enligt av Konungen utfärdade närmare bestämmelser utgå krigstidstillägg och krigstidshjälp för ecklesiastikåren 1917—1918 och 1918—1919.

2 §.

För tiden efter ecklesiastikåret 1918—1919 må, där Konungen i enlighet med grunder, som av riksdagen beslutas, förordnar om tilldelande av krigstidstillägg och krigstidshjälp eller annat därmed jämförligt understöd åt befattningshavare i statens tjänst, i den mån hinder ej möter av vad i 5 § denna lag sägs, jämlikt av riksdagen beslutade grunder och enligt av Konungen utfärdade närmare bestämmelser krigstidsunderstöd, efter ecklesiastikår räknat, utgå till de i 1 § omnämnda präster.

*Om krigstids-
understöd åt
vissa präster.*
(Forts.)

3 §.

Innehavare av prästerlig emeritilön äger jämlikt, för ecklesiastikåret 1918—1919, av riksdag och kyrkomöte och för tiden därefter av riksdagen fattade beslut samt enligt de närmare bestämmelser, Konungen meddelar, uppbära krigstidstillägg; skolande i fråga om sådant krigstidstillägg de grunder, som äro eller varda fastställda för krigstidstillägg eller annat dylikt understöd åt f. d. befattningshavare i statens tjänst, äga motsvarande tillämpning.

4 §.

Krigstidsunderstöd åt kyrkoherde och komminister samt sådan adjunkt, varom i 14 § 3 mom. lagen om reglering av prästerskapets avlöning förmäles, skall, frånsett ecklesiastikåret 1917—1918, för varje pastorat, såvitt angår dess prästerskap, bestridas, i den mån sådant erfordras, medelst församlingsavgifter och övriga till prästerskapet anslagna avlöningstillgångar, på sätt och i den ordning 11 § första mom. samt 19 och 20 §§ samma lag stadga. Har för bestridande av, jämte avlöning, krigstidsunderstöd åt nu nämnda präster såsom församlingsavgifter inom pastoratet utdebiterats sammanlagt större belopp än som motsvarar sex öre för varje helt eller påbörjat tiotal kronor av pastoratets hela inkomstbelopp, skall ersättning av kyrkofondens medel beredas pastoratet för det överskjutande beloppet.

Krigstidsunderstöd åt de i första stycket av denna paragraf avsedda präster, såvitt angår ecklesiastikåret 1917—1918, ävensom dylikt understöd åt annan extra ordinarie präst än i nämnda stycke avses samt åt innehavare av prästerlig emeritilön gäldas ur kyrkofonden.

5 §.

Kyrkofonden må ej för något år i vidsträcktare mån tagas i anspråk för gäldande av krigstidsunderstöd, som i denna lag avses, än som motsvarar fondens återstående överskott för närmast föregående kalenderår, sedan samtliga fonden eljest åliggande utgifter blivit bestridda.

Om krigstids-
understöd åt
vissa präster.
(Forts.)

6 §.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag, meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i svensk författningssamling.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande hemställt, att ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Greve Klingspør: Herr talman! Jag anhåller att få föreslå en liten ändring i själva klämman, där det insmugit sig en del fel, som jag ber att få rätta. Jag ber att få föreslå, att själva klämman måtte komma att lyda på det sätt, att riksdagen, med tillkännagivande att Kungl. Maj:ts proposition nr 286 icke kunnat i oförändrat skick av riksdagen bifallas, måtte i anledning av nämnda proposition

ej mindre för sin del antaga en lag i ämnet av enahanda lydelse med Kungl. Maj:ts förslag, dock med följande ändringar:

att i första paragrafen ordet »riksdag» utbytes mot »Konung, riksdag», att i 2 § orden »som av riksdagen» utbytas mot »som av Konungen och riksdagen» samt uttrycket »jämlikt av riksdagen» utbytes mot »jämlikt av Konungen och riksdagen», så ock att i 3 § orden »av riksdag» utbytes mot »av Konung, riksdag» samt att orden »av riksdagen» mot »av Konungen och riksdagen»

än även för krigstidstilläggs och krigstidshjälps utgående till ifrågavarande präster för ecklesiastikåren 1917—1918 och 1918—1919 godkänna de allmänna grunder, som för sådant understöd i propositionen föreslagits.

Herr Lindblad, Ernst: Då denna fråga berör kyrkofonden, skall jag be att få säga ett par ord. Det är så, att jag brukar ha Konungens Befallningshavandes uppdrag att vara kronans ombud vid en mängd husesyner enligt 64 § boställsordningen och även haft församlingars uppdrag att värdera prästgårdar, som man gått in till Kungl. Maj:t med underdånig ansökning om att få försälja. Nu har Kungl. Maj:t här föreslagit en tillfällig löneförbättring på grund av krigstiden till vissa präster men velat begränsa detta till en lägre procent, än vad som gäller för statstjänare i allmänhet. Därom är ju intet att säga, men om detta lönetillägg kanhända blir av mera varaktig beskaffenhet, om man tvingas att bibehålla löneförbättringen, torde det vara skäl att tillse, att kyrkofonden väl tillgodoses och att man verkligen tager vara på alla de möjligheter, som förefinnas till utökning. Det är nu så, att dessa framställningar om försäljning, som göras, i regel mötas med nej. Kommer man till domkapitlen, säga de i regel nej. De vilja icke veta av någon som helst försäljning från prästgårdar; likaså kammarkollegium. Om kyrkofondskommitterade få remiss på

dessa ärenden, fruktar jag, att det blir samma resultat även där, vilket även framgår av deras uttalanden. Men mot en sådan uppfattning måste den, som har att bevaka att kyrkofondens intressen tillgodoses, uttala betänkligheter. Jag vill långt ifrån säga, att prästgårdar i allmänhet skola säljas. Men man bör avväga så, att man icke behåller i kyrkofondens eller församlingarnas ägo sådana prästgårdar, som äro svagt byggda och kanske för att ställas i ordentligt skick fordra utgifter, som överstiga en hel arrendeperiod eller 20 års avkastning. Jag skall icke komma med några detaljerade erfarenheter, men jag kan peka på åtskilliga fall från min praktik. Jag skulle som ett slående exempel kunna nämna en prästgård, vars värde måste sättas till minst 75,000 kronor, men under nu stundande 20-årsperiod torde det icke bli många kronors behållning, sedan densamma är färdigbyggd och detta är ju ett uppenbart slöseri. Man behöver blott använda t. ex. hälften av köpeskillingens avkastning till löneförbättring, den andra hälften kunde få stå inne till *kapitalets förökande*, så stiger detta alldeles säkert långt utöver vad jordvärdet möjligen kan stiga. Jag tror, att myndigheterna måste slå in på en riktigare uppfattning om denna jordfråga, och jag tror också, att det kan bli till fördel såväl för kyrkofonden som prästerskapet och även för den jordbrukande allmänheten i dess helhet, som skulle tillgodoses långt mera, om även prästgårdar i flera fall kunde komma att försälgas. Jag skall inskränka mig till detta och har icke något yrkande att göra.

*Om krigstids-
understöd åt
vissa präster.
(Forts.)*

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talman-
nen yttrade, att rörande nu föredragna utlåtande annat yrkande ej
förekommitt än, av greve *Klingspor*, att riksdagen, med tillkännagi-
vande att Kungl. Maj:ts proposition nr 286, icke kunnat i oförändrat
skick av riksdagen bifallas, måtte i anledning av nämnda proposition

ej mindre för sin del antaga en lag i ämnet av enahanda lydelse
med Kungl. Maj:ts förslag, dock med följande ändringar:

att i 1 § ordet »riksdag» utbyttes mot »Konung, riksdag»,

att i 2 § orden »som av riksdagen» utbyttes mot »som av Ko-
nungen och riksdagen» samt orden »jämlikt av riksdagen» utbyttes
mot »jämlikt av Konungen och riksdagen», så ock

att i 3 § orden »av riksdag» utbyttes mot »av Konung, riksdag»
samt orden »av riksdagen» mot »av Konungen och riksdagen»,

än även för krigstid tillägs och krigstidshjälps utgående till ifrå-
gavarande präster för ekklesiastikåren 1917—1918 och 1918—1919
godkänna de allmänna grunder, som för sådant understöd i proposi-
tionens föreslagits.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet
i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på bifall till greve
Klingspors berörda yrkande; och förklarades den senare propositionen
vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av första särskilda utskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg under år 1918 åt biskopen i Luleå stift O. Bergqvist, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i avlöningsreglementet för tjänstemän vid statens järnvägar m. m. ävensom i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om höjning
av rederi-
lånefonden.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 108, i anledning av väckt motion om höjning av rederilånefonden.

Med föranledande av ifrågasvarande inom andra kammaren av herr *A. Lindman* m. fl. väckta motion, nr 125, hade utskottet i föreliggande utlåtande på andragna skäl hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta verkställa utredning angående behovet av och lämpligaste åtgärderna för utökning av den svenska handelsflottan, vid vilken utredning jämväl borde tagas under övervägande frågan om höjning av rederilånefonden samt om ändring av villkoren för lån från sagda fond.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *A. Pers*, *C. I. Asplund*, *J. B. Eriksson* i Grängesberg, *J. Olofsson* i Digerås, *N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Anderson* i Råstock, *J. A. Ingvarson*, *C. R. Jansson* i Falun och *K. A. W. Björck*, vilka ansett, att motiveringen bort hava viss i reservationen angiven lydelse.

Herr *Asplund*: Herr greve och talman, mina herrar! I den motion, på grund av vilken nu föreliggande statsutskottsutlåtande avgivits, hemställes, att riksdagen, under anhållan att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta verkställa utredning angående åtgärder till befordrande av den svenska handelsflottans ökning, ville besluta vidtaga en höjning av rederilånefonden från nuvarande 15 till 30 miljoner kronor. En så betydande statsutgift måste redan i och för sig under nuvarande statsfinansiella svårigheter väcka stora betänkligheter. Man kan ej heller undgå att fråga sig, varför ej av de oerhörda vinster, som av rederibolagen inhöstats under de senaste åren tillräckliga förnyelsefonder avsatts, som kunnat göra ökad statshjälp obehövlig. Lika betänksam blir man inför de stora försäljningarna av tonnage till utlandet, under 1915 uppgående till ej mindre än 91,000 bruttoton ång- och motorfartyg, vilka ersatta genom nybyggnad inom landet, skulle enligt 1915 års byggnadspris ha dragit en kostnad av över 40 miljoner kronor. Statsutskottet har icke heller ansett sig kunna för närvarande tillstyrka någon höjning av rederilånefonden. Däremot har utskottet tillstyrkt den begärda utredningen och därvid

i likhet med Kommerskollegium i dess avgivna yttrande, framhållit såsom den för svenska handelsflottans ökning i främsta rummet erfordrerliga förutsättningen *en genom inhemsk produktion säkerställd tillgång till skeppsbyggnadsmateriel*. Utskottets majoritet har emellertid icke i motiveringen velat intaga minsta antydning om de vägar att vinna detta mål, som böra bliva föremål för den föreslagna utredningen, och vad motionärerna beträffar hava de såsom enda utväg för närvarande hänvisat till »en utökning av den produktion av ifrågasvarande materiel, som allredan nu i viss utsträckning äger rum vid vissa järnverk inom landet.» Endast såsom en framtidsmöjlighet göres en antydning om elektrisk järnsmältning i den mån en gång koks kan med ekonomisk fördel användas som reduktionsmedel. Såsom kammaren finner av den vid utskottsbetänkandet fogade reservationen, ha emellertid nio av utskottets ledamöter, icke funnit dessa synpunkter tillfyllestgörande, utan yrkat att i utskottets motivering bort intagas ett uttalande, att staten till produktionens säkerställande torde kunna lämna kraftig medverkan genom utnyttjande av sina stora tillgångar av malm, kolskogar och elektrisk kraft. Jag anhåller nu att en stund få taga kammarens tid i anspråk för att framlägga de skäl, som ligga till grund för detta reservanternas yrkande.

En ökad och säkerställd inhemsk produktion av skeppsbyggnadsmateriel kräver först och främst säker tillgång till råmaterial och reduktionsmedel samt rimliga produktionskostnader. Med benäget biträde av en del sakkunniga metallurger har jag sökt göra en ungefärlig beräkning av framställningskostnaderna för tackjärn under olika träkols- och kokspriser, dels i vanliga träkolmasugnar och i koksasmusgnar i södra Sverige, dels i elektrisk masugn i övre Norrland, varvid räknats med Porjus såsom förlägningsplats. Till jämförelse har gjorts en visserligen på grund av felande detaljuppgifter mycket osäker beräkning av framställningskostnaderna för kokstäckjärn i Westphalen. Malmpriserna hava antagits konstanta och satts i Westphalen enligt sista noteringarna före kriget för svensk malm med 62 % järn och 1 % fosfor till 21:80 mark och för minettmalm med 37 % järn till 5 mark, varjämte till en ton tackjärn beräknats åtgå 1 ton av vardera malmsorten. Samma svenska malm har antagits vid Oxelösunds järnverk kosta 12 kr. och vid Porjus 10:20 kr., motsvarande fritt banvagn i Grängesberg 8 kr. och i Kiruna 7 kr. Vid träkolsmasugnarna har räknats med ett malmpris för 63-procentig malm av 10:20 kr. eller lika med Porjus. Koksåtgången har antagits till 1,100 kg. och träkolsåtgången i hl. uppsatt mått i vanlig hytta till 59 hl., motsvarande 1916 års medelåtgång samt i elektrisk masugn 23 hl. (1916 års medelsiffra var 22 hl.). Som ekvivalent mot halva denna träkolskvantitet har räknats 172,5 kg. koks. Kraftkostnaden i Porjus har satts till 42 kr. per kilowattår och produktionsförmågan till 4 ton per kilowattår. Kostnaden för elektroder har antagits till kr. 1:75 och **royaltyn till patent** innehavare till kr 1:25 per ton tackjärn. Alla här förut angivna kostnader hava vid beräkningarna, som utförts dels för år 1914 (före kriget) dels för 1918, antagits lika för båda åren. Däremot hava kosna-

*Om höjning
av rederi-
lonefonden.*
(Forts.)

Om höjning
av rederi-
lånefonden.
(Forts.)

der för arbetslöner, diverse materialier, administration, annuiteter och räntor, som för 1914 antagits för koksasmusugnarna tillsammans till 11 kr. och för träkols och elektriska masugnar till 13 kr. per ton tackjärn, för år 1918 antagits jämt fördubblade eller till resp. 22 och 26 kr. För masugns gas, som ej förbrukas för masugnens behov har avdragits för de tyska koksasmusugnarna 14 öre, för de svenska koksasmusugnarna 25 öre, för träkolshyttorna 59 öre och för de elektriska masugnarna, som ge den bästa gasen och ej förbruka någon själva, 4 kr. per ton tackjärn. Träkolens pris har för 1914 satts till 71 öre per hl., motsvarande detta års medelpris vid de svenska järnverken och för 1918 till åsatt maximipris eller kr. 2:50 per hl. Uppsatt å masugnen torde nuvarande pris vara ung. 3 kr., vadan träkolstackjärnets pris rätteligen skulle höjas med ytterligare kr. 29:50. Koksen gick enligt sista noteringarna före kriget i Westphalen till 15 kr. per ton, vilket antagits motsvara i Oxelösund 25 kr. och i Porjus 35 kr. 1918 års priser äro mycket svåra att få reda på. Gjuterikoks lär vara åsatt ett maximipris av 160 kr. i sydsvensk hamn, masugnskoks borde då kosta minst 150 kr. å samma ställe. Jag har emellertid för att vara riktigt säker att ej räkna till koksasmusugnarnas nackdel, antagit ett pris av endast hälften eller 75 kr. per ton i Oxelösund och 90 kr. i Porjus. Vad den kostar vid de Westphaliska järnverken, är omöjligt att utrona, då inga noteringar sedan krigets början offentliggöras. Av andra skäl, som jag längre fram skall beröra, spelar emellertid icke framställningskostnaden av tyskt tackjärn den mest avgörande rollen vid bedömandet av konkurrensmöjligheterna med utländskt järn. För att få någon jämförelse har jag emellertid antagit ett femton kronor lägre kokspris än i Oxelösund, således 60 kr. år 1918.

Å det diagram, som finnes uppsatt här å väggen, har jag nu sökt åskådliggöra, huru framställningskostnaderna under olika kol- och kokspriser enligt de olika framställningsmetoderna och orterna förhålla sig till varandra. I horisontal led har avsatts priset per hl. träkol och utmärker en stor ruta 20 öre. I vertikal led, där en stor ruta utmärker tio kronor, har därefter å de linjer, som motsvara 1914 och 1918 års träkolpriser resp. 71 och 250 öre avsatts de beräknade tackjärnskostnaderna för resp. år, varefter de till samma produktionsmetod hörande prislägena sammanbundits med räta linjer. Dessa linjer, angiva således de tackjärnspriser, som motsvara olika kol- och kokspriser under antagande, dels av konstanta malm- och kraftpriser, dels att arbetslöner, diverse materialier och räntor m. m. åtfölja kolprisernas variationer mellan 1914 och 1918 års prislägen. Vi finna nu här, att den ojämförligt dyraste framställningskostnaden, nämligen kr. 70:50 år 1914 och 189:50 år 1918 eller efter 3 kr. pr hl. träkol 219 kr., uppstår i vanliga träkolsmasugnar, d. v. s. vid den för Bergslagen vanligaste produktionsmetoden. Därnäst kommer kokstäckjärn i södra Sverige, resp. 58:50 och 124:50 år 1918. Skulle man ha räknat med det ej alldeles osannolika kokspriset av 150 kr. f. n., så springer emellertid kokstäckjärnet upp

över träkolsjärnet med kr. 17: 50 till 207 kr. Kokstackjärnet i Westphalen skulle enligt beräkningarna ha kostat 1914 kr. 52: 50 och 1918 kr. 113 per ton. Med undantag av det näst sista prisläget, 52: 50, ligga samtliga här förut anförda pris betydligt över dem, som beräknats för elektrotackjärn. Beträffande framställningen av detta äro tre olika alternativ beräknade, det första med enbart träkol som reduktionsmedel, med produktionskostnad av kr. 55 år 1914 och kr. 109: 50 år 1918, det andra med hälften koks och hälften träkol, vilket numera i stor skala användes vid Domnarvet och går lika bra som med enbart träkol, kostnad resp. kr. 53 och kr. 96: —; samt det tredje med enbart koks, vilket ej ännu är tekniskt genomfört, men som upptagits för att visa den lägsta kostnadsgräns för tackjärn, som det i framtiden torde vara möjligt att uppnå, och utgör den för 1914 51 kr. och för 1918 83 kr. Skulle man räkna med här förut antydda kokspris av 150 kr. för 1918, motsvarande i Porjus 165 kr., så bleve kostnaderna med enbart koks 109 kr. och med hälften koks och hälften träkol 109: 50 eller lika med om enbart träkol användes. Då icke heller vid de normala förhållandena före kriget prisskillnaden mellan de olika alternativen skulle varit större än två kronor, synes motionärerna icke ha fog för sitt påstående, att man måste invänta den tekniska lösningen av koks enbart som reduktionsmedel, innan den inhemska produktionen av billigare järn kan taga ett betydande steg framåt. Redan genom möjligheten att kunna ersätta hälften av träkolet med koks, har man fått ned produktionskostnaden ganska nära gränsen för det möjliga.

En blick på detta diagram ger genast vid handen att någon *produktion av billigt järn icke är möjlig i de vanliga träkolsmasugnarna*. Till följd av den stora träkolsåtgången är *icke heller* någon produktion *i större skala* oavsett kostnaden i längden möjlig. Motionärernas tanke att f. n. lösa frågan genom utökning av den produktion av skeppsjärn, som redan nu i viss utsträckning äger rum vid vissa järnverk inom landet synes således knappast realiserbar. Enligt uppgifter, som lämnades vid det stora diskussionsmötet i tonnagefrågan å Teknologföreningen har för övrigt under förlidet år endast producerats ungefär 2,000 ton av ifrågavarande material, vilket ju är en nästan betydelselös kvantitet vid sidan av den i motionen såsom behöflig angivna av 90,000 ton, motsvarande en årlig nybyggnad av 150,000 bruttoton. En så stor tillverkning bör givetvis komma till stånd genom anläggande av ett stort modernt järnverk, om den ej skall bliva alltför dyr; den får ej portioneras ut i småposter till en mängd järnverk, som sakna förutsättningar för en billig produktion.

Närmast till hands torde då ligga att tänka sig detta järnverk förlagt till södra Sverige, exempelvis till Oxelösund. Då kraftpriserna i dessa trakter äro för höga för elektrisk malmsmältning, återstår att grunda tillverkningen på vanliga koksmasugnar. Men även med sådana bleve tillverkningskostnaden för hög, vartill kommer, att tillverkningen ej skulle kunna *upprätthållas till något pris*, om vi bleve avstängda från att erhålla kol eller koks utifrån.

Om höjning
av rederi-
lånefonden.
(Forts.)

Se vi däremot på elektrotackjärnets produktionslinjer, så finna vi att de äro de enda, som kunna mäta sig med och delvis överträffa den tyska linjen. Med enbart träkol i elektrisk masugn var kostnaden år 1914 endast kr. 2:50 högre och med hälften koks och hälften träkol endast 50 öre högre än för det tyska tackjärnet, vilka båda siffror ju endast äro bråkdelar av fraktkostnaden å järnet från Westphalen till Sverige. Huru dessa förhållanden gestalta sig 1918 är ovissare på grund av det okända tyska kokspriset. I varje fall står dock elektrotackjärnet långt framom alla andra i Sverige tänkbara framställningsmetoder i prisbillighet. Då man när koks finnes att tillgå till rimligt pris, kan med denna ersätta hälften av träkolen och därigenom få ned kostnaderna ytterligare, men i motsatt fall kan utan vidare återgå till enbart träkol, tills koksbristen är överstånden, så synes även genom en elektrisk malmsmältning kravet på en för alla eventualiteter säkerställd produktion vara fullt uppfyllt.

Är man väl ense om den elektriska smältningens bestämda företräde, så har man vid bestämmande av platsen att taga hänsyn till, varifrån snarast möjligt kraft kan erhållas till billigaste pris, avståndet till kraftkällan, till de malmfält, varifrån billig och så järnrik malm som möjligt kan erhållas, och till de kolfångstområdens läge, som kunna disponeras för det blivande järnverket, ävensom till de kommunikationsleder, som finnas till de blivande avnämarna av verkets produkter. Någon tvekan om att järnverket bör med hänsyn till kraftkostnaderna, men även för kolets och i viss mån för malms skull förläggas till Norrland, torde väl knappast förefinnas, ehuru väl en olägenhet ligger däri, att sjöfarten är stängd under en längre tid av året. Vill man snarast möjligt få en produktion till stånd, så torde man vara hänvisad att taga kraften i första hand från Porjus och sedermera från Harsprånget, när detta blir utbyggt. Vad kolvedtillgången beträffar, torde rätt stora reserver för de första åren finnas inom räckhåll för inlandsbanans norra del och dess närmaste fortsättning åt söder. Efter färdigbyggandet av denna bana lär tillräckligt med kol kunna erhållas längs densamma och dess tvärbanor genom övre Norrland. Man torde härvid böra taga i betraktande, att vid den fortgående omläggningen av den svenska tackjärnstillverkningen till elektrisk, som säkerligen blir nödvändig för näringens framtida bestånd, mera än 60 % av kolåtgången inbesparas, och den meningen torde vara allmän bland den svenska järnindustrins målsmän, att det är till tvivelaktig nytta, om alla sålunda inbesparade träkol skulle användas till framställning av kvalitetstackjärn, vilket dels möjligen skulle taga för hårt på våra begränsade tillgångar av fosforrena malmer, dels bidraga till en ytterligare ökad export av de halvfabrikat, som den inhemska manufaktur- och maskinindustrin ej skulle hinna konsumera, och därmed sätta vapen i händerna på denna industris utländska konkurrenter. Att använda en viss del av dessa inbesparade kol såväl som avkastningen från nyöppnade kolfångstområden under utdryingning med koks för tillverk-

ning på elektrisk väg även av billigare järnsorter, torde därför kunna anses förenligt med en god hushållning.

Slutligen ha vi malmfrågan. Da det här gäller att framställa järnet särdeles billigt, torde man få utgå från att exportpris ej kan betalas för malmen. Då staten således torde på något sätt få träda emellan för anskaffande av billig malm, ligger det ju närmast till hands att för detta ändamål utnyttja det alldeles intill Kiruna station befintliga Luossavaara malmfält, som enligt det mellan staten och L. K. A. B. m. fl. bolag år 1907 upprättade kontrakt ställts till statens uteslutande disposition att användas för järn- och ståltillverkning inom Sverige. Enligt en av mig 1907 verkställd undersökning, efter vars resultat den här å väggen uppsatta kartan är upprättad, finnes i huvudmalmen över 220 meters allmän avvägning, motsvarande lasthöjd över malmbangårdens i Kiruna nivå, något över 10 miljoner ton malm, varav ungefär 11 % utgöres av malm, som med fördel kan användas till framställning av kvalitetsstål, ungefär 20 % kan lämna en malm med tillräcklig fosforhalt för tomasprocessen, ungefär 11 % lämpar sig till sekunda basisk martin och 58 % till basisk martin av bättre kvalitet (fosforhalt 0,037—0,065 %, järnhalt 67 %). Som synes av längdprofilen ligga dessa tio miljoner ton synnerligen väl till för en billig brytning, i det de kunna genom anläggning av en stoll utan någon uppföring direkt fraktas ut till den nära intill liggande malmbangården i Kiruna. Enligt min övertygelse behöver brytningskostnaden av denna malmkvantitet ej överstiga tre kronor per ton, medan i de förut relaterade beräkningarna över kostnaden för elektrotackjärn har räknats med ett malmpris fritt banvagn Kiruna av 7 kronor för malm med 62 % järn och 1 % fosfor eller 7:65 för 67-procentig malm. Statens nettovinst skulle således bliva resp. 4 kr. å 4:65 kronor per ton, således betydligt mera än de tre kronor, som i den genom tidningspressen bekantgjorda framställningen från Grängesbergsbolaget och det nybildade Norrbottens järnverk erbjudits staten för rätten att få i Luossavaara under tjugo år bryta tillsammans sju miljoner ton, varav enligt vad som uppgevits, endast de 11 procent, som utgöras av fosforren malm skulle förädlas inom landet, men de 89 procenten exporteras oförädlade, således även de 58 procenten fosforfattig malm. Då jag är övertygad, att denna malm skulle kunna kraftigt bidra till främjande av ett för hela landet så vitalt intresse som säkerställandet av tillgången till skeppsbyggnadsmateriel, vartill malmens sammansättning även synnerligen väl lämpar sig, särskilt dess vanadinhalt är i detta avseende värdefull, samtidigt som den fosforrena malmen där kunde tillvaratagas för kvalitetsstillverkning vid Norrbottens järnverk m. fl., så får jag säga, att ett bifall från statsmakternas sida till ifrågakommande framställning skulle vara synnerligen olyckligt. Staten skulle då icke utan kostsamma järnvägsanläggningar kunna åtkomma malm från sina övriga malmfält.

Jag har i det föregående framhållit svårigheten att bedöma, i vad mån det för framtiden skall bliva möjligt att framställa järn inom landet lika billigt som i utlandet, speciellt i Tyskland. Detta

*(Om höjning
av reders-
länefonden.
(Forts.)*

Om höjning
av rederi-
länefonden.
(Forts.)

beror icke allenast på ovissheten om det kokspris, som kan komma att bliva rådande vid de tyska järnverken, utan svårigheten ligger framför allt uti den exportpolitik, som hittills bedrivits från tysk sida. Denna har blivit grundligt belyst i en serie artiklar, benämnda »Tysk kartell- och syndikatpolitik, bidrag till studier över konkurrensförhållanden efter kriget» av Poul Drachman och införda i »Svensk export». Jag tillåter mig därur citera några rader:

»*Stångjärnsexporten* har liksom exporten av halvfabrikat gynnats genom stora prisnedsättningar för utländska kunder. Även här lågo de inhemska priserna konstant över exportpriserna med ett belopp lika med tull och frakt. På samma sätt med exporten av stålskenor, där differensen har utgjort cirka 25 %. Man har exempel på, att tyska järnvägsskenor ha *exporterats* fob Antwerpen till 90 mark per ton samtidigt med att den *tyska järnvägsförvaltningen* måste betala 120:50 mark. Senare har man kunnat konstatera ännu större prisskillnader.»

»Särskilt intresse knyter sig vid exporten av *plåtar till skeppsbyggnad*. Tyska järnplåtar ha erbjudits engelska skeppsvarv 4 sh. billigare än motsvarande ortspriser. I stor utsträckning ha engelska, holländska, skandinaviska och andra varv direkt tjänat på den tyska plåtexportpolitiken, varom mera längre fram. Att icke ens strängt patriotiska hänsyn kunnat inverka på denna politik, visar nickelstålpansarplåtstrusten, som ledes av firman Krupp, i det pansarplåtar av nickelstål levererats till tyska flottan till 2,320 mark per ton och samtidigt till Förenta staterna till 1,920 mark, alltså cirka 17 % billigare.»

Skulle man nu även efter kriget från tyskt eller annat utländskt håll fortsätta med detta »dumping»-system, så är det ganska säkert, att om tillverkningen av skeppsbyggnadsmateriel vore splittrad på ett flertal verk, såsom i motionen förordas, en stor del av dessa skulle nedläggas denna tillverkning, och så vore vi åter i samma beroende av utlandet som förut. Även ett större, särskilt för ändamålet byggt enskilt verk skulle kunna få svårt att reda sig i en sådan situation utan en kraftig statshjälp i den ena eller andra formen. Ett statens eget järnverk, som utom tillverkning av skeppsbyggnadsmateriel skulle med fördel kunna tillgodose vissa andra statens behov av t. ex. räls och grövre balkar, skulle däremot vida lättare kunna bli herre över svårigheterna vid en av dumpningen föranledd lågkonjunktur, antingen genom att under beräkning av mindre vinst å sin malm och kraft m. m. följa med i prissänkningen eller ock, ifall det visade sig fördelaktigare att inköpa de till priset nedpressade varorna, verkställa en temporär omläggning av produktionen. Vore företaget baserat på elektriska maskiner, kunde utan några ändrade anordningar under lågkonjunkturen i stället produceras kvalitetstäckjärn till billigt pris, varmed den svenska järnhanteringen kunde få ett verkamt stöd i de svårigheter den sannolikt skulle hava att samtidigt utstå.

Då jag ej kan finna annat än att en kraftig medverkan från statens sida är en absout nödvändig förutsättning för uppkomsten av

och bibehållandet av en tillräckligt stor produktion av skeppsbyggnadsmateriel, då vidare särskilt med hänsyn till nuvarande statsfinansiella svårigheter det vore av stor fördel, om denna medverkan icke behövde uteslutande utgå i form av kontanta medel utan kunde delvis lämnas genom utnyttjande av statens tillgångar på malm, kolskogar och kraft, vare sig nu detta kommer att ske genom ett statens järnverk eller genom tillhandahållande åt enskilda verk, och slutligen då jag anser det oriktigt, att detta skall förbigås med fullständig tystnad i ett riksdagsuttalande i denna för vårt land utomordentligt betydelsefulla angelägenhet, så anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid betänkandet fogade av herr Pers m. fl. avgivna reservationen. I denna hemställes, utan ändring av yrkandet i klämman, att i utskottets motivering måtte å angivet ställe inskjutas följande mening: »Härtill torde staten kunna lämna kraftig medverkan genom utnyttjande av sina stora tillgångar av malm, kolskogar och elektrisk kraft.»

*Om höjning
av rederi-
lånefonden.
(Forts.)*

Herr Lillienau: Jag förstår det resultat statsutskottets majoritet kommit till, ehuru motiveringen i vissa hänseenden förefaller en smula egendomlig. De motiv, som i första rummet tala för att icke bifalla den väckta motionen, äro vad från regeringshåll tidigare i dag karakteriserats såsom den rådande »finansnöden». När nu utskottet med sympati för motionen yrkar, att det skall bli utredning, så är uti detta yrkande en del punkter antydda, som dock i det stora hela måste förefalla den som sysslat med rederifrågor överflödiga — omständigheter så klara att de falla av sig själv. Å andra sidan saknas där ett par moment, som jag, herr talman, skall be att få antyda. Det talas om de villkor, som skola uppställas för ökning av rederilånefonden, och vid angivande av sådana villkor är det utan tvivel påkallat och man skulle kunna tänka sig, att ett sådant villkor borde vara en åtgärd, varigenom icke endast tonnages anskaffas utan även trygghet skapas för detta tonnages bibehållande åt svenska kofferdiflottan och åt landet. En sådan försiktighetsåtgärd har i ett av våra grannländer införts i sammanhang med den där existerande statliga krigsriskförsäkringen, i det att det där stadgas som villkor för utbetalning av förlust på grund av inträffad krigsolycka, att ersättningssumman skall inestå för att i sinom tid användas till anskaffande av ersättning för det förlorade tonnaget. Det förefaller, som om även med avseende å denna rederilånefråga man skulle kunnat bland villkoren intaga någon bestämmelse, som tryggade bibehållandet inom kofferdiflottan av erforderligt tonnage, nytt eller äldre, men i alla fall lika gott och användbart som det, som gått förlorat.

Dessutom är det en synpunkt, som kräver behjärtande. Man skulle kunna säga, att för de större rederierna, såsom de nu äro fonderade, icke någon omedelbar nödvändighet är förhanden att erhålla statshjälp i form av lån för tonnagets utökande. Men det finnes inom landet och än mer har det funnits ett stort antal *mindre* rederier, hemmahörande på småplatser utefter våra kuster och just

Om höjning
av rederi-
länefonden.
(Forts.)

dessas äro otvivelaktigt i behov av statsunderstöd till förnyande av sitt tonnage. Under kriget har nu efter hand den situation uppstått att ett fåtal större rederibolag — man bör kanske icke gå så långt att beteckna dem som »truster» — slagit under sig allt flera av dessa mindre rederier. Det torde knappt vara varken i handelsflottans eller landets intresse att det fortsättes på denna väg utan att något göres för att just vidmakthålla denna mindre rederinäring, som dock vilar på sakkunskap och erfarenhet och icke givit anledning till några anmärkningar vid rörelsens utövande.

Herr talman, jag har intet yrkande.

Herr Lamm: Herr talman! Mot statsutskottets kläm har icke någon anmärkning gjorts, och det är alldeles klart, som även den siste talaren nämnde, att med den pressning, som redan nu finnes på budgeten på grund av de kungliga propositioner, som framkommit, statsutskottet i allmänhet måste vara ganska försiktigt med avseende på de framställningar, som göras av enskilda motionärer, även när de ha bärande namn och ämnet är av den art att verkligen påkalla statsmakternas uppmärksamhet.

Vad nu själva motiveringen beträffar har den siste ärade talaren gjort några anmärkningar däremot. Han anser, att den i vissa fall var onödig och i andra fall icke tillräckligt uttömmande. Det är ju klart, att statsutskottet icke har avsett att giva denna fråga någon uttömmande behandling, utan endast avsett att giva några riktlinjer, som det funnit lämpliga, då Kungl. Maj:t naturligtvis har att göra utredningen så omfattande som möjligt och därvid taga hänsyn till alla de olika synpunkter, som kunna göra sig gällande i denna fråga. Vad nu reservationen beträffar, kan den ju synas mycket oskyldig i sig själv. Man kan ju fråga sig, varför statsutskottet icke gått med på, att staten skulle kunna »lämna kraftig medverkan» etc. Ja, statsutskottet har naturligtvis tänkt sig som en självklar sak, att staten i framtiden kunde giva sin medverkan till främjandet av denna fråga, när staten kunde anse det behöfligt. Men, som första kammaren har hört, innebar ju denna reservation, såsom den nu framförts och utlagts utav en av reservanterna, någonting som jag skulle vilja kalla en fråga i och för sig, nämligen åstadkommandet av billigt tackjärn, och det är en fråga, som på det hela taget, huru betydelsefull den än kan vara, och huru beaktansvärd den synpunkten än är som reservanterna framfört, dock ligger vid sidan av själva huvudfrågan. Jag tror därför icke, att det vore lämpligt att med anledning av den förklaring, som här blivit gjord av en av reservanterna, riksdagen just i denna fråga fattade ett beslut, som på ett eller annat sätt kunde vara bindande, med avseende på den fråga, som låg reservanten om hjärtat.

Jag skall därför be att för min del få yrka bifall till statsutskottets såväl kläm som motivering.

Herr Asplund: Jag vill med anledning av herr Lamms anförande endast säga, att även om den tekniska utredningen, huru

tackjärn billigare än hittills skall kunna åstadkommas, ligger på sidan om vad statsutskottet har till uppgift att yttra sig om, ett uttalande enligt reservanternas yrkande, att staten bör till billigare än vanligt marknadspris använda sina malm- och krafttillgångar till framställande av billigare järn för skeppsbyggnader, i större mängd än hittills, likväl icke går utöver vad statsutskottet i nu föreliggande ärende har att yttra sig om. Det torde vart klart att billigare järn icke kan erhållas utan billigare råvaror eller billigare framställningsmetoder.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, förutom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, hade i avseende å nu förevarande utlåtande annat yrkande ej förekommit än att utskottets hemställan skulle bifallas.

På härefter gjord proposition bifölls denna hemställan.

Vidkommande motiveringen fortsatte herr talmannen, vore yrkat, dels att utskottets yttrande skulle godkännas oförändrat, dels ock att den motivering skulle godkännas, som förordats i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Vid sedermera framställda propositioner å dessa yrkanden godkändes utskottets motivering.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 för täckande av vissa förskottsvis utgivna medel;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående uppförande av nya sjukhus för Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår samt för Göta artilleriregemente m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag å tilläggsstat för år 1918 under fjärde huvudtiteln för uppförande av nya sjukhus för Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår samt för Göta artilleriregemente m. m.;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av behållningar å vissa extra anslag för utförande av ändringsarbeten å undervattensbåtar;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag å tilläggsstat för år 1918 till anskaffning av en motorpråm för Karlskrona fästning;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om anvisande av medel till beredande av tvångsuppfostran åt minderåriga kvinnliga förbrytare;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts dels i statsverksproposi-

*Om höjning
av rederi-
länefonden.
(Forts.)*

tionen under punkt 47 av sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående statsunderstöd åt synnerligt skattetyngda landskommuner jämte i ämnet väckta motioner, dels och proposition angående undantag från gällande föreskrifter om statsunderstöd åt dylika kommuner;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående be-
redande av extra statsbidrag för år 1918 åt registrerade sjukkassor;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
förhöjning av vissa av statsmedel utgående livräntor jämte i ämnet
väckt motion; samt

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående an-
visande av medel för vissa ombyggnads- och inredningsarbeten inom
Västerås slott.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av andra sammansatta stats- och
lagutskottets utlåtanden

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till förordning angående en särskild för fiskare avsedd försäkring
mot skada till följd av olycksfall, och

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående an-
slag till bestridande av statens bidrag till fiskares försäkring,

bifölls vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till förordning angående visst undantag från tillämpningen av stad-
gandena i 23 och 31 §§ i förordningen den 7 augusti 1907 angående
tillverkning och beskattning av maldrycker; samt

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till kungörelse om ändrad bestämmelse angående tiden för ikraft-
trädande av vissa delar av förordningen den 14 juni 1917 om ändrad
lydelse av 3, 13, 23 och 31 §§ i förordningen den 7 augusti 1907
angående tillverkning och beskattning av maldrycker.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo lagutskottets utlåtanden:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till lag om ändrad lydelse av 49 § i strafflagen för krigsmakten
den 23 oktober 1914; och

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till lag om ändrad lydelse av 33 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 23 oktober 1914.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo lagutskottets utlåtande nr 56, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om statsdepartementen, dels och i ämnet väckta motioner.

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.*

Genom en den 18 januari 1918 dagtecknad proposition, nr 23, vilken hänvisats till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt, i statsrådet fört protokoll föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till lag om statsdepartementen.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nr 130 i första kammaren, av herr *Clason*, med förslag om inrättande av ett handelsdepartement, och nr 271 i andra kammaren, av herrar *Sommelius*, *Lübeck*, *Nylander* och *Thore*, vilka föreslagit inrättande av såväl ett handelsdepartement som ett kommunikationsdepartement.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande, att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, under förutsättning att det vilande förslaget till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen, bleve av riksdagen antaget, för sin del antaga följande

L a g

om statsdepartementen.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Häri genom förordnas, att statsdepartementen skola vara åtta och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärendena;

justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;

lantförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till lands;

sjöförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till sjöss;

civildepartementet: inre civilförvaltning, ärenden angående all-

Häri genom förordnas, att statsdepartementen skola vara nio och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärendena;

justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;

lantförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till lands;

sjöförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till sjöss;

civildepartementet: inre civilförvaltning, ärenden angående all-

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

(Kungl. Maj:ts förslag:)

männa hälso- och sjukvården samt ärenden av social natur, så ock ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten;

finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendets samt ärenden rörande handel, industri och sjöfart;

ecklesiastikdepartementet: kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap o. konst; samt

jordbruksdepartementet: ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar.

(Utskottets förslag:)

männa hälso- och sjukvården samt ärenden av social natur, så ock ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten;

finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendet;

ecklesiastikdepartementet: kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap o. konst;

jordbruksdepartementet: ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar; samt

handelsdepartementet: ärenden rörande handel, industri och sjöfart.

Denna lag träder i kraft den dag, då det vilande förslaget till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen, efter att hava av riksdagen antagits, varder av Konungen gillat.

B) att motionerna nr 130 i första kammaren och nr 271 i andra kammaren, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under mom. A hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Pettersson* i Södertälje, *Stärner*, *Lindqvist* i Kosta, *Ernst Lindley* och *Karlsson* i Fjäl, vilka ansett, att utskottet bort, med avstyrkande av de utav herr Clason samt herrar *Sommelius* m. fl. väckta motionerna, tillstyrka Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Stärner: Herr talman! Då jag är antecknad som reservant vid detta utskottsutlåtande, skall jag be att få säga några ord.

Jag vill då först erinra, att det förslag, som här föreligger, sammanhänger med det beslut, som riksdagen redan 1917 fattat, då den antagit såsom vilande, ett förslag om ändring av grundlagarna. Det utgör ett fullföljande av de planer angående en reformering av statsdepartementen, som tidigare varit uppe och som framförts av föregående regeringar. Man har utgått från att det förslag till ändring av departementalanordningarna, som skulle föreläggas riksdagen, icke kunde bliva färdigt i sådan tid, att det skulle kunna antagas i sammanhang med det slutliga antagandet av grundlagsbestämmelserna. En förändring synes önskvärd, och man har tidi-

gare från olika håll uttalat sig härför. Framställningen vittnar *Om inrättande av ett handelsdepartement m. m.* om inrättande av ett handelsdepartement m. m. (Forts.)

En förutvarande chef för justitiedepartementet, herr Hasselrot, betonade för sin del vid förslaget framläggande svarigheten att på grund av de många vanskliga frågor, som uppkomma, då det gäller att ordna denna lagstiftning, kunna åstadkomma en lösning i ett sammanhang och inom den tid, som man då hade tänkt sig, eller att ens hinna få det färdigt under år 1918. Man ville likvisst bereda möjlighet till reformen genom att först arrangera en grundlagsändring och såsom ett provisorium till denna ändring åstadkomma en anordning, varigenom det nuvarande tillståndet skulle bibehållas, till dess man på basis av en ny och grundlig utredning kunde framlägga ett genomgående förslag till en departementalreform. Den nuvarande regeringen har stått inför samma uppgift och valt samma förfarande: grundlagsförslaget antages och det slutliga avgörandet om departementalreformen i övrigt uppskjutes för att ordnas inom den nya lagens ram. Regeringen har sålunda, liksom den föregående, ansett detta vara den bästa anordningen för att kunna åstadkomma den förändring, vartill man vill nå fram.

I det förslag, som lagutskottet här har framlagt och som innefattar bifall till en i ämnet väckt motion, föreslås redan nu *no* departement, av vilka ett skulle vara *handelsdepartement*, som skulle ha att behandla ärenden rörande handel, industri och sjöfart. Därigenom bleve sålunda definitivt avgjort, att ett sådant departement skulle anordnas, utan det samband med reformen i övrigt, som man tidigare tänkt sig såsom en ofrånkomlig sak. Detta beslut, om det bleve riksdagens, måste innebära ett föregripande av såväl Kungl. Maj:ts som också riksdagens prövning av huru den centrala förvaltningsorganisationen i allmänhet för framtiden skall ordnas. Som ärendet nu ligger, saknas i själva verket både plan för organisationen och anslag för dess genomförande, kanslianordningar, med ett ord, hela den utrustning, som behöves för ett nytt departement. Och man kan sålunda säga, att förslaget är orealiserbart.

Jag vill erinra, att i de olika förslagen till en departementalreform varit uppe många idéer om huru saken borde ordnas. Dels och kanske främst har man då tänkt, att ett nytt handelsdepartement skulle tillkomma. Men dels har man också tänkt sig, att ett särskilt kommunikationsdepartement skulle arrangeras. Andra förslag hava innehållit, att ett socialt departement skulle anordnas. Genom dessa nya departementala anordningar skulle man från de gamla departementen överföra åtskilliga arbetsuppgifter, men å andra sidan tillägga dem i några avseenden nya sådana, som genom tidsförhållandena ansåges lämpligen bära överföras till dessa. Med ett ord, en reglering, en omorganisation av alla departementen skulle äga rum. Samtidigt har också frågan om en inskränkning av departementens antal varit uppe i så måtto, att man tänkt sig ett sammanförande av de båda försvarsdepartementen till ett enda departement. Hela denna fördelning och överflyttning av arbetsuppgifter

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

mellan de olika departementen bleve på visst sätt föregripen, om det föreliggande förslaget av riksdagen bifölles, utan att man dessförrinnan hunnit sätta sig in i sammanhanget i hela denna reform och de planer, som kunna befinnas lämpliga att genomföra till förbättring av hela den verksamhet, som skall utövas av den centrala riksledningen.

Jag skall icke inlåta mig på några spekulationer om huru det kunde gå, om lagen nu antoges, men grundlagen sedermera förkastades av riksdagen. Jag vill endast påvisa, huru det skulle komma att ställa sig, därest första kammaren nu skulle följa lagutskottets förslag och omedelbart besluta en förändring av departementen på angivet sätt, sedan andra kammaren redan beslutat bifalla den kungl. propositionen, vilket skett med så stor röstövertukt som 154 röster mot 53. Följden blir, att ärendet går åter till utskottet, och därav måste i sin tur, såvitt jag förstår, bliva det resultatet, att den ena kammaren kommer att anmodas att biträda den andra kammarens beslut. Jag vill hoppas, att icke ett förryckande av själva grundlagsändringen därigenom skall åstadkommas, men om så skedde, skulle därigenom skapas icke en ökad möjlighet till en reform på detta område, utan snarare den situationen, att man kommer in i en återvändsgränd, varigenom ökade svårigheter skulle uppstå för att nå det mål, som man uppställt för sig. Sannolikast skulle det, att döma av den stora majoriteten i andra kammaren, gå på det sättet, att utskottet komme att föreslå första kammaren att biträda andra kammarens beslut, och då hade man ju i grund och botten ingenting annat vunnit, än att man fått »demonstrera» för saken vid en omröstning. Nå, även detta kan ju vara en uppgift, då man i främsta rummet önskar, att ett handelsdepartement skall inrättas. Men jag vill då fråga, om det kan vara för första kammaren tilltalande, att på denna väg och under denna form giva uttryck åt ett önskemål, som kammaren har.

Som skäl för en dylik åtgärd kan icke heller åberopas, att den nuvarande regeringen försuttit fatalierna i detta ärende, försummat att i så god tid som möjligt planera för detsamma eller underlåtit att uppmärksamma saken, ty hela förslaget innebär, såsom redan tidigare framhållits, just ett initiativ i den riktningen, att man vill bereda möjlighet att realisera det önskemål, för vilket man i motionerna gjort sig till målsman.

Slutligen vill jag betona, att det icke är motstånd mot själva handelsdepartementet eller mot en departementalreform över huvud taget, som inom utskottet dikterat reservanternas hållning. Regeringens åtgärd att provisoriskt ordna förhållandena och att sålunda förbereda den nya anordningen, har tvärtom för reservanterna utgjort en garanti för att saken icke skulle bli förbisedd eller förskjuten längre, än som är alldeles nödvändigt. Efter det uttalande, som i dag redan hållits i andra kammaren av herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet och som han kanske får anledning att upprepa även i denna kammare, är det också så mycket säkrare, att riksdagen verkligen kan förvänta, att såvitt det beror på den

nuvarande regeringen, ett förslag i detta avseende ofördröjligen kommer att framläggas.

Föreliggande förslag är, för att fatta mig kort, en grundlagsändring, som är det väsentliga för att underlätta arbetet för ästadkommande av den reform, som man vill genomföra. Den lag, som nu föreslagits för anordnandet av departementen, är ämnad att vara ett provisorium, ett bihang till grundlagsförslaget, och är avsedd att upprätthålla de nuvarande förhållandena, till dess de nya anordningarna hunnit bliva färdiga och prövade. Således finner jag det högst olämpligt, att under dessa förhållanden fatta ett beslut, som skulle föregripa Kungl. Maj:t. Jag tror, att första kammaren knappast någon gång varit med om, att på en enskild motionärs förslag genomföra en ändring av sådan beskaffenhet som denna, vilken skulle så rubba de centrala förvaltningsorganen eller utöva inflytande på dem i sådan grad, som motionärens förslag kunde komma att göra.

På grund av det anförda och då jag måste förvänta, att första kammaren varken vill föregripa Kungl. Maj:t eller på enskild motionärs förslag utan vidare prövning söka genomföra en sådan ändring, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen, vilket yrkande är detsamma som bifall till Kungl. Maj:ts proposition i ärendet.

Herr Dahl: Herr talman! Jag skall be att med några ord få bemöta den ärade reservantens inlägg.

Herr Stårner uttalade den förmodan, att kammaren skulle finna det mindre tilltalande att avgiva en så beskaffad demonstration, som enligt hans förmenande ett bifall till utskottets förslag skulle innebära. Jag nödgas bekänna, att jag har rätt svårt att förstå hans tankegång härutinnan. Därest kammaren verkligen skulle dela den mening, som kommit till uttryck i utskottets hemställan, torde väl den omständigheten, att andra kammaren fattat ett annat beslut, icke böra avhålla denna kammare från att uttala sin mening.

Herr Stårner förmenade vidare, att ett bifall till utskottets förslag innebure — såsom hans ord föllo sig — ett föregripande av såväl Kungl. Maj:ts som riksdagens avgörande av denna fråga. Skulle verkligen kamrarna hava enats om ett bifall till utskottets hemställan, kan jag till en början icke fatta, huru detta skulle kunna vara ett föregripande av riksdagens ställningstagande till frågan, ty då komme ju riksdagen att i och med samma beslut taga ställning i frågan. Ville herr Stårner härmed hava sagt, att riksdagen försvårat möjligheten att sedermera vidtaga erforderliga jämkningar i samband med inrättandet av andra departement, så bestrider jag riktigheten av en sådan mening, ty denna lag är just avsedd att genom en smidigare form för ändringars verkställande mindre binda en framtida prövning av hithörande ärenden. Huruvida riksdagen genom båda kamrarnas samstämmiga godkännande av detta förslag skulle föregripa Kungl. Maj:ts mening, känner jag icke, ty jag känner icke Kungl. Maj:ts mening i denna sak, och det synes för öv-

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

rigt vara tvivelaktigt, vad Kungl. Maj:t har för mening. Man kunde visserligen antaga, att, då riksdagen för tretton år sedan med den största enstämmighet uttalat sig för inrättandet av ett handelsdepartement och alla sakkunniga, alla korporationer och en mycket utbredd allmän mening utan den minsta tvekan eller meningsskiljaktighet anslutit sig till detta önskemål, och då vidare sedan år 1913 en diger utredning förelegat angående den närmare organisationsformen för detta departement, man verkligen skulle hava kommit frågans lösning något närmare in på livet. Men då detta ändå icke skett, är det icke så underligt, om någon tvekan uppstår angående graden av det intresse för frågans lösning, som må förefinnas på det håll, varifrån initiativet självfallet borde komma. Då är det icke heller underligt om initiativet tages från annat håll, och jag finner det icke så anmärkningsvärt som den föregående ärade talaren, att en enskild motionär tilltror sig att kunna bringa frågan under övervägande till slutligt avgörande. Nu kan det naturligtvis sägas, att det är svårt för riksdagens ledamöter att överblicka de spörsmål, som äro förknippade med organiserandet av detta departement, och att man därför kanske borde hysa tvekan att utan vidare godtaga detta förslag. Men det är dock veterligt, att det föreligger så pass utförliga och detaljerade förarbeten till denna organisation, att man med kändedom om den nuvarande regeringens utomordentliga arbetsduglighet, varpå vi dagligen få bevis genom den nästan kulspruteliknande fart, med vilken propositionerna avlämnas, skulle kunna antaga, att Kungl. Maj:t skulle mäktat lösa även detta arbetsproblem.

Jag har utan tvekan anslutit mig till de ledamöter inom utskottet, som under denna förutsättning velat gå till ett avgörande, och jag har av vad den föregående ärade talaren andragit icke bragts från den övertygelsen, att riksdagen genom ett godkännande av utskottets förslag skulle utan att inlåta sig på några äventyrligheter kunna befrämja ett praktiskt önskemål av den allra största räckvidd och djupaste betydelse, och innan jag blivit på ett mera verksamt sätt övertygad om att jag har misstagit mig, saknar jag, herr talman, all anledning att underlåta att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet Löfgren: Herr vice talman, mina herrar! Den behandling, som ifrågavarande proposition rönt i lagutskottet, föranleder mig att med några ord konstatera regeringens ställning till denna fråga.

Såsom herr Stårner redan nämnt, är kärnpunkten i de skilda förslag, det ena från lagutskottet och det andra från regeringen, som i dag ligga på bordet, en önskan att söka få till stånd något friare och enklare former för bestämmandet av departementens indelning och beskaffenhet, både i fråga om deras antal och verksamhetsområden, än de för närvarande grundlagsfästa. Herr Stårner har redan angivit förhållandet mellan grundlagsändringen och den provisoriska lag, som följer såsom ett bihang till denna grundlags-

ändring, och jag skall därför icke upplaga tiden därmed. Jag vill endast konstatera, att lagutskottets majoritet gått ett steg utöver vad Kungl. Maj:t åsyftat. Lagutskottet vill så att säga på stående fot omedelbart införa ett handelsdepartement, och utskottet tror synbarligen att detta låter sig göra genom att man helt enkelt bara antar en lag, där det står, att vi redan ha ett sådant departement. Inför denna rätt så besynnerliga situation har riksdagen bragts genom att lagutskottet anslutit sig till en motion, som väckts av herr Clason. Hur står nämligen denna motion till den fråga, som föreligger? Jo, herr Clason och de med honom liktänkande herrar, som dikterat lagutskottets beslut, gå alldeles som propositionen ut ifrån, att den föreslagna grundlagsändringen med dess allmänna bestämmelse om ett antal av åtta till tio departement skall av riksdagen definitivt antagas. Men de föreslå vidare, att i den provisoriska departementslagen redan nu måtte införas en bestämmelse om ett handelsdepartement såsom ett nionde departement. Häri ha de fått utskottet med sig. Och gentemot herr Dahl får jag bestämt göra gällande, att en sådan anordning verkligen i så måtto innebär ett föregripande på en viss punkt av det slutliga ordnandet av den centrala förvaltningen, att med den lydelse av lagen, som utskottet bestämt sig för, det alltid skall bli ett handelsdepartement, även om inga andra nya departement komma till stånd, och oavsett huru departementsfrågan i övrigt ordnas. Just därigenom berövas detta lagförslag sin provisoriska karaktär åtminstone på en punkt och föregriper den framtida organisationen av centralförvaltningen. Detta föregripande innebär lagutskottets förslag under alla omständigheter. Men i övrigt innebär förslaget ingenting, ty om det antages av riksdagen, föres det eftersträfvade handelsdepartementet icke därmed ett tuffjäät närmare sin lösning.

För att inse detta och finna, att det hela är en tom demonstration, är det tillräckligt att konstatera, huru utskottet tänkt sig, att lagen och därmed det nya departementet skulle bringas i verkställighet. Utskottet får väl i första rummet anses mena, att vi nu i dag i båda kamrarna skulle antaga först den provisoriska lagen och sedan den vilande grundlagsändringen. Och när sedan grundlagsändringen i slutet av denna riksdag gillats av Konungen genom formaliteterna på rikssalen, så skulle den lag, till vilken grundlagsändringen hänvisar, samtidigt träda i kraft. Alltså skulle vi om tre, fyra veckor hava ett nytt departement, men ett departement utan ett öre i kostnadsanslag, utan tjänstemän och utan ett närmare bestämt arbetsområde. Vi ha då fått ett nytt namn i en ny lag, som härvidlag bara är en lag på papperet. Men något handelsdepartement i det verkliga livet har icke kommit till genom detta enkla sätt att lagstifta.

Tanken att detta verkligen varit utskottets mening är emellertid så pass orimlig, att dess syfte måste antagas hava varit ett annat. Jag går sålunda i det följande ut från, att man tänker sig, att riksdagen skulle först antaga denna lag med bestämmelse om ett han-

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

delsdepartement, och att sedan riksdagens båda kamrar skulle enas om att uppskjuta grundlagsändringen till nästa riksdag, då Kungl. Maj:t kunde vara färdig att framlägga ett motiverat förslag till inrättande av ett handelsdepartement. Nu har denna första eventualitet redan bortfallit, eftersom andra kammaren nyss förut i dag avslagit lagutskottets förslag och antagit propositionen till en provisorisk departementslag. Men det erbjuder ändå sitt åtminstone teoretiska intresse att se till, vad konsekvensen hade blivit, därest utskottet fått anslutning för sitt förslag i *båda* kamrarna och grundlagsändringen sedan uppskjutits. Jag frågar: Hade handelsdepartementet fått någon större garanti för sin tillblivelse genom detta experiment? Nej, visst icke! Man hade i så fall uppskjutit antagandet av just det som är det väsentliga, det som var meningen i den föreslagna lagstiftningen, nämligen att få en vidare ram att röra sig inom, när det gäller att omorganisera departementalstyrelsen. Men grundlagsändringen kunde ha fallit nästa gång och därmed hade också införandet av ett handelsdepartement utsatts på obestämd framtid. — Antag emellertid, att båda kamrarna nästa gång skulle ha haft den bästa vilja att godkänna det vilande grundlagsförslaget; antag vidare, att vid nästa riksdag föreligger utredning och anslagskrav till det nya departementet — jag frågar: Är det verkligen meningen, att riksdagen nu vill binda sig vid ett obestämt något i framtiden, bara det *heter* handelsdepartement; kommer det inte att bero på läggningen av det hela, om riksdagen vill bevilja anslag till ett visst sådant departement eller icke? Jag skulle tro, att riksdagen vill förbehålla sig denna prövning och därefter bestämma sin hållning. Men i så fall hänger den nu föreslagna bestämmelsen fullständigt i luften, ända tills det blir fråga om att utföra den i det verkliga livet.

Det som i denna sak förvänar mest, är att förslagsställaren till detta sätt att lagstifta än herr Clason. När vi för helt kort tid sedan diskuterade kvinnorösträtten, hade konstitutionsutskottet också föreslagit en grundlagsändring, som hänvisade till en lag i enklare former. Hela det väsentliga i grundlagsändringen om makars rätt att rösta för varandra fanns dock uttryckt i grundlagstexten. Men det närmare sättet för denna röstning var överlämnat till en blivande ändring i vallagen. Hur hette det då från herr Clason och hans liktänkande? Jo, då var det blankt omöjligt att godkänna hänvisningen till något, vars innehåll man icke fixerat, — det kunde tänkas, att man i framtiden icke enades om vallagens innehåll i denna punkt och så bleve grundlagsbestämmelsen i denna del otillämplig.

Men nu, — nu är man från samma håll i nödfall med på följande konglomerat av samtidiga bestämmelser: en gällande grundlag, där departementen äro åtta och på visst sätt bestämda; en vilande grundlag, där de äro åtta till tio; samt slutligen en vanlig lag, där de äro nio — däribland ett som man vet vad det kallas, men icke vad det är.

När vi diskuterade frågan om kvinnorösträtten, hörde vi, både på den nyssnämnda punkten och eljest, åtskilligt talas om krav på utredning i alla möjliga riktningar. Och utredningen borde ha Kungl.

Maj:ts hallstämpel, även då det gällde att få stöd för helt andra synpunkter än dem Kungl. Maj:t själv anlagt på frågan. Men i detta fall är man däremot färdig att fatta beslut i en viktig organisationsfråga, utan att ha sett den aktuella organisationsplanen — utan Kungl. Maj:ts utredning och förslag i ett spörsmål, som djupt ingriper inom hela området för Kungl. Maj:ts egen verksamhet.

Vad en sådan politik i viktiga konstitutionella spörsmål må vara, icke förefaller den vara vidare konsekvent. Och lika litet gagnas härmed den sak, man vill främja. Det är förklarligt, att de, som speciellt anse sig kallade att företräda näringarnas intressen inom riksdagen, särskilt efter ett regeringsskifte vilja framhålla behovet av ett handelsdepartement såsom trängande, detta icke minst gent emot en vänsterregering, som ju från det hållet påstås vara genom naturens ordning förutbestämd motståndare till handelns och näringarnas intressen. Men ett verkligt sakintresse hade i denna fråga, liksom i varje annat vidlyftigt ärende, kunnat komma till ett långt lämpligare uttryck genom beslut om en riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t, i fall man ansett nödigt att stimulera Kungl. Maj:ts intresse för saken och framhålla riksdagens eget för densamma. Strax i riksdagens början väcktes också förslag om en sådan skrivelse genom en motion av herrar Sommelius m. fl., vari man till och med begärde icke ett, utan två nya departement, nämligen ett handels- och ett särskilt kommunikationsdepartement. Denna till synes riktiga väg fullföljdes emellertid icke heller av dessa motionärer. Sedan herr Clason väckt sin motion om ett omedelbart införande i själva departementslagen av ett handelsdepartement, ville övriga herrar motionärer icke vara sämre, utan anhöllo att få in sina *båda* nya departement i samma lag, och sålunda på två punkter föregripa den blivande allmänna utredningen.

Vad hade i övrigt inträffat, som kunde motivera, jag vill icke säga en riksdagsskrivelse, men ett övergivande av den ståndpunkten och att övergå till ett yrkande på omedelbart införande på papperet av ett handelsdepartement? Så vitt jag vet ingenting annat, än att regeringen under tiden *själv* deklarerat sitt intresse för handelsdepartementets snara genomförande. Detta skedde både i den kungl. propositionen och genom finansministerns uttalande i remissdebatten, då han uttalade sin bestämda mening, att ett handelsdepartement snarast borde utredas och genomföras.

Alltså — så snart det blivit uppenbart, att regeringen, också den, insåg och behjärtade vikten av frågans skyndsamma avgörande, ja, då var man strax färdig att övergå, — även från det håll där tanken icke ursprungligen väckts om ändring av den här lagen, — till den oformliga och för sakens befrämjande onyttiga demonstration, vars faktiska innebörd jag nyss sökt ådagalägga.

En under dessa omständigheter framkommen demonstration kan icke gärna förstås annat än så, att man ifrågasätter regeringens ärliga vilja att uppfylla vad den lovat, nämligen att med största möjliga skyndsamhet bereda och avge förslag i frågan.

Man har också insinuerat, om icke precis i lagutskottets utlåtande så i den majoriteten närstående pressen, att frågan på något sätt

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

skulle ha råkat i baklås i och med att den nuvarande regeringen kom till sina ämbeten. Man talar på flera håll om ett fullt utarbetat förslag, som skulle föreligga »sedan rätt långt tillbaka», och som jag i egenskap av föredragande departementschef skulle på något sätt, om icke riksförskingrat, så dock hava underlåtit att utnyttja.

Jag ber uttryckligen att få förklara, att intetdera av dessa påståenden är riktigt. Denna regering har haft minst lika stort intresse som de två föregående för frågan om ett handelsdepartement, men den har också bedömt svårigheterna på samma sätt som de. Vidare fanns det vid regeringens tillträde ingen som helst bearbetning av kommittéföreläggandet av år 1913 rörande ett handelsdepartement.

För att klargöra dessa fakta behövs blott att kasta en blick på vad som yttrats från statsrådsbänken sedan år 1914.

Vid 1914 års riksdag förelåg alldeles samma ändring, som nu föreslås i grundlagens bestämmelser om departementsindelningen. Den dåvarande justitieministern betygade sitt intresse särskilt för ett handelsdepartement men framhöll frågans obestriddliga samband med andra svårlösta organisationsspörsmål och kunde icke säga något alls om tiden för ett blivande förslag i ämnet. Detta var 1914.

År 1916 väcktes ånyo frågan om ett handelsdepartement på tal genom en interpellation av herr Sommelius. Denna besvarades av statsminister Hammarskjöld, som bl. a. sade, att regeringen visserligen delade det i vida kretsar omfattade intresset för ett handelsdepartement. För sin egen del sade sig emellertid excellensen Hammarskjöld frukta »att interpellanten i någon mån överskattar betydelsen därav, att handel, sjöfart och industri äga, såsom det plägar heta, en egen målsman vid konungens rådsbord». Huru som helst ansåg statsminister Hammarskjöld det närmaste behovet vara att genom ändring i grundlagen underlätta en ny departementsindelning.

Den Hammarskjöldska regeringens chef hyste alltså ett rätt så svalt och platoniskt intresse för handelsdepartementet. Och detta intresse utlöste sig heller icke under denna regim i någon som helst handling annat än så, att den ifrågavarande grundlagsändringen, som skulle underlätta införandet av bl. a. ett handelsdepartement, åter föreslogs vid 1917 års riksdag och då förklarades vilande.

Vad justitieminister Hasselrot vid den tiden trodde om de snara utsikterna för ett handelsdepartement har citerats uti den nu behandlade propositionen. Även då, i mars 1917, påpekades sambandet med andra frågor, och man ställde icke i bestämd utsikt något förslag i ämnet förr än till 1919 års riksdag. När frågan om grundlagsändringen i juni 1917 förekom i riksdagen, hade regeringskifte skett, men därmed ingen ändring i ståndpunkt eller i frågans läge. Under debatten den 6 juni — datum har en viss betydelse — yttrade dåvarande justitieministern Stenberg bl. a. följande: »Till följd av omständigheter, som jag nu icke vill närmare beröra, men som äro av mångahanda art, har det ännu icke varit möjligt för Kungl. Maj:t att komma fram med förslag om inrättande av nya» — märk pluralis — »departement eller om ändring i de nuvarande departemen-

tens indelning. Även denna riksdag kommer att förgå utan att något beslut härom kan bliva fattat.» Justitieministern Stenberg framhöll emellertid önskvärdheten av att få grundlagsändringen igenom, »ty», sade han, »då finns det möjlighet att redan under nästa år få en sådan reform till stånd, och om det då icke skulle låta sig göra, så under vilket som helst av de följande åren under nästa treårsperiod.»

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Ja, så hette det i juni 1917, och när den nu sittande regeringen efter den 19 oktober samma år först fick tillfälle att taga befattning med saken, förelåg ingen som helst färdig bearbetning av det gamla, under helt andra förhållanden tillkomna kommittébetänkandet av år 1913. Jag säger icke detta som ett klander, men konstaterar det som ett faktum, som helt säkert den dåvarande regeringens chef skall vara villig att bekräfta.

Nu vill jag fråga: Är det rimligt att begära, att regeringen, sedan frågan om ett handelsdepartement under årtal fått ligga till sig, skulle mitt under tiden för det redan förut pågående arbetet med statsregleringen ha medhunnit hela den slutliga utredningen om en ny särskild budget för ett nytt särskilt departement?

Nej, detta skulle icke ha medhunnits, även om frågan om ett handelsdepartement betraktats som alldeles fristående. För att bevisa detta skall jag endast be att få hänvisa till departementskommitténs förslag, vad den tänker sig om överflyttandet från alla olika departement av ärenden till handelsdepartementet och om samverkan mellan departementen inbördes, ett förslag som kan vara underkastat tvivelsmål och i alla fall har behov av utredning.

Men nu är det dessutom så — därmed vill jag ge ett svar till herr Dahl i själva principfrågan, i den mån det icke kan utläsas ur propositionen — att frågan icke kan och icke bör behandlas fristående från andra organiastionspörsmål inom den centrala förvaltningen.

Detta förhållande demonstreras redan genom de olika motionärernas yrkanden. Herr Clason tänker sig möjligheten, att kommunikationsverken kunna flyttas från civildepartementet till handelsdepartementet, detta kanske med tanke på 1905 års riksdagsskrivelse, som antyder möjligheten härav, ehuru skrivelsen går ut på ett departement, vars huvuduppgift skulle vara handel, industri och sjöfart. Ja, detta yrkas av herr Clason eller förutsättes som en möjlighet. Herr Sommelius och hans medmotionärer i andra kammarerna hava däremot alldeles bestämt klart för sig, att det måste finnas ett särskilt kommunikationsdepartement. Jag vill i förbigående säga, att jag personligen lutar åt den senare åsikten; jag tror att det är möjligt och lämpligt att få kommunikationsverken och allmänna arbeten utbrutna från civildepartementet och lagda under ett särskilt departement. Säkerligen kunde vissa konflikter uppstå mellan olika intressen, därest dessa saker hörde under handelsdepartementet.

Men vidare finns det ett intresse, som måste anses, och i alla

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forta.)*

händelser, vad herrarna nu säga om saken, från stora grupper av vårt folk anses jämställt med behovet av ett handelsdepartement, nämligen behovet av större enhetlighet och koncentration i ledningen av de sociala ärendena.

Regeringen har bestämt uttalat sig för det snara införandet av ett handelsdepartement. Vi utgå därvid icke bara från den mera mekaniska uppfattning, som yrkar på ett handelsdepartement för att sammanföra vissa samhöriga ärenden under en gemensam administration. Nej, jag tror ett handelsdepartement är behöfligt, icke så mycket för att övertaga sin del av det gamla arbetet, som de övriga departementen och särskilt finansdepartementet nu hava, som för det nya arbete, som väntar oss — för bevakningen av våra ekonomiska intressen utåt i den hårda strid, som är och än mera stundar på världsmarknaden. Med denna åsikt är en modern och effektiv ledning av vår handelspolitik ett önskemål icke bara för företagen, utan även för arbetarna och för hela landet. Men här som i andra fall i valet mellan lika krävande uppgifter gäller det, att »det ena göra och det andra icke låta». Det gäller att skapa en ny ledning av vår handel, industri och sjöfart, det är sant, men vid sidan därav är det lika viktigt eller nästan lika viktigt att skapa ett fullt effektivt och lämpligt organ för ledningen av den sociala välfärdspolitiken, särskilt som vi efter kriget även kunna vänta oss hårda strider på arbetsmarknaden mellan arbetsgivare och arbetare. Är den första frågan om ett handelsdepartement en fråga av vikt för skilda klasser, så är den senare frågan icke mindre viktig för samhällsutvecklingens lugna gång och sålunda även för producenterna. Det kan hända, att frågan om ett särskilt socialdepartement icke behöver upptagas, utan att behovet av en central ledning för sociala ärenden lättast löses genom att kommunikationsverken utbrytas ur civildepartementet och detta senare fortsätter att vara i huvudsak ett socialt departement. Personligen hyser jag denna åsikt, men även denna fråga måste närmare utredas.

Jag tror, att man med fullt skäl kan säga, att det vore olämpligt, om regeringen, sedan den ju proklamerat sitt intresse för ett handelsdepartement — och den bör ju ha rätt att tills vidare bli trodd på sitt ord — nu föregripes i de planer som äro uppe på ett mera allmänt ordnande av de olika departementens verksamhetsområden.

Till sist ber jag emellertid att få upprepa vad från regeringshåll redan upprepade gånger förklarats, att regeringen och icke minst jag personligen, som har att svara för den formella beredningen av detta ärende, har den bestämda avsikten att så skyndsamt som möjligt utreda och framlägga förslag till ett handelsdepartement i dess rätta organiska samband med andra organisationsfrågor rörande departementsindelningen. Det är icke alls sagt, att man behöver röra upp allt för att komma fram med ett förslag om handelsdepartement. Men å andra sidan bör man vara fri vid prövningen av det hela, när man skall framlägga ett detaljerat förslag särskilt i detta hänseende. Men detta regeringens in-

tresse synes mig knappast behöva stimuleras genom en så pass ovanlig och till intet ledande åtgärd som den att antaga lagutskottets förslag. Särskilt nu sedan andra kammaren har antagit propositionen, skulle en anslutning från första kammarens sida till lagutskottets förslag enligt min mening endast kunna äventyra vad man önskar, ett skyndsamt införande av ett handelsdepartement.

*Om invrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag står icke antecknad som reservant, vilket helt enkelt beror därpå, att jag var hindrad att närvara vid justeringen av utskottets betänkande.

Jag vill till en början vitsorda, att det inom utskottet rådde fullständig enstämmighet i fråga om vikten och betydelsen av ett handelsdepartement. Vi grundade denna vår uppfattning därpå, att det enligt vår mening för samhällets välbefinnande vore av utomordentlig betydelse, att alla produktiva ekonomiska krafter tillvaratoges. Vi voro också fullt ense därom, att för att en nyttig och önskad utveckling av näringslivet skulle kunna komma till stånd vore det av vikt, att detta, som man brukar säga, hade sin egen målsman vid Konungens bord. Vi voro även övertygade om att detta behov av ett handelsdepartement i våra dagar var mer trängande än någonsin, på den grund att näringslivet under de senaste åren nått en så enorm utveckling.

Men en del av oss kunde i alla fall icke på rak arm gå med på herr Clasons motion, som ju innefattade antagandet av en bestämd lag. Icke minst voro de av oss som hörde till första kammaren och voro vana att höra de resonemang som här förekomma, mycket, mycket tveksamma inför yrkandet att redan nu antaga en lag. Ty vi hava mångfaldiga gånger, när det varit fråga om att skriva till Kungl. Maj:t om en rent obetydlig sak eller att fatta beslut i en rent obetydlig fråga, mötts av den invändningen, att det var alldeles ogörligt, då en utredning i frågan icke föreläge. Nu föreligger visserligen endels utredning, men såsom i propositionen och från regeringsbanken framhållits, och som vi själva tycka oss förstå, är den utredningen rakt icke fullständig eller uttömmande.

Vidare har det här i kammaren alltid sagts, att när det var fråga om ett ärende, vilket redan var föremål för regeringens uppmärksamhet och prövning, vore det alldeles särskilt icke lämpligt att giva sig in på en skrivelse eller en lagstiftning.

Från dessa synpunkter, vilka i oss blivit inpredikade vid alla möjliga tillfällen, var det alldeles omöjligt att helt hastigt komma till ett sådant resultat, som att på rak arm gå med på ett fullständigt lagförslag.

Vi voro för övrigt övertygade om att saken, som jag redan antytt, icke låg fullt klar. Vi hava hört att denna fråga, står i det närmaste samband med en hel del andra omregleringsfrågor inom den centrala förvaltningen, vilka också de tränga sig fram med kraft. Vi kunna icke förstå annat, än att det är nyttigt att alla dessa frågor få behandlas i ett sammanhang.

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

Därtill kommer, att de som äro ifriga förespråkare för förslaget nu själva skilja sig i fråga om sina önskemål. Somliga vilja endast ha ett handelsdepartement, andra vilja också ha ett kommunikationsdepartement. Vidare kan jag meddela, att förslagställarna själva icke alls voro eniga inom utskottet om vad som skulle höra under detta handelsdepartement eller icke. Så t. ex drevs med ganska stor styrka av en ledamot av lagutskottets majoritet det yrkandet, att hantverket också borde upptagas under handelsdepartementet, och att det vore en stor brist, att så icke skett, varför denna representant en tid stod tveksam mot att gå med på herr Clasons motion oförändrad. Andra yrkanden, som framkommo inom utskottet, gällde om icke vattenvägar och järnvägar borde komma under samma departement o. s. v. Allt detta gav oss ytterligare stöd för vår uppfattning, att frågan ännu icke var klar.

Vidare var det en tredje sak som invercade på vårt votum. och det var, att det, så fort ekonomiska frågor varit före, i denna kammare med all kraft gjorts gällande, att man i all synnerhet då borde hava en full utredning till hands. Och när en gång under detta års riksdag vid behandlingen av en kungl. proposition herr statsrådet och chefen för kungl. finansdepartementet beträffande den frågans finansiering hade uttalat, att såvitt han kunde finna det skulle bliva möjligt att inom budgetens ram finna medel för den ekonomiska lösningen av densamma, restes mot detta hans resonemang inom denna kammare den allra skarpaste kritik: »Så borde icke en finansminister tala». Då hade han ändå övervägt frågan, undersökt den, och trott att en lösning vore ekonomiskt möjligt. Här öppnar sig en fråga med icke liten ekonomisk räckvidd och därvid är icke den ringaste undersökning gjord om vad detta skulle kosta eller vart det skulle bära hän.

Till sist var vårt votum också föranlett av det intryck vi fingo vid läsningen av den kungl. propositionen, att Kungl. Maj:t bars av det varmaste intresse just för införandet av ett handelsdepartement, att Kungl. Maj:t sålunda ville göra allt för att befrämja det av oss alla åtrådda syftemålet. Vi hava yttermera i dag hört av herr statsrådet förklaras, att denna fråga ligger herr statsrådet alltjämt varmt om hjärtat. Under sådana förhållanden förefaller det oss ännu mindre på sin plats att så här på rak arm, som jag sade gå med på ett fullständigt lagförslag. Vi tro, att frågan lägges för sin lösning lyckligast och bäst i Kungl. Maj:ts hand, och vi vänta att, såsom antytt har blivit, under den snaraste framtiden förslag måtte framkomma både till denna och de därmed sammanhängande frågornas lösning.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Dahl: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för kungl. justitiedepartementet gjorde vissa erinringar av formell innebörd gentemot utskottets utlåtande och den tankegång, som låg bakom detsamma. Herr statsrådet anmärkte, att genom ett bifall till utskottets förslag skulle en fullkomlig villervalla uppstå. Man

hade dels den gamla grundlagen, så finge man den nya grundlagen, slutligen hade man denna lag. Jag kan icke förstå, att den anmärkningen träffar i vidare mån nu än om vi på förslag av Kungl. Maj:t antaga en civillag om departementsreform. Den nya grundlagsbestämmelsen träder icke i kraft i annan ordning än samtidigt med denna lag, och samtidigt därmed träder också den gamla grundlagen ur funktion. Jag kan således verkligen icke följa herr statsrådet i hans anmärkning på den punkten.

Herr statsrådet utförde vidare vissa spekulativa utläggningar angående den tankegång, som varit ledande för utskottet i fråga om ärendets fortsatta behandling, i händelse av riksdagens bifall till utskottets förslag. Hur tänkte sig, säger herr statsrådet, egentligen lagutskottet denna saks utförande i praktiken? När grundlagsändringen hade förts fram till plenum plenorum och denna lag sålunda bleve giltig, trodde då lagutskottet att man tre veckor här efter skulle hava en organisation och en stat färdiga för detta departement, och att man således genom blotta lagbestämmelsen skulle hava hela önskemålet förverkligat? Nej, herr statsrådet tänkte sig knappast själv möjligheten av att lagutskottet leddes av dessa naiva förutsättningar. Herr statsrådet hade rätt i det antagandet; lagutskottet har verkligen icke gjort det. Lagutskottet har däremot, som jag nyss tillät mig antyda, haft mycket stor tilltro till Kungl. Maj:ts arbetsförmåga, och har också antagit, att Kungl. Maj:t skulle begagna sig av de formella möjligheter, som finnas för att länka denna arbetsförmåga på ett för detta ärendes fortgång lyckligt sätt. När jordbruksdepartementet inrättades år 1900, träffades, om jag nu icke missminner mig, riksdagens avgörande i grundlagsfrågan den 8 februari — då fanns ju icke någon sådan civillag som nu föreslås — och den fortsatta behandlingen av grundlagsärendet fick anstå. Under tiden kom Kungl. Maj:t in med proposition om stat för departementet och denna behandlades. Sedermera anmäldes grundlagsärendet i plenum plenorum, och samtidigt med att detta skedde hade Kungl. Maj:t även departementalstadgan klar. Där gick således arbetet i gott samförstånd mellan riksdagen och Kungl. Maj:t. Nu är det alldeles klart att i betraktande därav att detta förslag icke utgått från Kungl. Maj:t, måste man tillmäta en betydligt längre tidsfrist än som den gången skedde, men själva gången av arbetet borde kunna ordnas likaväl nu som då, naturligtvis under förutsättningen av ett gott samförstånd med Kungl. Maj:t. Den formella förutsättningen med hänsyn till riksdagstekniken lär icke saknas, då man torde få antaga, att Kungl. Maj:t skall finna nödigt att låta riksdagen även detta år fungera tämligen länge i fortsättningen. Och skulle mot all förmodan även en sådan eventualitet klicka, tänkte sig naturligtvis utskottet, att man kunde använda det alternativ, som herr statsrådet också själv förutsatte, nämligen en överenskommelse mellan Kungl. Maj:t och riksdagen att uppskjuta grundlagsavgörandet till nästa år, då man således har mycket god tid på sig att ordna både organisationen och bud-

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

getsfrågan, till dess grundlagsärendet och civillagen samtidigt vore slutbehandlade.

Jag tror således icke, att lagutskottet varit så alldeles yrvaket i denna fråga, som herr statsrådet här ville göra gällande, utan man har nog inom utskottet tänkt igenom de möjligheter till ett praktiskt fullföljande av saken, som ansågos föreligga. Att svårigheterna kunna vara stora har icke förbisetts. Att även vissa jämkningar på andra områden inom förvaltningen kunna höra samman med införandet av ett handelsdepartement, har icke heller förbisetts, men i detta stycke är det Kungl. Maj:t som träffar avgörandet, eftersom ju detta uteslutande är en förvaltningsangelägenhet som regleras av departementalstadgan.

Herr statsrådet sammanfattade sin mening om detta utskotts-betänkande sålunda, att det vore en både oformlig och opraktisk demonstration, och herr statsrådet ville ytterligare anknyta detta sitt omdöme till vissa antagna förutsättningar hos utskottet angående förment bristande intresse hos Kungl. Maj:t för frågan. Jag har redan i mitt första yttrande gjort en antydning om att det i själva verket icke skulle vara så underligt, om någon tvekan hystes angående Kungl. Maj:ts allvarliga intresse särskilt för handelsdepartementsfrågans lösning. Nu har herr statsrådet betygat, att det finnes ett mycket varmt intresse härutinnan. Jag är naturligtvis lika villig som pliktig att sätta full tilltro till denna herr statsrådets försäkran, men jag kan icke neka till att det praktiska värdet av denna försäkran i viss mån försvagas, när jag nu så kraftigt hör understrykas vad som i herr statsrådets yttrande till statsrådsprotokollet endast antydde, nämligen att denna fråga skall lösas i samband med andra frågor, i samband med övriga nyskapingar i departementens organisation, varom önskemål framställts. Det är just på den punkten, som majoriteten i lagutskottet och herr statsrådet skilja sig åt. Lagutskottets flertal har förmenat, att det vore ett så bjudande önskemål att just med hänsyn till de stora uppgifter som vid krigets snart förväntade avslutande komma att påvåla vårt näringsliv, att man icke borde dröja särskilt med handelsdepartementets anordnande. Herr statsrådet samordnar detta departement med socialdepartementet och eventuellt andra nyanordningar. Det är farhågan att vi härigenom komma att se handelsdepartementets förverkligande undanskjutet i ett mera avlägset fjärran, som varit ledande för utskottets flertal.

Det är ju riktigt att något praktiskt resultat av ett bifall till utskottets förslag icke kan förväntas, sedan andra kammaren fattat sin kända ståndpunkt i frågan. Men jag vidhåller den åsikt, som jag tidigare uttalat, att därest denna kammars flertal verkligen delar den mening, som kommit till synes i utskottets utlåtande, så kan frågans sålunda ändrade läge icke behöva hindra denna kammare att giva tillkänna sin mening. Att vi därigenom, som herr statsrådet antydde, skulle hava bragt frågan om handelsdepartementet i ett försämrat läge, kan jag verkligen rakt icke fatta. Det kraftigare sympatiuttalandet blir visserligen nu mera platoniskt,

men icke hava vi kunnat reellt försvaga utsikterna för ett handelsdepartement. Den formella gången av ärendet blir väl, att frågan går tillbaka till lagutskottet. Sedan ankommer det på dess majoritet, vilken anmodan som kommer att riktas till respektive kamrar; och först därefter är det väl man kan göra ett uttalande om effektiviteten av denna kammares beslut i dag.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande om bifall till lagutskottets förslag.

Herr Clason: Som jag är motionär, anser jag mig böra yttra mig, allra helst då jag blivit direkt uppfordrad genom ett föregående anförande.

Herr statsrådet inledde sitt yttrande angående regeringens ställning till frågan genom att påpeka, att regeringen hade lagt fram lagen om departementsindelningen för att söka få friare och enklare former för grundlagsändringen. Ja, regeringen har därutinnan fullföljt vad den föregående regeringen inledde. Men när man vill ändra formerna, gör man det väl icke bara för formernas egen skull, utan fastmera för att få vissa faktiska frukter av denna ändring i formerna. Nu har det varit så att många i denna kammare, och bland dem jag, hava varit mycket tveksamma om det överhuvud taget vore nyttigt att ändra dessa former, och haft ganska stora betänkligheter däremot, men kammaren har dock underkastat sig denna ändring av formerna just med hänsyn till de frukter som kunde vinnas. Men är det då så underligt, om man velat söka se till, att man så snart som möjligt skulle kunna få någonting ur förslaget just i detta hänseende? Det har varit ett försök att få reda därpå, som min motion inneburit. Jag ville få fram ett besked, om och hur snart man kunde finna möjligheter att i denna fråga skrida från ord till handling. Var och en som läst min motion torde nog finna, att jag i densamma sökt bjuda goda skäl för att intaga den ståndpunkten. Jag har påvisat, hur denna fråga om ett handelsdepartement, trots det intresse som man har sagt sig hysa för densamma, gång på gång skjutits undan: Redan 1905 skrev riksdagen med en alldeles ovanlig enhällighet till förmån för detta departements inrättande. Förslaget var understött av personer av de mest skilda partigrupper och intressegrupper i kamrarna. Om ingenting gjordes under de allra närmaste åren, var det ju förklarligt, därför att hela departementsfrågan hänsköts till den stora departementsutredningskommittén, vars arbete ju först blev färdigt 1913. Men att efter 1913 ingenting har åtgjorts i frågan, är någonting som jag för min del aldrig har kunnat godkänna, och därom har jag också givit tydligt besked i motionen. Jag har framhållit, att jag redan sommarriksdagen 1914 inom konstitutionsutskottet förordade, att man skulle gå från ord till handling, och att utskottet skulle direkt lägga fram förslag om ett handelsdepartement. Det fanns då vissa sympatier därför, men tanken möttes också, såsom det synes mig hava skett flera gånger senare, med en rad av undanflykter. Man var icke säker på alla håll, att man borde taga den frå-

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

gan ensam; den ene ville dessutom hava ett annat departement, en annan något tredje departement, en tredje ville ifrågasätta en sammanslagning av olika departement, en fjärde kanske ändring i de konsultativa statsrådets antal o. s. v., o. s. v. Men så länge frågan om handelsdepartementet är den, om vilken enligt min tanke de flesta kunna ena sig, menar jag, att man bör inrikta sin uppmärksamhet just på den saken, om man överhuvud taget vill komma från ord till handling i dessa invecklade frågor. Jag erbjöd mig som sagt vid 1914 års sommarriksdag att verka för den saken, men det ledde då icke till något resultat. Jag upprepade samma tanke år 1917, när det nu föreliggande grundlagsförslaget framlades. Det avböjdes även då. Är det då att undra på att när man tredje gången står inför den situationen, att saken återigen skall skjutas undan — är det då att undra på, att man vill göra ett försök att få fram ett bestämt uttalande om riksdagens och regeringens ståndpunkt till frågan? Den motion, som jag i detta stycke har väckt, är — jag kan ju här nämna det — i väsentliga delar ord för ord detsamma som det förslag jag stod i begrepp att frambära redan 1914 och som jag många gånger ångrat att jag då icke frambar.

Herr statsrådet tycktes vilja göra gällande, att detta vore en ovanlig och oformlig väg, när det gällde frågor om departementsindelningen, och att det skulle vara ett föregripande av regeringens prövning. Jag vet icke det. Om man ser till, huru departementsfrågor hava behandlats under tidigare skeden, är det visst icke så, att det varit Kungl. Maj:t förbehållet att ensam väcka förslag därom. Även från enskilda motionärer hava vid olika tillfällen framkommit förslag icke blott om skrivelser, utan också om införande i förvaltningen av vissa bestämda departement, och sådana förslag hava icke minst kommit från vänsterhåll. Jag kan icke inse, varför icke under sådana förhållanden riksdagens medlemmar fortfarande skulle hava full rätt att motionera i detta stycke, om de anse en sådan fråga vara verkligen trängande. I detta fall synes det mig, som om man med så mycket större frimodighet har kunnat giva sig in på problemet och framställa ett dylikt bestämt yrkande, som det är allom känt, att hela denna departementalfråga varit föremål för synnerligen omfattande och omsorgsfull utredning mellan åren 1905 och 1913. Denna utredning har resulterat i en rad volymer, av vilken den volym jag här har i handen innehåller 666 sidor och är ägnad uteslutande åt frågan om handelsdepartementet, hur det skulle vara inrättat, hur det skulle organiseras in i minsta detalj. Nog har man alltså möjlighet att skaffa sig en ingående föreställning om den saken.

Det är icke heller så, att då frågor om departementsindelningen vid föregående tillfällen varit å bane, man vid första riksdagen lagt fram ett detaljerat förslag om den närmare organisationen. Jag kan så mycket bättre vitsorda detta, som jag hade äran vara sekreterare i konstitutionsutskottet när den sista departementsförändringen kom till, åren 1899—1900, och jag känner således saken i detalj. Vid första riksdagen framlades endast förslag om att i grundlagen

skulle införas bestämmelser om ett jordbruksdepartement med en liten allmän skiss vad detta skulle innehålla. Hur denna skiss sedermera skulle utföras i detaljer, i fråga om kansliet, i fråga om kostnaderna, i fråga om de närmare tekniska detaljerna o. s. v., därom kommo detaljerade förslag först vid nästföljande riksdag, då grundlagsförslaget skulle definitivt antagas. Nu ha vi däremot enligt min övertygelse detaljerna — om man överhuvud taget vill hava ett handelsdepartement — i det stora hela klara. Jag hänvisade därför i min motion till denna volym, och jag trodde, att det kunde vara tillräckligt med en sådan hänvisning för dem som voro intresserade av saken.

Herr statsrådet gjorde gällande, att man genom att gå denna väg möjligen kunde riskera, att om man förutsatte ett uppskov till nästa riksdag, grundlagsförslaget då skulle kunna falla. Det är väl emellertid i detta fall ett alldeles orimligt antagande. Jag hör visserligen icke till dem som anse, att därför att riksdagen den ena gången har antagit ett grundlagsförslag såsom vilande, kamrarna skulle vara absolut bundna att vid en följande riksdag antaga förslaget definitivt. En sådan förutsättning skulle ju alldeles strida mot meningen med detta upprepade antagande; meningen är ju, att man skall hava rätt att pröva en fråga vid olika tillfällen och därigenom pröva den så mycket grundligare. Men i detta fall, då man har antagit grundlagsändringen vilande just för att få detta handelsdepartement, är det väl fullständigt orimligt att tänka sig, att, om man lyckades få detta handelsdepartement, man sedan skulle vråka grundlagsändringen. Man skulle snarare kunna göra det motsatta antagandet och säga, att det skulle vara att riskera, att grundlagsändringen skulle falla därest man icke finge ett handelsdepartement.

Det har talats om att det skulle vara svårigheter att hinna organisera detta handelsdepartement. Jag ber då få påpeka, att min motion framlades under allra första delen av riksdagen, och att det således, om regeringen hade ansett sig hava tillfälle att ägna denna fråga en närmare uppmärksamhet, funnits ganska god tid att till slutet av riksdagen förbereda ett förslag. Regeringen har visat en mycket stor initiativkraft och en mycket stor förmåga att utarbeta propositioner i den ena frågan efter den andra. Och om regeringen nu hade velat besluta sig för att främja frågan, då den kommit i det läge, vari den kommit genom lagutskottets ståndpunktstagande, hade regeringen fortfarande tid på sig. Om, som jag förmodar, denna riksdag icke kommer att avslutas förrän i slutet av året, finns det många återstående månader att pröva de tekniska detaljerna. Jag förmodar nämligen, att det väl är meningen att denna riksdag likaväl som de föregående officiellt eller inofficiellt skall »förpuppas», som det heter. Men om man icke vill gå den vägen, finns den väg, som herr statsrådet själv förutsatte, som lagutskottet har förutsatt, och som även jag har förutsatt, nämligen att om man vill främja saken, man skulle kunna uppskjuta grund-

(Om invrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

lagsförslaget till en följande riksdag, och då hade man mer än ett år på sig att överblicka alla de tekniska detaljerna.

Herr statsrådet syntes vilja göra gällande, att ett antagande av utskottets förslag och min motion icke på något sätt skulle främja frågans lösning en enda dag. Jag har mycket svårt att förstå ett sådant yttrande. Om riksdagen hade antagit utskottets förslag, vore det ju fastslaget, att riksdagen önskade ett handelsdepartement — just ett handelsdepartement och framför allt ett handelsdepartement. Och jag förmodar, att denna omständighet tillsammans med det intresse som regeringen har sagt sig hysa för frågan, vilket särskilt understrukits i debatten i andra kammaren i dag och nu även i denna kammare, — att dessa omständigheter tillsammanlagda mer än väl skulle ha räckt till för att utforma de tekniska detaljerna, göra upp en plan för kansliet, lägga fram förslag om den ekonomiska bakgrunden o. s. v., vilka förslag naturligtvis skulle hava blivit bifallna vid en följande riksdag, så starkt som intresset visat sig vara för denna sak, — alldeles som man vid föregående tillfällen vid den ena riksdagen tog förslaget om jordbruksdepartementet vilande och vid nästa riksdag tog de definitiva detaljerna för dess tekniska genomförande. Är det så, att man således *hade velat* nu främja förslaget om just denna sak framför allt annat, då inser jag icke annat, än att det är mycket lyckligt och mycket möjligt att gå just denna väg.

Men när jag läste statsrådsprotokollet i denna fråga, måste jag erkänna, att jag fick vissa betänkligheter, om regeringen hade det intresset för denna fråga framför andra frågor, ty där var ju frågan om ett handelsdepartement i viss mån sammanvävd med en del andra frågor. Det syntes mig då, som om regeringens intresse för denna sak måhända var något delat, och som det kunde tänkas, att frågan kunde bli ytterligare framskjuten till något annat sammanhang. Jag kan icke neka till, att jag under sådana förhållanden har hyst fruktan, och att jag fortfarande i viss mån hyser fruktan för ett sådant uppskov. Jag kan icke neka till, att denna fruktan också stärkts av vad herr statsrådet uttalat, att nämligen denna fråga *icke* bör behandlas fristående från andra departementsfrågor, utan skall sammankopplas med vissa andra frågor på detta område. Jag inser mycket väl, att de frågor, som här hava berörts, kunna vara synnerligen behjärtansvärda. Men vad beträffar frågan om överflyttande från olika departement till ett eventuellt handelsdepartement av vissa detaljfrågor, är ju det en sak som uteslutande hänger på Kungl. Maj:ts beslut och som ju är mycket enkel att arrangera, även sedan eventuellt ett handelsdepartement beslutats. Vad som om ett sådant inskrives i departementslagen är ju ingenting som förhindrar, att till detsamma sedan överflyttas åtskilliga detaljfrågor. Förresten kunde på vanlig lagväg, om så behövdes, ytterligare ändringar framdeles hava kommit. Men det vill jag betona, att förra gången man hade att syssla med frågan om upp-rättandet av ett nytt departement, visade det sig hela tiden — det är alldeles klart, om man går igenom historiken — att om man

sökte samla de olika förslagen till konkurrens med varandra, så att säga under en hatt, då gick det icke. Då blev det icke något resultat, utan den ena frågan efter den andra blev undanskjuten på grund av sammanblandning och fruktlös byteshandel och allt möjligt sådant. Det blev icke något resultat, förrän man bröt lös ett av förslagen. Det förslag, om vilket man då med största endräkt kunde samla sig, var jordbruksdepartementet, och så genomfördes detta departement. Jag är för min del fullt övertygad om, att meningarna för närvarande lättare kunna samla sig om ett handelsdepartement — om man vill ha ett sådant — än om någon av de andra frågorna.

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Ports.)*

Herr statsrådet ville göra gällande, att även de närmast föregående regeringarna hade funnit frågan svårlöst och icke velat lägga fram något förslag i detta syfte. Ja, det är ju alldeles riktigt, och jag har icke heller riktat något särskilt klander mot denna regering, därför att den icke velat bestämt taga ståndpunkt till frågan, i varje fall icke mer än det som jag i motionen riktat mot föregående regeringar, därför att de icke gjort det. Men det är dock en sak att därvidlag observera, vilken framgår av det yttrande över förra riksdagen av statsrådet Stenberg, som herr statsrådet nyss läste upp. Då frågan om grundlagsändringen var före här i kammaren, framhöll han uttryckligen, att om man antog det förslaget vilande, mot vilket vissa av oss hade betänkligheter, vunnes därmed möjlighet att *redan under 1918 års riksdag* få ett handelsdepartement till stånd. Det står uttryckligen i den del av hans anförande, som herr statsrådet nyss läste upp. Jag är övertygad om, att detta yttrande i hög grad medverkade till det beslut, som denna kammare då fattade. Jag tillät mig ju då att i ett följande anförande ställa mig något tvivelsam, huruvida detta verkliga skulle lyckas, och det har tyvärr visat sig, att jag i den frågan blivit besannad. Men är det då underligt, om man verkligen velat se, om man äntligen kunde få någon frukt av den grundlagsändring, som man just för denna saks skull antagit, i förhoppning att ändringen så snart som möjligt skulle lämna frukt?

Om den svenska riksdagen i dag hade fattat ett beslut om införande av ett handelsdepartement, hade det sannerligen icke varit för tidigt, ty som redan förut har här antytts, och som det än starkare framhölls i debatten i andra kammaren, är det nu ungefär 50 år, sedan det vid 1868 års riksdag var förslag å bane för första gången om införandet av ett departement för näringarna och allmänna arbeten. Och detta var icke ens alla första gången, ty redan 10 år tidigare, vid riksdagen 1856—1858, var det tal om en utbrytning ur civildepartementet av ett annat departement — det hette då för allmänna arbeten och kommunikationsanstalter — till vilket åtminstone en del av de frågor, som man nu vill främja genom ett handelsdepartement, voro avsedda att förflyttas, nämligen alla frågor, som rörde värden av alla av staten anordnade eller understödda arbeten till att befrämja rikets industrier. Efter 1868 åter hava förslag om departement, i vilket näringarna eller handeln

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.

(Forts.)

eller industrien skulle ingå som huvudbeståndsdelar, varit å bane icke mindre än åtta gånger till och med 1905, då, såsom jag erinrat, riksdagen avlät den stora omfattande enhälliga, starkt understrukna skrivelserna i dessa frågor.

Det har sagts, att denna fråga har legat så länge; vad gör det om den ligger ytterligare? Jag skulle vilja vända om saken; just därför att den har legat så länge, är det verkligen hög tid att man kommer till något resultat. Och det är ju dessutom så, att genom alla möjliga omständigheter har detta krav under de senare åren alltmer och mer vuxit i styrka. Det finns väl nämligen få områden av vårt näringsliv, på vilka utvecklingen gått så hastigt framåt, som just på handels-, industriens och sjöfartens område. Jag skall bara tillåta mig att erinra om några få siffror från det området från de sista decennierna. År 1870 voro inom industri och bergsbruk enligt vår yrkesstatistik 337,000 arbetare sysselsatta. 1910 hade siffran vuxit till 1,062,000 personer — jag tager runda tusental. Handel och samfärdseln sysselsatte år 1870 75,000 personer och 1910 318,000. Detta innebär, att antalet sysselsatta i procenttal av rikets folkmängd steg för dessa båda grupper sammanlagt från 11 % till över 33,2 %, d. v. s. till mer än en tredjedel av rikets befolkning. Järnmalsproduktionen växte från perioden 1866—1870 till år 1916 från 553,000 ton till 6,998,000 ton. Den taxerade inkomsten av bergshanteringen steg från perioden 1896—1900 till 1915 från 12,298,000 kronor till 50,359,000 kronor. Fabrikernas tillverkningsvärde ökades från 1870 till 1915 från 92,281,000 kronor, till 2,497,789,000 kronor. Införseln och utförseln steg under samma period från 291,493,000 kronor till 2,458,869,000 kronor. Det är, som kammaren behagade finna, en alldeles oerhörd stegring på dessa områden, och blott det faktum, som dessa siffror utvisa, att numera en tredjedel av rikets befolkning äro sysselsatta i industri, bergsbruk, handel och sjöfart, torde visa, hur viktiga dessa områden blivit, vilka det blivande departementet skulle hava att handlägga. Det är dessutom alldeles tydligt, att med den utveckling, i vilken vi för närvarande stå, dessa områden komma alltmer och mer att växa i betydelse just på grund av de omständigheter, som den närvarande krigstiden och kristiden har medfört. Jag kunde också erinra därom, att staten under dessa år visst icke kunnat stå utan speciella åtgärder på dessa områden. Vi hava icke haft något handelsdepartement eller något industridepartement, men däremot nödgats skaffa oss handels- och industrikommissioner och en hel rad andra kommissioner. Jag undrar, om det icke varit bättre, att vi i stället hade haft ett handels- och industridepartement, och om det icke vore önskvärt att vi, när kriget slutar, hade ett handels- och industridepartement i stället för denna rad av tillfälliga nyskapelser.

Det är under sådana förhållanden, som jag har känt det vara fullt berättigat från den ståndpunkt, jag länge har intagit i denna fråga att nu frambära den motion, som till min glädje har vunnit lagutskottets understöd. Jag kan icke på något sätt finna, att kammaren genom att antaga utskottets förslag skulle på något sätt

äventyra frågans lösning. Säsom här redan har betonats, kommer kammaren genom detta endast att understryka den vikt, som kammaren fäster vid att detta önskemål så fort som möjligt blir tillgodosett, och jag skall på dessa grunder, herr greve och talman, tillata mig att också i min ordning yrka bifall till lagutskottets förslag.

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Herr Neess: Herr greve och talman, mina herrar! I de flesta länder i Europa har sedan kortare eller längre tid tillbaka ett särskilt handelsdepartement funnits och ansetts vara av behovet påkallat, i själva verket i högsta grad nödvändigt. Här i vårt land har denna fråga nu stått på dagordningen åtminstone 15 å 20 år. Under denna långa tid har kravet på ett särskilt handelsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart, med styrka framhållits från alla dessa näringars representanter. Från alla deras organisationer och sammanslutningar hava år efter år upprepade kraftiga inlagor framlämnats för att söka få detta önskemål uppfyllt. Man kan alltså med skäl säga, att om nu ett handelsdepartement inrättas, det kommer att fylla ett länge känt behov.

Men man har icke allenast nöjt sig med att påyrka inrättande av ett handelsdepartement, utan man har även gjort förberedelser för ett sådant. Så har så småningom upprättats och organiserats den ena handelskammaren efter den andra. I närvarande stund har deras antal vuxit till 12 och de omfatta hela Sveriges rike. Dessa handelskammare, vilka äro tänkta ungefär som hushållningssällskapen i förhållande till jordbruksdepartementet, äro ju avsedda att vara organisationer, genom vilka det blivande handelsdepartementet skall stå i kontakt med näringarna. Vidare har, såsom redan förut här har påpekats, redan för flera år sedan utarbetats förslag för ett sådant handelsdepartement, och handelskamrarna hava av statsmakterna auktoriserats och åtnjuta numera till och med ett mindre statsanslag. Slutligen har man vid det sista årets riksdag för att underlätta denna frågas lösning fattat ett beslut, varigenom den upphörde att vara en grundlagsfråga, för att den sålunda förtare skulle kunna avgöras. Men oaktat alla dessa ansträngningar och förberedelser hava vi den dag som i dag är fortfarande icke något handelsdepartement. Här föreligger nu ett tillfälle att om möjligt söka påskynda frågan. Efter andra kammarens beslut kan ju icke något bestämt avgörande träffas, men det är möjligt att söka påskynda frågan, och jag anser, att detta tillfälle bör begagnas och icke försummas.

Denna fråga har under kriget blivit ännu mera aktuell än den var förut. Hade vi vid krigets utbrott haft ett handelsdepartement, hade sannolikt alla de många extraordinära åtgärder, vilka på grund av kriget fått vidtagas på handels och industriens område, kunnat utföras och organiseras på ett vida bättre och fördelaktigare sätt än genom de provisoriska arrangemang, som nu ha måst tillgripas. Detta är ju försuttet. Men däremot är det av stor vikt, att ett sådant handelsdepartement skyndsammast blir inrättat för att kunna

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

vara i ordning att möta de förhållanden, som komma att inträda, sedan freden slutits. Det är ju svårt att göra sig någon föreställning om eller med någon grad av visshet förutspå, hur saker och ting skola gestalta sig efter kriget. Men det är en sak, som jag icke tror, att det behöver råda någon tvekan om, och det är att efter detta krig kommer att följa ett handelskrig, vilket visserligen icke kommer att bliva blodigt som det nu pågående, men som säkerligen kommer att föras med lika stor hänsynslöshet och obarmhärtighet som det nu pågående kriget. Det kommer att figurligt talat bliva en strid på liv och död över hela jorden just på handelsområde. Vid detta handelskrig kommer det då att gälla, liksom det gäller vid alla krig, att endast det folk som står väl rustat har någon utsikt att segra. Ett handelsdepartement skulle utgöra en väsentlig del i den rustning, som det svenska folket behöver för att bestå i denna kamp.

Varken handel, industri eller övriga näringar hava ju — det veta vi ju alla som sysselsätta oss därmed — i någon särskild hög grad varit föremål för statsmakternas omvårdnad och stöd. Det är just för att råda bot på detta, som vi alla önska, att ett sådant handelsdepartement inrättas. Att dessa näringar få en representant vid Konungens rådsbord kommer säkerligen att få en mycket stor betydelse. Vi kunna ju i detta hänseende peka på ett exempel, i det att vår modernäring jordbruket ju sedan ett par tiotal år tillbaka har en sådan representant. Det är lätt att påvisa, vilket stort gagn denna näring haft därav, och hur detta i hög grad bidragit till dess kraftiga och hastiga utveckling. Då får man väl också anse, att de övriga tre huvudnäringarna, handel, industri och sjöfart, kunde hava rätt att få en liknande förmån. I all synnerhet har handeln ofta blivit styvmoderligt behandlad, och dock är handeln en stormakt, som regerar hela världen, och en den mäktigaste hävstång till ett folks utveckling och framåtskridande, särskilt för dess välstånd. Det är därför otvivelaktigt, att en omvårdnad från statens sida om dessa näringar är ett i eminentaste grad viktigt statsintresse, och det är just med anledning därav och på grund av vad jag för övrigt nu har haft äran anföra, som jag skall be, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Alexanderson: Jag kan icke neka till att det var med en viss nyfikenhet som jag väntade att få höra, hur det skulle lyckas den ärade talaren på Kristianstadslänsbanken att klara en situation, så uppenbart hopplös, som det genom herr statsrådets anförande för oss alla klargjorts att den verkligen var. Det vitsordet böra vi väl rättvisligen giva honom, att han verkligen i det fallet dock gjorde vad som göras kunde. Klok man som han är, verkställde han på slutet den reträtten att egentligen försvara lagutskottets utlåtande så, att det icke kan sägas äventyra frågans lösning, om första kammaren skulle komma att gå till den ifrågasatta demonstrationen. Jag hörde också sedermera motionären själv begränsa

sitt försvar för motionen till denna slutkläm i sitt anförande, att han icke kunde se, hur första kammaren, om den nu ville betyga sitt intresse för saken, genom ett bifall till utskottets utlåtande skulle kunna äventyra frågans fortsatta behandling. Den förhoppningen, att vi icke kunna sägas hava gjort något positivt fördärligt, om vi bifalla lagutskottets förevarande utlåtande är tydligen vad man måst begränsa sig till.

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Men det kan vara av intresse att besinna, varpå denna förhoppning grundar sig. Herr Dahl anförde att första kammaren väl icke bör avhålla sig från att fatta beslut i enlighet med sin mening, därför att medkammaren redan nu fattat ett annat beslut. Men jag skall be att få påpeka, att det i detta fall just är endast och allena den omständigheten, att andra kammaren har *följt propositionen* och icke lagutskottets utlåtande, som kan göra det möjligt för första kammaren att *följa utskottet!* Ty hade andra kammaren redan tagit utskottets förslag, då är jag fullkomligt övertygad om att första kammaren skulle funnit ett tillfälle att visa den betydelse, kammaren ändock har i statslivet, genom att förhindra ett så obetänkt beslut, som detta givetvis skulle hava visat sig vara.

Gentemot en erinran från statsrådets sida, att man ju icke har någon organisation, icke några anslag till tjänstemän, icke någon avgränsning för detta departement i förhållande till andra departement, försökte herr Dahl att föra fram sin försvarslinje genom att hänvisa till att vid ett föregående tillfälle, då från regeringen hade emanerat en organisationsplan, som innefattade såväl grundlagsändring som därav betingade lagändringar som slutligen ock organisationsordning, man hade kunnat planera så, att man i tillräcklig tid efter grundlagsändringens genomförande också hade organisationen klar. Därav drog den ärade talaren den slutsatsen, att om regeringen ville samarbeta med riksdagen, skulle det icke vara regeringen svårt, att, när *riksdagen* helt plötsligt på grund av en motion beslutat att i en lag insätta ett helt nytt organisationsmoment av den betydelse som ett statsdepartement har, på ett par veckor vara klar med allt det arbete, som erfordras för att för riksdagen framlägga de nödiga propositionerna. Men efter den utredning av frågans innebörd och läge, som vi hört från herr statsrådets sida, har ju detta försvar på förhand omöjliggjorts. Och det blir icke möjligare genom att herr Clason håller upp en bok och visar, hur tjock den utredning är, som är förut gjord i departementalfrågan. Ty det kommer ju dock icke an på hur mycket och gott arbete som förut är nedlagt på frågan, utan det kommer an på, i hur nära färdigt skick för en lösning utan samband med övriga frågor en viss fråga befinner sig.

Har man insett detta, tror jag, att vi litet var skola vara på det klara med, att det här icke kan vara fråga om att rösta för lagutskottets förslag under annan förutsättning, än att vi äro räddade genom att andra kammaren *icke* tagit detta. Men kan det verkligen vara första kammaren värdigt att förfara så? Och vore den reträtt som komme härnäst, då lagutskottet naturligtvis måste anmoda första kammaren att med frånträdande av sitt beslut följa andra kam-

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

maren, någonting som skulle stärka kammarens auktoritet och anseende? Jag undrar, om vi icke litet till mans kunde vara överens om, att det enda riktiga här måste vara att gå på den kungl. propositionen i enlighet med den av herr Pettersson i Södertälje m. fl. avgivna reservationen, till vilken jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr Lagerkvist: Herr talman! Vid behandlingen av detta ärende inom lagutskottet har jag i huvudsak biträtt det yrkande, som framställt av herr Clason i hans motion, och sålunda bidragit till att skapa en tillfällig majoritet inom lagutskottet till förman därför. Nu har jag dock anledning antaga, att jag även i denna fråga står på en väsentligt annan grund än de övriga i den tillfälliga majoriteten. Jag ber därför att med några ord få angiva vad som för mig varit det avgörande vid fattandet av mitt beslut.

Jag vill då först säga, att jag för min personliga del anser det vara det lämpligaste, att frågorna om statsdepartementen få avgöras i ett sammanhang — frågan om handelsdepartement, socialdepartement och kommunikationsdepartement samt möjligen också frågan om sammanslagning av de båda försvarsdepartementen. Jag tror icke, att det blir någon reda i allt detta, förrän alla dessa frågor bliva slutgiltigt avgjorda. Men såsom saken legat, har jag fruktat, att en sådan sammankoppling skulle alltför mycket fördröja inrättandet av ett handelsdepartement, som jag för närvarande anser vara av högsta nöden påkallat, och därför gick jag efter någon tvekan med på ett tillstyrkande av herr Clasons motion.

Alla torde vi vara ense om — det framhöll ju också herr statsrådet och chefen för kungl. justitiedepartementet — att den kommande tiden kräver synnerligen väl skolade krafter för att vi skola bliva i stånd att upptaga kampen mot våra konkurrenter särskilt ute på världsmarknaden. I denna konkurrens torde säkerligen stödet av ett statsorgan vara synnerligen av behovet påkallat.

Nu är dock möjligheten att komma till ett resultat på den av utskottet föreslagna vägen fallen genom andra kammarens beslut i frågan. Och jag vill säga, att efter det bestämda uttalande som gjorts från regeringsbanken finner jag också, att en stor del av mina betänkligheter rörande ett fördröjande kunna sägas vara hävda. Jag vill uttala mitt tack för det uttalande, som därifrån gjordes, att regeringen har för bestämd avsikt att framföra frågan om ett handelsdepartement, och då förmodar jag, att man också så vitt möjligt är löser hela problemet på en gång, och söker få fram ett förslag till kommande års riksdag.

Det må tillåtas mig att här göra en liten randanmärkning.

Herr Clason yttrade, att spörsmålet om ett handelsdepartement har varit på tal i femtio år. Det är sant, och det är beklagligt, att frågan icke blivit avgjord förut. Jag tror för min del, att mycket på handels och näringslivets områden hade i sådant fall haft ett annat utseende, än det nu har, ty den som något känner till, huru det är ställt med lagar och författningar på de områdena måste säga sig, att där för närvarande råder ett nära nog fullstän-

digt kaos. En redlig och plikttrogen affärsman har åtminstone föga skydd i sin näring från lagstiftningens sida. Och detta förhållande torde icke komma att ändras, förrän det blivit en särskild man vid Konungens rådsbord, som får taga hand om dessa frågor på näringslivets område och föra fram dem i riksdagen till beslut.

Men då man talar om att denna sak varit så länge svävande, bör man komma ihåg, särskilt från herr Clasons sida, att under denna tid hava dock huvudsakligen högerregeringar suttit vid makten, och de borde hava framlagt frågan förr. Särskilt må det framhållas, att sedan 1905, då riksdagen fattade beslut om en skrivelse i ämnet, hava med korta avbrott högerregeringar suttit vid makten, och jag beklagar, att det icke kommit fram något förslag från det hållet förut.

Nu äro vi dock alla praktiskt taget ense om att dessa anordningar böra vidtagas och jag kan därför sluta med att uttala min glädje över att detta önskemål från näringsidkarnas sida nu torde stå inför ett snart förverkligande.

Jag har intet yrkande.

Herr Dahl: Endast ett par ord. Herr Alexanderson kvalificerade sitt omdöme om lagutskottets utlåtande därhän, att han ansåg, att denna kammare kunde reflektera på antagande därav endast under den inträffade lyckliga förutsättningen, att andra kammaren hade avvisat detsamma och antagit Kungl. Maj:ts proposition. Jag får säga, att den särskilda hänsyn herr Alexanderson i detta uttalande och för övrigt i fortsättningen av sitt anförande visade denna kammares auktoritet eller snarare högermajoritetens auktoritet, kommer nog, såvitt jag förstår, att till fullo uppskattas. Jag hoppas, att detta endast är en antydning om den goda fortsättning, som är att motse från den ärade talarens sida i fråga om god omvårdnad om denna kammares majoritet. Jag tror emellertid, att denna kammares majoritet kan gott svara för sig själv och fatta ståndpunkt utan den admonition, som den ärade talaren gav den. Jag har icke samma uppfattning angående innebörden av kammarens beslut i denna fråga som han. Jag menar verkligen fortfarande att, även om det icke däri ligger något positivt för frågans avgörande, så ligger det något positivt i fråga om kammarens ställningstagande till spörsmålet över huvud taget om departementets tidigare eller senare tillkomst. I det stycket tror jag det är av värde, att första kammaren säger ifrån sin mening.

Vad beträffar frågans behandling i utskottet och sedermera i riksdagen, är det väl för tidigt att därom profetera. Det förefaller, att den synpunkten borde vara främmande för beslutet i dag.

Herr Mannheimer: Efter den siste ärade talarens yttrande ligger ju saken så, att om han skall anses representera högersidan i denna kammare frågan är reducerad till, att högern vill giva tillkänna sin ståndpunkt och sin ställning till frågan om ett handelsdepartement, och därför vore det av betydelse, att kammaren god-

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

känner lagutskottets förslag. Jag får då upplysa kammaren om att på konstitutionsutskottets bord ligger en motion, väckt här i kammaren, med förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t, däri begäres inrättande av ett handelsdepartement; så fort den fråga, som nu föreligger är avgjord av denna kammare, kommer konstitutionsutskottet att upptaga nyssnämnda motion till behandling och inkommer med förslag, och kammaren blir då i tillfälle att göra sitt uttalande och taga sin ställning till frågan om ett handelsdepartement. Jag tror icke man behöver gå den oformliga väg, som lagutskottet rekommenderar för att göra ett sådant tillkännagivande. När jag fick se detta lagutskottsbetänkande, tänkte jag verkligen, att det är bra att vi ha en andra kammare, som kan verka återhållande och modererande på första kammarens alltför häftiga och alltför obetänksamma reformiver.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt de yrkanden, som därunder förekommit, gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle, med avslag å utskottets hemställan, såvitt den skilde sig från Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, bifalla denna framställning oförändrad; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottet hemställan, så vitt den skiljer sig från Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, och bifalles denna oförändrad.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 47;

Nej — 34.

Föredrogs ånyo lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i värnpliktslagen dels ock i anledning därav väckt motion.

*Lagförslag
om vissa ändringar i värnpliktslagen.*

Genom en den 1 mars 1918 dagtecknad proposition, nr 257, hade Kungl. Maj:ts, under åberopande av propositionen bilagt, i statsrådet fört protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i värnpliktslagen.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehåft en inom andra kammaren av herr *Bergström* i Bäckland väckt, till utskottet hänvisad motion, nr 390, däruti hemställdes, att i lagförslaget måtte göras den ändringen, att dels mönstrings- och adressanmälningsskyldigheten icke måtte utsträckas till landstörmen, och dels bötesbeloppet för försummelse av nämnda skyldigheter icke måtte bestämmas till högre belopp än det nuvarande, nämligen 5 kronor.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i värnpliktslagen, så lydande som utlåtandet visade;

B) att herr *Bergströms* i Bäckland förevarande motion, i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad utskottet under mom. A hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Greve *Spens*: Jag ber att få säga några ord i detta ärende. Då jag ser medlemmar av regeringen här närvarande, har jag förhoppning att herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet kommer att få kännedom om vad jag nu har att säga.

I fråga om värnpliktiges skyldighet att hålla vederbörande rullföringsbefälhavare underrättad om sin adress har i det föreliggande lagförslaget bibehållits den i värnpliktslagen nu förekommande föreskriften, att värnpliktig, om han vill för längre tid än en månad vistas utom den ort, där han är kyrkobokförd, skall därom före avresan göra anmälan hos vederbörande rullföringsområdesbefäl samt därefter hålla befålet underrättat om sin adress, intill dess han återkommer.

Beträffande denna adressanmälningsskyldighet ha såväl inom departementet tillkallade sakkunniga och värnpliktigskommissionen, i vilken bland andra statsrådet *Thorson* varit medlem, som cheferna för generalstaben och marinstaben enstämmigt framhållit, att det vore nödvändigt ur mobiliseringssynpunkt, att rullföringsbefålet ständigt skulle vara underrättat om varje värnpliktigs adress, enär ett stort antal värnpliktige eljest icke kunde träffas med inkallelseorder. Med nuvarande bestämmelser kunde dessutom en värn-

Lagförslag
om vissa änd-
ringar i värn-
pliktslagen.
(Forts.)

pliktig, som inkallats till tjänstgöring, hålla sig undan under en hel månad, utan att han därför kunde lagligen ställas till ansvar. Erfarenheten från den senaste tidens många värnpliktsinkallelser kunde uppvisa talrika fall av uraktlåten inställelse på grund av berörda förhållande. Förändringen kunde synas betungande för de värnpliktige, säges det i de sakkunniges utlåtande, men detta skäl borde icke få vara avgörande, då det gällde att säkerställa krigsberedskapen, och betydelsen härav ävensom av vederbörandes kontakt med rullföringsbefälet måste mera inskräpas i det allmänna medvetandet.

Jag får i detta avseende även framhålla, att i Norge gäller en så pass sträng bestämmelse, att värnpliktig icke får vara borta från sin hemort mera än åtta dagar utan att göra anmälan till vederbörande militära myndighet om sin adress.

Regeringen har emellertid, såsom jag nyss sagt, i lagförslaget bibehållit den nuvarande bestämmelsen, och departementschefen har såsom skäl därför anfört, att han ansåg det lämpligast, att förevarande stadgande tills vidare lämnades oförändrat i avvaktan på resultatet av den praktiska prövning, som det av de sakkunniga framställda förslaget till förändrad rullföringsteknik för närvarande undergår.

Nu lär det emellertid förhålla sig så, att nämnda praktiska prövning av rullföringstekniska frågor icke är av någon egentlig betydelse för de värnpliktigas anmälningsskyldighet, och undanskjutandet av denna fråga har därför väckt den farhågan, att det kan vara regeringens avsikt, att denna fråga skall få vila för en lång tid. Jag ber nu att få uttrycka ett beklagande av att denna fråga tillsvidare undanskjutits, och har velat här framhålla, att lagutskottet i sin motivering i detta ärende enhälligt gjort det uttalandet, att utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t alltjämt har sin uppmärksamhet fäst på angelägenheten av att denna fråga snarast möjligt vinner en slutgiltig och tillfredsställande lösning.

Jag har, herr talman, icke något yrkande att göra.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets uttalanden

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggsbidrag till vissa innehavare av odlingslägenheter och skogstorp å kronomark i de sex nordligaste länen, samt

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggsbidrag till innehavare av nybyggeslägenheter inom Alträskis nybyggesområde i Norrbottens län m. m.,

bifölls vad utskottet i dessa uttalanden hemställt.

Herr statsrådet *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 420, om höjande av andra huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till ersättning åt domare, vittnen och parter; samt

nr 424, angående förbättring av sekreterarens hos justitiekanslersämbetet tjänsteställning och avlöning.

Då tiden nu var tämligen långt framskriden, beslöts, efter framställning av herr talmannen, att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Herr *Lyckholm* väckte en motion, nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående försäljning av pilsner m. m.

Denna motion hänvisades till bevillningsutskottet.

Herr *Nilson, Karl August*, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 17 § 5 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker m. m.

Denna motion hänvisades likaledes till bevillningsutskottet.

Herr *Bergqvist* väckte följande motioner:

nr 193, angående rätt för övningslärare vid folkskoleseminarium att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; och

nr 194, angående ortstillägg åt lärare vid kommunala mellanskolor i Västerbottens och Norrbottens län.

Ifrågavarande motioner hänvisas till statsutskottet.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 409, angående regleringen av avlöningsförhållanden m. m. för personal vid statens hospital och asyler, blev denna proposition, under förutsättning att andra kammaren antog gjord inbjudning att förena sig med första kammaren i dess beslut om propositionens behandling av första särskilda utskottet, hänvisad till detta utskott men eljest remitterad, såvitt propositionen rörde pensionsstaten, till bankoutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 407, angående tillfälliga lönetillägg till tjänstemän i tullverket m. m.;

nr 420, om höjande av andra huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till ersättning åt domare, vittne och parter;

nr 423, angående anordnande av avloppsledningar från militäretablissementen å Järvafältet; samt

nr 424, angående förbättring av sekreterarens hos justitiekanslersämbetet tjänsteställning och avlöning.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 415, angående vissa ändringar i gällande bestämmelser om understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk; och

nr 426, angående försäljning till staden Eslöv av kronoegendomen Eslöv nr 15 och 17 i Malmöhus län.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 199, angående utredning i fråga om åtgärder till främjande av reguljär flygtrafik;

nr 200, angående utredning rörande den nuvarande legostadgans avskaffande och ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform; samt

nr 201, angående åtgärder i syfte att de hos nationalmuseet deponerade konstalster må i vidsträcktare grad komma folkets bredare lager till godo m. m.;

dels ock till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 58, angående viss frihet från skatt till staten för aktiebolaget elektrolytverken m. m.;

nr 59, angående utredning om viss utsträckning av lagen den 30 juni 1913 om behandling av alkoholister;

nr 60, angående val av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret ävensom suppleanter för dessa;

nr 61, angående förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 62, rörande förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov;

nr 63, angående lag om ändrad lydelse av 16 och 41 §§ i lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd;

nr 64, angående lag om ändrad lydelse av 37 § i lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 65, rörande lag om fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri

eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärv av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri;

nr 66, rörande lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter m. m.;

nr 67, angående lag om fortsatt tillämpning av lagen den 19 juni 1917 med vissa bestämmelser mot oskäligen pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 68, angående lag om fastställande av högsta pris å vissa varor under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m.;

nr 69, rörande förslag till lag om ändrad lydelse av 43 § 1 mom. i lagen den 9 december 1910 angående tillsättning av prästerliga tjänster;

nr 70, angående lag om ändrad lydelse av 2 kap. 8 § rättegångsbalken;

nr 71, angående lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen om straffregister den 17 oktober 1900;

nr 72, rörande lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom m. m.;

nr 73, angående lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar;

nr 74, angående lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 april 1916 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m.;

nr 75, angående utredning i fråga om rätt för kommun att besluta ersättning till innehavare av kommunala förtroendeuppdrag;

nr 76, angående krigstidstillägg under år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst; samt

nr 77, angående lag om häradsrätts sammansättning vid handläggning av vissa mål och ärenden m. m.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en andre-arkivariebefattning vid landsarkivet i Lund m. m.;

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till beredande av tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken;

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade villkor för statsbidrag under år 1918 till driftkostnaderna vid kustsanatorierna;

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgnings- och förbättringsarbeten m. m. i vissa länsresidens och landstatshus; samt

Första kammarens protokoll 1918. Nr 31.

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts dels i punkt 21 under sjunde huvudtiteln av propositionen med förslag till tilläggsstat för år 1918, dels ock i särskild proposition, nr 322, gjorda framställningar angående anslag till täckande av vissa förskott på tilläggsstat för år 1918; ävensom

lagutskottets utlåtande nr 58, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m., dels ock i ärendet väckta motioner.

Kammaren åtskildes kl. 5,27 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Kostnad per ton tackjärn

vid olika kol- och kokspriser
i

Koks-, träkols- och elektriska
masugnar.

